

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

ŞEMÂİL LİTERATÜRÜNÜN MUHTEVASI VE DEĞİŞİMİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rukiye OĞUZAY

BURSA 2011

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

ŞEMÂİL LİTERATÜRÜNÜN MUHTEVASI VE DEĞİŞİMİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

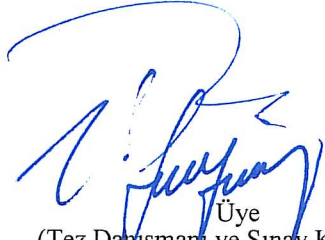
Rukiye OĞUZAY

**Danışman:
Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU**

BURSA 2011

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda 700823005 numaralı Rukiye OĞUZAY'ın hazırladığı "Şemâil Literatürünün Muhtevası ve Değişimi" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 05./08./2011 günü 14:30 - 15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ... başarılı(başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği(oybirliği/oy çekliği) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Üye

Doç. Dr. Abdullah KARAHAN

Üye

Üye

05./08./2011

ÖZET

Yazar : Rukiye OĞUZAY
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı : Hadis
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : ix+ 100.
Mezuniyet Tarihi : 05 /08 / 2011
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu

ŞEMÂİL LİTERATÜRÜNÜN MUHTEVASI VE DEĞİŞİMİ

Şemâil eserleri, genelde Hz. Peygamber'in beşeri yönünü konu edinen kitaplar bilinmektedir. Şemâil ifadesinin, hadis eserlerinin tasnif edildiği dönemden itibaren bu manada yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. İslam coğrafyasında yüzyıllar boyunca bu alanda çeşitli eserler kaleme alınmış olmakla birlikte, günümüzde de gerek İslam dünyasında gerek Batı'da şemâil literatürü üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu nedenle, çalışmanın daha verimli olabilmesi için geniş bir literatüre sahip olan bu konuyla ilgili sınırlandırma yapılması kaçınılmazdır. Buna dayalı olarak, h. III asırda Tirmizî'nin eseri başlangıç kabul edilerek, vefat tarihi h. 1000 yılına kadar olan müelliflerin eserleri incelenmiştir.

Burada muhtevaları değerlendirilen beş kitaptan hareketle bu tür eserlerin Hz. Peygamber'in fiziki özellikleri, giyim-kuşamı, tavır ve davranışı, günlük hayatı, yeme-içmesi, savaş aletleri, ibadeti, ahlakı gibi pek çok konuyu kapsadığı söylenebilir. Bunun yanında nübüvvetle ilgili konulara da değinilmektedir. Dönemlere göre konuların çeşitlendiği veya aynı konuyla ilgili güncel açıklamalarla eserin derinlik kazandığı görülmektedir. Eserlerde kelime bilgisi ve usulle ilgili açıklamalar da yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler

Hz. Peygamber
Şemâil literatürü

Şemâil
Şemâilin muhtevası

ABSTRACT

Name and Surname : Rukiye Oguzay
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic İslamic Sciences
Branch : Hadith
Degree Awarded : Master
Page Number : ix + 100.
Degree Date : 05/08 / 2011
Supervisor : İbrahim HATİBOĞLU

CONTENTS OF SHAMAIL'S LITERATURE AND ITS CHANGING

The books of Shamail generally known as writing addressing aspect of humanity life of Prophet Muhammad. The term of shamail, has been used for this meaning since the books of hadith were classified. During the centuries in İslamic world many books have been written in this area. In addition, there are many working in the İslamic world and the West related on shamail's literature today. Therefore, a scholarly work of this area must be limited to be more success. On these grounds, were addressed in this study firstly the book of Tirmidhi, the author of 3 centuries AH, and thereafter major works of authors who died prior to 1000 AH.

It was seen in this study that literature of shamail includes a lot of information about Prophet Muhammad like His physical properties, clothing, eating and drinking, daily life, morality, instruments of war and worship. In addition to, also this books include topics of prophethood. It was seen that the contents of shamail's literature have been changed and explanations of some words and descriptions of methodology were added by authors.

Key Words

Prophet Muhammad

Shamail

Shamail's literature

Contents of shamail

ÖNSÖZ

İslam dininin temel kaynakları olan Kur'ân ve Sünnetin doğru bir şekilde öğrenilmesinin Müslümanlara farz olması, onları daima bu kaynakları anlayabilmek için dikkatli ve büyük bir çabaya sevk etmiştir. Hz. Peygamber'in sağlığında inananlar, bu süreçte karşılaştıkları problemleri Allah Rasûlü'ne (s.a.v) bizzat danışarak çözebilmekteydiler. Ancak O'nun (s.a.v) vefatından sonra, Kur'ân-ı Kerim'in sübutunun katılığı bilinmekle birlikte, sünnetin öğrenilme ve sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere aktarılma zarureti ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyle Hz. Peygamber'e izafe edilen bütün söz, fiil ve takrirler titizlikle araştırılarak kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bu gayretin neticesi olarak, hadis, siyer, şemâil, delâil gibi literatürler oluşturulmuştur.

İslam geleneğinde, genel olarak Hz. Peygamber'in beşeri yönünü, hayat tarzını ve şahsiyetini ele alan ilim şeklinde tanımlanan 'şemâil' türündeki eserlerin muhtevaları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Müslümanlar için 'en güzel örnek' olan Hz. Peygamber'in fiziki özelliklerinin, giyim-kuşamının, yeme-içme âdâbının, tavır ve davranışlarının, ahlakî özelliklerinin ve benzeri yönleriyle günlük hayatının öğrenilmesi arzusu şemâil literatürünün müstakil bir alan olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu tez, yüzyıllar boyunca gelişen 'şemâil' yazım faaliyetlerinin derlenerek bu muhtevanın günümüz insanlarına ilmi bir şekilde aktarılması amacıyla hazırlanmıştır.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan bu çalışmada 'şemâil literatürü' şeklinde gelişen ilmi faaliyetlerin başlaması ve gelişmesi dikkate alınarak muhteva değerlendirmeleri yapılmaya çalışılacaktır. Giriş bölümünde, öncelikle şemâil ilmini daha iyi tanımlayabilmek ve muhtevasını daha net bir şekilde görebilmek için İslami ilimler ve özellikle Hz. Peygamber'in İslami ilimlerdeki yeri kısaca ele alınmıştır. Birinci bölümde, 'şemâil literatürü' içinden seçilmiş beş eser sırasıyla ele alınıp muhteva analizleri yapılacaktır. Tezin kapsamı açısından sınırlandırılması gereken eserlerde müelliflerin vefat tarihleri esas alınmış, hicri X. asırla kayıtlandırılmıştır. İkinci bölümde ise, ele alınan bu eserlerin muhtevaları birbirleriyle kıyaslanarak genel

bir değerlendirme yapılmış, bütün bunlar neticesinde ulaşılan sonuçların ifade edilmesiyle çalışma tamamlanmıştır.

Bu alanla tanışmama vesile olan, bu çalışma sırasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İbrahim HATİBOğLU'na teşekkürlerimi arz eder, eğitim hayatım boyunca maddi-manevi yardımlarını esirgemeyen aileme şükranlarımı sunarım.

Bursa-2011

Rukiye OğUZAY

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
1. İSLAMİ İLİMLERDE HZ. PEYGAMBER.....	2
1.1. Hz. Peygamber'e Yer Veren İlim Dalları	3
1.2. Hz. Peygamber'i Konu Edinen İlim Dalları	4
1.3. Şemâil	6

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLICA ŞEMÂİL ESERLERİ VE MUHTEVALARI

1. <i>EŞ-ŞEMÂİLÜ'L-MUHAMMEDİYYE</i> , EBÛ İSA MUHAMMED B. İSA B. SEVRE ES-SÜLEMÎ TİRMİZÎ (ö.279/892).....	12
1.1. Hz. Peygamber'in Fiziki Özellikleriyle İlgili Olanlar.....	18
1.2. Hz. Peygamber'in Giyim ve Kuşamıyla İlgili Olanlar.....	22
1.3. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Tavrı ve Davranışlarıyla İlgili Olanlar.....	24
1.4. Hz. Peygamber'in Yeme ve İçmesiyle İlgili Olanlar.....	27
1.5. Hz. Peygamber'in İbadet Hayatıyla İlgili Olanlar	31
1.6. Hz. Peygamber'in Ahlakıyla İlgili Olanlar	33
1.7. Hz. Peygamber'in Komutanlığı ve Savaş Aletleriyle İlgili Olanlar.....	34
1.8. Diğer Konular	35
2. <i>AHLAKU'N-NEBÎ VE ADABUHU</i> , EBÛ MUHAMMED ABDULLAH B. MUHAMMED B. CA'FER B. HAYYAN ENSARÎ İSBEHANÎ EBU'Ş-ŞEYH (ö.369/979)	37
2.1. Hz. Peygamber'in Fiziki Özellikleriyle İlgili Olanlar.....	37
2.2. Hz. Peygamber'in Giyim ve Kuşamıyla İlgili Olanlar.....	38
2.3. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Tavrı ve Davranışlarıyla İlgili Olanlar.....	39
2.4. Hz. Peygamber'in Yeme ve İçmesiyle İlgili Olanlar	42
2.5. Hz. Peygamber'in İbadet Hayatıyla İlgili Olanlar	43
2.6. Hz. Peygamber'in Ahlakıyla İlgili Olanlar	44
2.7. Hz. Peygamber'in Komutanlığı ve Savaş Aletleriyle İlgili Olanlar.....	47
2.8. Diğer Konular	49
3. <i>EL-ENVAR FÎ ŞEMÂİLİ'N-NEBİYYİ'L-MUHTAR</i> , EBÛ MUHAMMED MUHYİSSÜNNE EL-HÜSEYİN B. MESUD B. MUHAMMED EL-FERRÂ EL- BEGAVÎ (ö.516/1122).....	50
3.1. Hz. Peygamber'in Fiziki Özellikleriyle İlgili Olanlar.....	51
3.2. Hz. Peygamber'in Giyim ve Kuşamıyla İlgili Olanlar.....	53
3.3. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Tavrı ve Davranışlarıyla İlgili Olanlar.....	55

3.4. Hz. Peygamber'in Yeme ve İçmesiyle İlgili Olanlar.....	57
3.5. Hz. Peygamber'in İbadet Hayatıyla İlgili Olanlar.....	60
3.6. Hz. Peygamber'in Ahlakıyla İlgili Olanlar.....	64
3.7. Hz. Peygamber'in Komutanlığı ve Savaş Aletleriyle İlgili Olanlar.....	67
3.8. Diğer Konular.....	68
4. <i>EVSAFU'N-NEBİ: ZEHRU'L-HAMÂİL ALE'Ş-ŞEMÂİL</i> , EBU'L-FAZL CELALEDDİN ABDURRAHMAN B. EBİ BEKR SUYUTİ (ö.911/1505).....	71
4.1. Hz. Peygamber'in Fiziki Özellikleriyle İlgili Olanlar.....	72
4.2. Hz. Peygamber'in Giyim ve Kuşamıyla İlgili Olanlar.....	73
4.3. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Tavrı ve Davranışlarıyla İlgili Olanlar.....	74
4.4. Hz. Peygamber'in Yeme ve İçmesiyle İlgili Olanlar.....	75
4.5. Hz. Peygamber'in İbadet Hayatıyla İlgili Olanlar.....	76
4.6. Hz. Peygamber'in Ahlakıyla İlgili Olanlar.....	76
4.7. Hz. Peygamber'in Komutanlığı ve Savaş Aletleriyle İlgili Olanlar.....	76
4.8. Diğer Konular.....	77
5. <i>EŞRAFU'L-VESAİL İLA FEHMİ'Ş-ŞEMÂİL</i> , EBU'L-ABBAS ŞİHABÜDDİN AHMED B. HACER EL-HEYTEMİ (ö.973/1567).....	77

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMÂİL LİTERATÜRÜNÜN MUHTEVA ANALİZİ

1. HZ. PEYGAMBER'İN FİZİKİ ÖZELLİKLERİYLE İLGİLİ OLANLAR.....	82
2. HZ. PEYGAMBER'İN GİYİM VE KUŞAMIYLA İLGİLİ OLANLAR.....	84
3. HZ. PEYGAMBER'İN GÜNLÜK HAYATI, TAVIR VE DAVRANIŞLARIYLA İLGİLİ OLANLAR.....	85
4. HZ. PEYGAMBER'İN YEME VE İÇMESİYLE İLGİLİ OLANLAR.....	87
5. HZ. PEYGAMBER'İN İBADET HAYATIYLA İLGİLİ OLANLAR.....	88
6. HZ. PEYGAMBER'İN AHLAKIYLA İLGİLİ OLANLAR.....	90
7. HZ. PEYGAMBER'İN KOMUTANLIĞI VE SAVAŞ ALETLERİYLE İLGİLİ OLANLAR.....	91
8. DİĞER KONULAR.....	92
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.y.	Aynı yer
A.Ü.İ.F.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	Bakınız
bkz. aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz. yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
D.E.İ.F.D.	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
karş.	Karşılaştırınız
m.	Miladî
md.	Madde
nu.	Numara
ö.	Ölüm tarihi
ra	Radiyallahü anh/anhâ
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v	Sallallâhü aleyhi ve selem
ss.	Sayfadan sayfaya
thk.	Tahkik eden
ty.	Basım tarihi yok
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Hız. Peygamber'in beşeri yönünü konu edinen ilim şeklinde kısaca tanımlanan şemâilin doğru bir şekilde öğrenilmesi, hayatın her safhasında ve her alanında Allah Rasûlü'nü örnek alan Müslümanlar için hayatî bir öneme sahiptir. Bu sebeple, asırlar boyu olduğu gibi günümüzde de şemâil çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu amaçla, henüz tasnif dönemi (H.II. asır ikinci çeyreği-H.IV. asır ilk yarısı) içerisinde Hız. Peygamber'in ibadetleri, fiziki özellikleri, günlük hayatı gibi beşeri yönünü ele alan bir eser telif edilmiştir. Öncesinde Hız. Peygamberi'nin beşeri yönünü ele alan *Sıfatu'n-Nebî* ve *Sıfatu Ahlakı'n-Nebî* gibi çalışmalar yapılmış olmakla birlikte¹, Tirmizî'nin *Kitâb'ü's-Şemâil* adlı eseri, Hız. Peygamber'in şahsi özelliklerini konu edinen şemâil türünün ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Tirmizî'nin (ö. 279/892) bu çalışması, sonraki birçok esere kaynaklık ettiği gibi *Kitâb'ü's-Şemâil* üzerine çok sayıda şerh ve haşiyeler yazılmıştır.² Bundan sonra tarih içerisinde, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan el-Ensarî el-İsbehanî Ebu's-Şeyh'in (ö.369/979) *Ahlaku'n-nebi ve adabuhu*, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî'nin (ö.516/1122) *el-Envar fî şemâili'n-nebiyyi'l-muhtar*, Ebu'l-fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî'nin (ö.911/1505) *Evsafu'n-nebi: Zehru'l-hamâil ale's-şemâil*, Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Hacer el-Heytemî'nin (ö.973/1567) *Eşrafu'l-vesail ila fehmi's-şemâil*, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî'nin (ö. 1014/1605) *Cem'u'l-vesâ'il fî şerhi's-Şemâil*'i gibi eserler kaleme alınmıştır.

Bunun yanı sıra gerek İslam coğrafyasında gerekse Batı'da şemâille ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde bu konuyla daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu muhakkaktır. İbrahim Bayraktar'ın doktora çalışması, merhum Ali Yardım'ın *Peygamberimiz'in Şemâili* adlı eseri ve "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin *Kitâbü's-Şemâil*'i" isimli makalesi bu konuda hazırlanan akademik çalışmalar

¹ Tirmizî öncesi bu tür eserler ve müellifleri için bkz. M. Fuat Sezgin, **Geschichte des Arabischen Schrifttums**, çev. Mahmud Fehmi Hicazi- Fehmi Ebu'l-Fadl, C.II, Kahire, 1977, s. 502.

² *Kitâb'ü's-Şemâil* üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Ali Yardım, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin *Kitâbü's-Şemâil*'i", **D.E.İ.F.D.**, S.1, İzmir, 1983, ss. 349-409.

arasındadır. Bütün bu literatür teze ışık tutmuş olmakla birlikte, bu çalışma vefat tarihi h. 1000 yılından önce olan müellifler tarafından kaleme alınan şemâil eserleri üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Bu çalışma, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, öncelikle şemâil ilmini daha iyi tanımlayabilmek ve muhtevasını daha net bir şekilde görebilmek için İslami ilimler ve özellikle Hz. Peygamber'in İslami ilimlerdeki yeri kısaca ele alınacak ve şemâil ilmi üzerinde durulacaktır. Birinci bölümde, tezin kapsamına dâhil edilen eserler kronolojik sırasıyla ele alınıp muhtevaları hakkında bilgi verilecektir. Tezin sınırlandırılması açısından h. 1000 yılından önce vefat etmiş olan müelliflerin bu sahadaki eserleri esas alınmıştır. Bunlar içerisinde de bu çalışmanın konusu gereği muhtevası şemâil ağırlıklı olan eserler ele alınmış olup şemâil muhtevasının yanı sıra siyer ve delâil gibi alanlara yönelik olanlar çalışmanın konusu dışında tutulmuştur. Bu bağlamda kitap isminde şemâil ifadesi yer aldığı halde çalışmaya dâhil edilmeyen eserler olduğu gibi kitap isminde şemâil ifadesi kullanılmayan eserlerin de çalışmaya dâhil edildiği olmuştur. İkinci bölümde ise, ele alınan bu eserlerin muhtevaları birbirleriyle kıyaslanarak literatürün gelişim süreci değerlendirilmeye çalışılacaktır. Değerlendirme ve kıyasın daha anlaşılır bir şekilde yapılabilmesi için bu eserlerin naklettiği bilgiler belli bölümler altında tasnif edilerek ele alınacaktır. Bütün bunlar neticesinde ulaşılan sonuçların ifade edilmesiyle çalışma tamamlanacaktır.

1. İSLAMİ İLİMLERDE HZ. PEYGAMBER

Hiç şüphesiz İslam dininin tebliğcisi Hz. Peygamber ve O'na (s.a.v.) vahyedilen Kur'ân-ı Kerim bütün İslami ilimler için temel referans noktasıdır. Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetini esas almayan bir İslami ilim düşünülemez. İslam dininin iki temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünnet aynı zamanda İslami ilimlerin muhteva ve uslublarının oluşumunda da belirleyici olmuştur.

İslami ilimler konuları ve bakış açıları yönünden birbirinden ayrılmaktadırlar. Örneğin Tefsir, Kur'ân'ı ve onun anlaşılmasını; Hadis, Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil ve takrirleri; siyer, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinir. Ayrıca bu ilim dallarının metodları da farklılık arz etmektedir. Klasik tasnifte, Hz. Peygamber'e yer vermesi ya da

O’nu (s.a.v.) konu edinmesi bakımından İslami ilimler ikiye ayrılmaktadır. Tefsir, fıkıh, kelim, İslam tarihi, tasavvuf birinci kısma; hadis, siyer, meğazi, şemâil, delail ikinci kısma örnek verilebilir. Bu çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için, Hz. Peygamber’i konu edinmesi bakımından bazı temel İslami ilimleri ve özellikle de “şemâil” ilmini ele almak faydalı olacaktır.

1.1. Hz. Peygamber’e Yer Veren İlim Dalları

Tefsir: Sözlükte bir şeyi açıklamak, şerh etmek, bir şey hakkında yorumda bulunmak gibi manalara gelen “fe-se-ra” fiilinden türetilmiş olan “tefsir”, “açıklama, yorum ve şerh” anlamlarına gelmektedir.³ İstilah olarak ise, tefsir, Kur’ân-ı Kerim’in sure ve ayetlerinin çeşitli kaideler ve metotlar çerçevesinde açıklanması ve yorumlanmasıdır. Şüphesiz, Hz. Peygamber ilk müfessirdir. O, Kur’ân ayetlerini hem yaşantısıyla hem de açıklamalarıyla Müslümanlara en iyi şekilde tebliğ etmiştir. O hayatta iken Ashab, tefsir faaliyetine girişmemiş, anlamadıkları bir durumu bizzat Hz. Peygamber’den öğrenmişlerdir. Ancak O’nun (s.a.v.) vefatından sonra, Sahabe, Kur’ân-ı Kerim’in genişleyen İslam toplumu tarafından anlaşılabilmesi için tefsir faaliyetinde bulunmuştur. Tefsir tarihi boyunca olduğu gibi Sahabe de Hz. Peygamber’in sünnetini en önemli kaynak olarak görmüştür. İlk dönemlerden itibaren İslam tarihi boyunca Hz. Peygamber’in sünnetine atıf yapmayan bir tefsir faaliyeti düşünülemez.

Fıkıh: Kelime manası “idrak etmek, iyice anlamak, kavramak, anlayış sahibi olmak” olan “fe-ka-he” fiilinin mastarı olan “fıkıh”, “kavrama, idrak etme, derin bilgi” anlamlarına gelmektedir.⁴ Terim olarak ise, müctehidlerin, tafsili şer’i delillerden istinbat ettiği şer’i-ameli hükümlerdir.⁵ Bu şer’i hükümlerin elde edilmesinde, sünnet, üzerinde ittifak edilen delillerdendir. İslam dininin mübelliği ve en güzel uygulayıcısı Hz. Peygamber’in sünnetini bilmeden bir fıkıh âliminin hüküm vermesi düşünülemez.

Kelim: Sözlükte “yaralamak” anlamında olan “ke-le-me” fiilinin mezid bâbları, “konuşmak, bir söz yöneltmek, karşılıklı konuşma” manalarını içermektedir. Bu kökten

³ İbrahim Mustafa v.dğr., **Mu‘cemü’l-Vasit**, C.II, 5. b., Tahran, ts, s. 688.

⁴ İbrahim Mustafa v.dğr., a.g.e., C.II, s. 698.

⁵ Zekiyüddin Şa‘ban, **İslam Hukuk İlminin Esasları** çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV (Türkiye Diyanet Vakfı) Yayınları, 7. b., Ankara, 2005, s. 27.

türeyen “kelâm”, “anamlı sesler” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶ Terim olarak ise, Kalam, İslam inanç esaslarını konu edinen ilme verilen addır. İnanç esaslarının temellendirilmesinde sünnetin kaynak olup olmaması tartışılmakla birlikte nübüvvet ve peygamberin dindeki yeri gibi meseleler kalam ilminin temel konuları arasında yer alır.

İslam Tarihi: İslam dünyasında tarih yazıcılığı ve tarih ilmi ilk olarak siyer ve megazi yazımıyla başlamıştır.⁷ Hz. Peygamber’in hayatını konu edinen siyer ve O’nun (s.a.v.) savaşlarını ele alan megazi eserleri İslam dünyasında kaleme alınan ilk tarih çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda oluşturulan muhteva ve uslu, sonraki İslam tarihçileri tarafından takip edildiği gibi, İslam tarihçileri sonraki dönemlerin tarihini daha iyi anlayabilmek için kaçınılmaz olarak, Hz. Peygamber’in hayatını bilmek durumundadır. Dolayısıyla İslam tarihi ilmi de Hz. Peygamber’e kati bir şekilde yer veren ilimler arasındadır.

Tasavvuf: Bir hâl ilmi olarak da tanımlanan tasavvuf, Hz. Peygamber’in “üsve-i hasene” yani “en güzel örnek” olması yönüne vurgu yaparak, İslam dininin ihsan boyutunda yaşanmasını konu edinir. Tarih boyunca İslam dünyasında ortaya çıkan tarikatler, geliştirilen çeşitli tasavvufi terbiye metotları, şeyh-mürid ilişkileri bu ilmin başlıca konuları arasında yer almakla birlikte bütün bu geleneğin temel dayanağı olan Hz. Peygamber’e yer vermeyen bir tasavvuf ilmi de tasavvur edilemez.

Hz. Peygamber’e yer veren ilimler tabii olarak bunlarla sınırlandırılmaz. Örneğin, bu bağlamda edebiyat türlerine değinmek yerinde olacaktır. Osmanlı’da ‘siyer’, tarih ilmi içinde değil edebiyat içinde yer almıştır. İlk tercüme eserlerde lirik unsurların ön plana çıkması, siyerin edebiyat içinde gelişmesini etkilemiştir.⁸ Ayrıca, edebiyatta Hz. Peygamber’i anlatan pek çok motifin işlenmiş olmasına ek olarak, Hz. Peygamber’in doğumunu anlatan mevlid, mirac hadisesini anlatan miraciye, mucizeleri anlatan mucizat gibi edebi türler bu alana renk ve canlılık katmıştır.

1.2. Hz. Peygamber’i Konu Edinen İlim Dalları

⁶ İbrahim Mustafa v.dğr., a.g.e., C. II, s. 796.

⁷ Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İsar Vakfı Yay, İstanbul, 1998, s. 21.

⁸ Mustafa Fayda, “Siyer ve Megazi”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s.

324.

Hadis: Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil ve takrirleri konu edinen hadis ilmi, erken dönemde teşekkül etmiştir. Hadis alimleri, Hz. Peygamber'in yaratılışıyla ilgili özelliklerini ve ahlaki vasıflarını da hadis kapsamı içine almışlardır.⁹ Daha Hz. Peygamber hayatta iken, Ashab'dan bazıları O'nun (s.a.v.) hadislerini yazmaktaydı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ise, hadislerin tespiti ve toplanmasına duyulan ihtiyacın artması neticesinde hadis eserleri oluşturuldu. Hadis külliyyatının oluşturulmasında amaç, genişleyen İslam coğrafyasındaki bütün Müslümanlara ve gelecek kuşaklara Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin güvenli bir şekilde aktarılması idi. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere, hadis ilminin yegâne konusu Hz. Peygamber ve O'nun (s.a.v.) sünnetidir.

Siyer ve Megazi: Yol, âdet, tutum, davranış, yaşantı gibi manalara gelen "sîre" kelimesinin çoğulu olan "siyer", Hz. Peygamber'in şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, hayatını bütünüyle ele alan ve kendine özgü metotları olan bir ilim dalı iken; savaş, savaş yeri, savaş hikâyesi gibi anlamlara gelen "mağza" kelimesinin çoğulu olan "megazi" ise, O'nun (s.a.v.) gazve ve seriyyelerini yani askeri mücadelelerini konu edinmektedir. Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere, siyer Hz. Peygamber'in hayatını bütünüyle ele alırken, megazi ilminin ise, konusu gereği Medine dönemini ele aldığı düşünülmektedir. Yani, siyer daha geneldir ve megaziyi de kapsamaktadır. Bununla birlikte, ilk dönemlerden itibaren bu iki tabirin birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Musa b. Ukbe'nin (ö.141/758) *Kitâbu'l-Megazi*'si Hz. Peygamber'in hayatını Mekke ve Medine dönemiyle birlikte konu edinmiş, sadece gazve ve seriyyeler üzerinde durmamıştır.¹⁰

Kur'ân-ı Kerim'in ve İslam dininin anlaşılabilmesi, ancak bu dinin ve Kur'ân vahyinin tebliğcisi olan Hz. Peygamber'in uygulamalarının ve dolayısıyla bütün hayatının bilinmesini gerekli kılmaktadır. Bunun idrakinde olan sahabe nesli de siyer ve megazi bilgilerini nakletmeye özel bir ihtimam göstermiştir. Böylece, Kur'ân tefsirleri içersinde bu tür bilgilerin büyük bir yekûn tutma sebebi de anlaşılmaktadır.¹¹ Tefsir kaynakları, siyer ve megazi ilmine kaynaklık ettiği gibi bizzat Kur'ân-ı Kerim de bu ilimlerin teşekkülünde en önemli âmillerden biri olmuştur.

⁹ Yaşar Kandemir, "Hadis", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 27.

¹⁰ Şaban Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, 2006, s. 12.

¹¹ Fayda, a.g.md., s. 320.

Delâil: Kökü, sözün gösterdiği mana ve işaret, bir kişiye doğru yolu gösterip kılavuzluk etmek gibi anlamlara gelen “delâil”¹², ıstılahta nübüvvet/peygamberlik kavramına izafe edilerek, Hz. Muhammed’in peygamberliğini gösteren, onun doğruluğunun ispatı olan halleri, mucizeleri¹³ inceleyen ilim şeklinde tanımlanmaktadır. Hz. Peygamber’in nübüvvetini konu edinen ilimler arasında a’lam, mucizât, hasâis, şevahid gibi farklı türler de vardır¹⁴. Genel kabule göre delâil Hz. Peygamber’in nübüvvetini, şemâil ise, beşerî yönünü konu edinmektedir. Her ne kadar iki farklı kanadı temsil etseler de bu türdeki eserler incelendiğinde konu başlıklarının iç içe geçtiği görülmektedir. Bu durum, delâil ve şemâil eserlerinin birbirlerini destekler, tamamlar nitelikte olduğunu da göstermektedir.

1.3. Şemâil

Kelime ve Terim Anlamları: Arapçada “şml (شمل) ” kökünden gelen ve çoğulu “eşmül, şemâil ve şümül (أشمل, شمائل, شمل) olan ” şimâl (شمال) kelimesi ilk anlamda “sağ”ın zıttı olan “sol” anlamında kullanılır.¹⁵ Harficerle (ب) kullanıldığında, sol tarafından almak anlamına gelmektedir. Çoğulu sadece “şemâil (شمائل)” şeklinde belirtilen “şimâl” ise, “huy, tabiat, ahlak”¹⁶ diye tanımlanmaktadır. Sözlükte, “şml” kökü için geniş açıklamalar bulunmakla birlikte, zikredilen üçüncü anlamdan dolayı söz konusu eserlere başlık olarak bu kelimenin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de “şemâil (شمائل)” ve “şimâl (شمال)” kelimelerinin bulunduğu ayetlere bakıldığında, “شمال” kelimesinin yedi yerde¹⁷, “شمائل” şeklindeki çoğul formatın ise, iki yerde¹⁸ geçtiği görülmektedir. “شمائل” kelimesi geçtiği iki yerde sağın zıttı şeklinde sadece yön anlamında kullanıldığı halde, “شمال” beş yerde aynı şekilde yön anlamında, iki

¹² Ebü'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, **Lisânü'l-Arab**, C.XI, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., ss. 248-249.

¹³ Abdullah Aydınli, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, 1. b., Hadisevi Yay, İstanbul, 2006, s. 70.

¹⁴ Ahatlı, Erdinç, **Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği**, Değişim Yay, İstanbul, 2002, s. 55-64. Burada “Şemâil”, “Hz. Peygamber'in Nübüvvetiyle İlgili Bilim Dalları” içinde verilmiş olmakla birlikte O'nun (s.a.v.) daha çok beşerî yönünü, hayata uslubunu ele aldığı ifade edilmektedir. Bununla beraber, ileride de ifade edileceği gibi Hz. Muhammed'in fizikî yapısının ve ahlakının mükemmelliği O'nun (s.a.v.) peygamber olmasının delillerinden kabul edilir.

¹⁵ İbn Manzur, a.g.e., C.XI, s. 364.

¹⁶ İbn Manzur, a.g.e., C.XI, s. 365.

¹⁷ Bkz. el-Kehf 18/17, el-Kehf 18/18, es-Sebe 34/15, Kâf 50/17, el-Vâkı'a 56/41, el-Hâkka 69/25, el-Me'aric 70/37.

¹⁸ Bkz. el-A'raf 7/17, en-Nahl 36/48.

yerde¹⁹ ise, olumsuz anlam yüklenerek yine yön anlamında kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de bu lafızların, Hadis Edebiyatındaki anlamında kullanılmadığı açıkça anlaşılabilir. Bu durum, kelimenin kök hâlinde birbirinden farklı birçok anlama gelmesinden kaynaklanmakla beraber kelimelere yüklenen anlamın dönemin algısıyla yakından ilişkili olduğunu da göstermektedir. Burada, kelimenin birbirinden farklı kök anlamları olduğu unutulmamalıdır. İslam dünyasındaki ilmi gelişmeler ise, kelimenin huy, tabiat, ahlak manasındaki köküne paralel bir şekilde, anlamına derinlik kazandırmış ve onu kavramsallaştırmıştır.

İslam geleneğinde, pek çok manalar ihtiva eden ‘şemâil’ kelimesi, Hz. Peygamber’in beşeri yönünü, hayat tarzını, ahlakını ve şahsiyetini ele alan ilim için kullanılmıştır.²⁰ Bununla birlikte, ileride görüleceği gibi şemâil eserleri, Hz. Peygamber’in nübüvveti ve mucizeleri gibi farklı konuları da ihtiva etmektedir. Buna ek olarak, Hz. Peygamber’in beşeri yönünün ve ahlak yapısının mükemmelliği de nübüvvetinin delilleri arasındadır.

Hadis Kaynaklarında Şemâil: İlk dönemlerde muhaddisler, Hz. Peygamber’in beşeri yönünü anlatmak için “Sıfatı’n-Nebî”²¹, “Menâkıb”²² ve “Fezâil”²³ gibi başlıkları tercih etmişlerdir. İmam Malik (ö.179/795) Kitâbu’l-Libas’tan sonra ele aldığı Kitâbu Sıfatı’n-Nebî’de on üç bâba yer vermiştir. Bunlar arasında Hz. Peygamber’in fiziki yapısı, yeme-içme şekli, içeceğin sağdan dolaştırılması, yüzük kullanması gibi O’nun (s.a.v.) beşeri yönlerini ele alan rivayetlerin yanı sıra Hz. İsa’nın ve Deccal’in sıfatları, miskinlerin durumları gibi direkt olarak şemâil muhtevasına dâhil edilmeyen rivayetlere de yer verildiği görülmektedir. Aynı manayı ifade etmek üzere, “Kitâbü’l-Menâkıb” tabirini kullanan İmam Buhârî (ö.256/870), bu bölümü önceki ümmetlerle alakalı rivayetlerin toplandığı “Kitâbü Ehadîsi’l-Enbiya”dan sonra getirmiştir. Bundan sonra sahabeyi ele alan “Kitâbu Fezâili Ashabi’n-Nebî” gelmektedir. Yirmi sekiz bâbdan oluşan “Kitâbü’l-Menâkıb”, insanlığın yaratılışı ve kabilelerden oluşması ile ilgili ayetlerle başlamakta,

¹⁹ el-Vâkı‘a 56/41, el-Hâkka 69/25.

²⁰ Ali Yardım, **Peygamberimiz’in Şemâli**, 8. b., Damla Yay, İstanbul, 2009, s. 29; Yaşar Kandemir, “Şemâil”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, ss. 497-500.

²¹ İmam Malik, **el-Muvatta**, Sıfatı’n-Nebî, 290-299.

²² Buhârî, **Sahih-i Buhârî**, Menâkıb, 17-24; Tirmizî, **Sünenü’t-Tirmizî**, Menâkıb, 1-20.

²³ Müslim, **Sahih-i Müslim**, Fezâil, 1-142.

İslam öncesi kabileler, cahiliye hayatı, Kureyş kabilesi ve Kur'ân'ın Kureyş lehçesinde nüzulü, zemzem hikâyesi ve bazı sahabelerin Müslüman oluşu gibi farklı konuların yanı sıra Hz. Peygamber'in sıfatı, nübüvvet mührü, vefatı, isimleri, uykusu gibi şemâille alakalı rivayetleri içermektedir. Bunun yanında, yine bu bölümde "Peygamberlik alametleri" ve "Peygamberlerin sonuncusu olması" gibi sonraki dönemlerde delâil ilminin muhtevasına dâhil edilecek olan konulara da yer vermiştir. Burada görüldüğü üzere İmam Buhârî, şemâil ve delâil ilmine kaynaklık eden bilgileri bir başlık altında toplamıştır. Hz. Peygamber'in beşeri yönünü anlatmak için "Menâkıb" ifadesini kullanan bir diğer muhaddis olan Tirmizî, İmam Buhârî'den farklı olarak bu tabiri "an Rasulillah" ibaresiyle birlikte kullanmıştır. Kitâbü'd-de'avât'tan sonra ve *Sünen*'inin en son bölümü olarak ele aldığı bu kısmı seksen bir bâba ayırmıştır. Öncekilere göre, daha fazla bâba ayırması olmasının sebebi, aynı başlık altında sahabeden bahseden rivayetleri de zikretmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra çeşitli kabile ve milletlerin faziletlerini konu edinen bâblar da mevcuttur. Tirmizî, Hz. Peygamber'in seçkin bir soydan geldiğini ifade eden rivayete başlamayı tercih ettiği bu kitabda, Hz. Peygamber'in hilyesi, elbisesi, saç şekli, nübüvvet mührü, konuşma tarzı, yürüyüşü, tebessümü gibi *Şemâil* adlı eserine aldığı konuların bir kısmına yer vermiştir. Bunun yanında Buhârî örneğinde olduğu gibi delâille ilgili rivayetler de mevcuttur.

Şemâil İlminin Doğuşu: Şüphesiz, Hz. Peygamber'e iman ve O'na (s.a.v.) itaat İslam dininin temel şartlarından biridir. O'nun (s.a.v.) peygamberliğini kabul etmeden, O'nun (s.a.v.) tebliğ ettiklerine inanmak ve İslam dinini yaşamak mümkün değildir. Bu açılardan, O'na (s.a.v.) uymak farzdır. Bunların dışında, tavır, davranış, giyim-kuşam, yeme-içme adabı, konuşma, uyku gibi gündelik yaşantılarla ilgili konularda da Hz. Peygamber'in Müslümanlar için en güzel örnek olduğu katidir. Nitekim bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Allah'ı(n rızasını) ve ahiret gününü(n saadetini) umanlar ve Allah'ı çokça ananlar için Allah'ın Rasulü'nde, pek güzel bir örnek vardır."²⁴ Bu nedenle, ilk günlerden itibaren Müslümanlar, Hz. Peygamber'i hasais dışında her yönüyle örnek almışlardır. Zira Hz. Peygamber'in kendisine has bazı özellikleri ve uygulamaları mevcuttur. Ayrıca, ibadet ve takva konusunda ulaşılamaz bir mertebededir.

²⁴ el-Ahzab 33/21.

O (s.a.v.), bu duruma işaret ederek inananların bazı durumlarda kendisini örnek almaya güç yetiremeyeceklerini ifade etmiştir.²⁵

Bütün bu nedenlerle Hz. Peygamber'in hasais dışındaki bütün özellikleri Müslümanlar tarafından model alınmıştır. Uygulanagelen bu bilgiler erken dönemlerden itibaren yazılı hale getirilmiş, bunların etrafında hadis ve fıkıh külliyatları oluşturulmuştur. Genel konular hakkında yazılan bu kitaplar yanında bazı özel konuları işleyen eserler de telif edilmiştir. Daha sonra ayrı bir tür olarak gelişen şemâil ilmi, cami türü hadis kitaplarını meydana getiren sekiz ana konudan biri olmasının yanında, Hz. Peygamber'in fiziki ve ruhi özelliklerini, ibadet ve yaşayışını, giyim ve kuşam tarzını konu edinen rivayetleri derleyen ayrı bir tür olarak ortaya çıkmıştır.²⁶ Şemâil türü eserlerde hasais'e yer verilmemiş, her Müslüman'ın kendine örnek ittihaz edebileceği beşeri çizgiler üzerinde durulmuştur.²⁷

Şemâilin hadis kitapları içinde ayrı bir tür olarak kabul edilmesinin tarihini belirlemek biraz güç bir durumdur. Bu durumun tasnifle ilgili genel kabul gören bir ayırımın yapılamamasıyla alakalı olduğu da düşünülebilir. Nitekim Koçyiğit'in çalışmasında Tirmizî'nin *Şemâil*'i, "Hadis Eserleri ve Müellifleri" başlığı altında siyer ve megazi, müsned, sünen, musannaf, cami' gibi daha kapsayıcı kitapların arkasından "Belirli Konulara Tahsis Edilmiş Kitaplar"²⁸ içinde zikredilmiştir. Kandemir'in "Hadis" maddesinde "Literatür" ana başlığı rivayetü'l-hadis ve dirayetü'l-hadis şeklinde klasik tasnifle ikiye ayrıldıktan sonra rivayetü'l-hadis adı altında on yedi tür ismi verilmiştir. Bu maddede, eserlerin ilk dönemlerde hadislerin aynen tespitini sağlamak amacıyla oluşturulduğu, sonra konu ya da ravi merkezli gibi farklı metotlarla teliflerin meydana getirildiği ifade edilmiştir. Tirmizî'nin *Kitâbü's-Şemâil*'ine Abdullah b. Mübarek'in (ö.181/797) *Kitâbü'z-Zühhd ve'r-Rekâik*, Buhârî'nin *Edebü'l-Müfred*'iyle beraber üçüncü başlık olan 'kitaplar' başlığında; bu türe dair ilk yazılan ve mükemmel tertibinden dolayı

²⁵ Bkz. Buhârî, **Sahih-i Buhârî**, Savm, 20.

²⁶ Kandemir, "Hadis", s. 54.

²⁷ Yardım, a.g.m., s. 355.

²⁸ Talât Koçyiğit, **Hadis Tarihi**, 4. b., TDV Yay, Ankara, 2006, s. 264.

çok rağbet gören eser şeklinde ‘şemâil’ adını taşıyan son başlıkta olmak üzere iki defa yer verilmiştir.²⁹

Şemâil İlminin Kaynakları: Burada şemâil ilmine kaynaklık eden ve onun oluşumunda rol oynamış olan İslami ilimler ve çalışmalar üzerinde durulacaktır. Şemâil alanında kaleme alınan müstakil çalışmalar ise, birinci bölümde ele alınacaktır. Daha önce bahsedildiği üzere İslami ilimlerin hepsi bir şekilde Hz. Peygamber’i konu edinmekte ya da O’na (s.a.v.) yer vermektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber’in şahsi yönüyle ilgili bilgilerin de bütün İslam ilimleri literatürü içerisinde kısmen de olsa bulunması pek tabiidir. Öncelikle ifade edilmelidir ki hadis eserleri şemâil muhtevasını barındıran en kapsamlı ve en güvenilir kaynaklardır. Ayrıca Hz. Peygamber’in şahsi yönünü sıfatu’n-Nebî, ahlaku’n-Nebî gibi farklı tabirler kullanarak müstakil bölümler altında bir araya getiren bu kaynaklar şemâil ilminin oluşumuna büyük katkılar sağlamıştır.

Tabakât, Fezâil, Vefeyât gibi eserler de yine şemâil ilminin kaynakları arasındadır. İbn Sa’d’ın (ö. 230/845) meşhur *Kitâbu’t-Tabâkât*’ının ilk kısmı şemâil ilminin en önemli kaynakları arasında yer alır. Ayrıca İmam Buhârî’den yaklaşık çeyrek asır ve Tirmizî’den ise, yaklaşık yarım asır önce gelmiş olması onun eserinin değerini artırmaktadır. Tirmizî’nin *Şemâil* adlı eseri istisna edildiğinde onun *Tabakat*’ının şemâil ilminin en önemli ve güvenilir kaynağı olduğu iddia edilebilir. Bunun yanı sıra İbn Abdülberr’in (ö.463/1071) *el-İstiâb*’ı, İbnü’l-Esîr’in (ö.630/1233) *Üsdü’l-Gabe*’si, İbn Hacer’in (ö.852/1448) *el-İsâbesi* şemâil muhtevasıyla ilgili bazı nakilleri ihtiva etmektedirler.³⁰ Siyer ve meğazi kitapları da şemâil literatürüne dair geniş bilgiler taşımaktadırlar. Hatta şemâil, siyer ve meğazi içerisinde görülen ilim dallarından biri olmuştur. Öyle ki İbn Seyyid’in-Nâs (ö. 734/1334) eserine *Uyûnu’l Eser fi funûni’l meğâzi ve ’ş-şemâil ve ’s-siyer* ismini vermiştir. Siyer, meğâzi ve şemâil daima iç içe olmuşlardır.

Tefsir kitaplarında Hz. Peygamber’in şahsi yönüyle ilgili başka yerlerde rastlanamayan türden detaylarla karşılaşmak mümkündür. Taberî tefsiri bu durumun açık örneklerinden biridir. Hz. Peygamber’in geçimi, çalışması, kazancı gibi fıkıh kitaplarında işlenen bazı bölümler dolayısıyla fıkıh ilmi de şemâil literatürüne kaynaklık etmektedir.

²⁹ Kandemir, a.g.md., ss. 47-54.

³⁰ Bkz. Yardım, a.g.e., ss. 39-40.

Tasavvuf ve ahlak sahası da bu alana veri sağlayan kaynaklar arasında zikredilebilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in nübüvvet mührünü, hilyesini, doğumunu müstakil alanlar haline getiren edebiyat da bu literatüre katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLICA ŞEMÂİL ESERLERİ VE MUHTEVALARI

1. *EŞ-ŞEMÂİLÜ'L-MUHAMMEDİYYE*, EBÛ İSA MUHAMMED B. İSA B. SEVRE ES-SÜLEMİ TİRMİZİ (Ö.279/892)

Hayatı ve İlmi Kişiliği: Muhtevaları incelenecek olan eserlerin ilki *Kitâbü's-Semâil*'i telif eden Ebû İsa et-Tirmizî, kütüb-i sitte olarak bilinen hadis kitaplarının müelliflerindedir. Hadiste imam ve hafız ifadeleriyle tanıtılan Tirmizî'nin adı, Muhammed b. İsa b. Sevre; künyesi Ebû İsa; nisbesi es-Sülemi, et-Tirmizî'dir. Tirmizî şeklinde nisbet edildiği meşhur, büyük ve köklü bir yerleşim yeri olan Tirmiz şehri, Buhara'nın yaklaşık olarak 400 km güney-doğusunda, Belh şehrinin ise, takriben 100 km kuzey-doğusunda yer almaktadır.¹ Tirmiz şehrinin okunmasıyla ilgili farklı açıklamalar bulunmaktadır. Yaygın olarak "te" harfinin esresi ile kullanılsa da es-Sâci'nin Abdullah b. Muhammed el-Ensari'den nakline göre "te" harfinin ötresiyle okunur.²

Kuteybe b. Said (ö.240/854), İbrahim b. Abdullah el-Herevi (ö. 244/858), Ali b. Hucr (243/857) gibi döneminin önde gelen büyük âlimlerinden ilim alan Tirmizî, İmam Buhârî'den ders alarak hadis ilminde derinleşmiştir.³ Aynı zamanda Buhârî'nin, Tirmizî'den rivayetinin olduğu da bilinmektedir.⁴ Hocasının kendisinden rivayette bulunması da Onun ilminin büyüklüğünü göstermektedir. Bununla birlikte kaynaklarda, birçok öğrencisinin ismi verildikten sonra daha pek çok kişinin bulunduğu ifade edilmesiyle onun, ilmini yaydığı, birçok talebe yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Mekhul b. el-

¹ Lütfullah Cebeci, "İmâm-ı Tirmizî", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, s. 4, Ankara, 1980, s. 288; Ebû Abdullah Şihabüddin Yakut b. Abdullah Yakut el-Hamevi, *Mucemu'l-Buldan* haz. Ferdinand Wüstenfeld, C. I, Mektebetü'l-Esedi, Tahran, 1965, ss. 843-844.

² Ebû Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b Osman Zehebi, *Tezkiretü'l-huffaz*, C. II, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1956, s. 634.

³ Zehebi, a.g.e., C.II, s. 634.

⁴ Zehebi, a.g.e., C.II, s. 635.f

Fadl, Muhammed b. Mahmud b. Anber, Hammad b. Şakir, el-Heyssem b. Küleyb eş-Şâşi, Ebu'l-Abbas el-Mahbûbî bu talebeler arasında yer almaktadır.

Onun hafızasının ve zekâsının üstünlüğü ile ilgili birçok ifade beyan edilmekte ve örnekler verilmektedir. Ebû Sa'd el-İdrisi'den rivayetle, şu olay anlatılmaktadır: Tirmizî, daha önce iki cüz yazdığı hadis âlimiyle Mekke'de karşılaşıncı, kitapları yanında zannederek hadisleri ondan dinlemek istedi. Kitaplarının yanında olmadığını anlayınca boş bir sayfa alarak hocanın söylediklerini hafızasına aldı. Hoca boş bir sayfaya baktığını görünce hoşnutsuzluğunu ifade etti. Tirmizî de durumunu açıklayıp hadisleri ezberlediğini söyledi. Tirmizî bütün hadisleri ezberinden tekrar edince hocası, daha önceden bunları ezberleyip ezberlemediğini sordu ve o anda farklı kırk hadis tahdis etti. Tirmizî, aynı şekilde bu kırk rivayeti de bir harf hatası yapmadan ezberinden okudu. el-İdrisi, bu olayı rivayet etmekle beraber, Tirmizî'nin hafıza konusunda darb-ı mesel olduğunu belirtmektedir.⁵ Hâkim'den gelen rivayette, Buhârî'nin vefatından sonra Horasan'da ilim, hafıza, vera ve zühdde Ebû İsa dışında halefinin kalmadığı ifade edilmiştir. Bu son rivayette ilminin yanında takvasına da vurgu yapılmıştır. Hâkim, rivayetin devamında, hadis âlimlerinde bilinmesi gerekli durumlardan görme sorununun bulunup bulunmamasıyla ilgili olarak, Tirmizî'nin çok ağladığı bu yüzden ileri yaşlarda kör olduğu bilgisini vermektedir.⁶ Tirmizî, iki yüz yetmiş dokuz yılında Recep ayının on üçünde Tirmiz şehrinde vefat etmiştir.⁷

Eserleri: Hayatı boyunca pek çok eser veren Tirmizî'nin en meşhur çalışması *es-Sünen* diye bilinen *el-Camiu's-sahih*'dir. Bunun yanı sıra *Kitâbü'l-ilel*, *Kitâbü's-Şemâil*, *Kitâbü Esmâ'l-Sahabe*, *Kitâbü'l-Esma ve'l-Künâ*⁸, *Kitâbü't-Tarih*, *Kitâbü'z-Zühhd*, *Tefsiru'l-Kur'ân*⁹ gibi eserler de telif ettiği bilinmektedir.

Hadis alanında birçok eseri bulunan Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* diye meşhur olan *el-Camiu's-sahih* adlı kitabıyla ilgili olarak, bu kitabı hazırladığında dönemin önde gelen Hicaz, Irak ve Horasan âlimlerine ulaştırdığını, onların da bu eseri beğenip takdir

⁵ Zehebi, a.g.e., C.II, s. 635.

⁶ Zehebi, a.g.e., C.II, s. 634.

⁷ Zehebi, a.y.

⁸ Subhi es-Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları**, çev. M. Yaşar Kandemir, 7. b., İFAV Yay., İstanbul, 2007, s. 324.

⁹ Cebeci, a.g.m., ss. 310-311.

ettiklerini ifade etmiştir. Tirmizî, eserini, “Bu kitabı bulunduran kimsenin evinde konuşan bir peygamber var gibidir.” cümlesiyle tanıtmaktadır.¹⁰ Tirmizî’nin eserini sünen türü eserler içinde saymak yaygınlaşmışsa da aslında cami türü eserlerin bulundurduğu sekiz ana konuyu (iman, ahkâm, zühd, âdâb, tefsir, tarih-siyer-cihad, menâkıb, fiten) içerdiği için muhteva itibariyle cami türü içinde yer alır.¹¹ Ancak, Katib Çelebi bu meseleye, eserin *Camîu’t-Tirmizî*¹² şeklinde meşhur olmakla birlikte *Sünenü’t-Tirmizî*¹³ diye de anıldığını, lakin birincisinin yaygın olarak kullanıldığını ifade ederek işaret etmektedir.

Tirmizî’nin *Sünen*’ini yazarken takip ettiği metot, pek çok âlim tarafından takdir edilmiştir. O, bu eserini oluştururken hadisleri bâblara göre tasnif etmiş, hadislerin illetlerini belirterek sıhhatleriyle alakalı bilgi vermiş, isimler ve künyeler konusundaki uzmanlığını eserine yansıtmış, cerh ve ta’dil hükümlerine yer vermiş, mürsel hadisleri beyan etmiş, hadisleri aldığı bütün senetlerle birlikte vermiş, fıkıh sahasındaki ilminden istifade etmiş, şaz olan hadislere işaret etmiş, mevkuflarını bildirmiş, müdrec hadisleri beyan etmiştir. Bütün bunlar, Tirmizî’nin ilmi derinliğini ve neticesinde ortaya koyduğu eserinin kıymetini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.¹⁴

Ebû Nasr Abdurrahim b. Abdi’l-Hak, *el-Camîu’s-Sahih*’in içindeki rivayetleri, sahihliği kati olanlar, Ebû Davud ve Nesâî’nin şartlarına uyanlar, Tirmizî’nin illetini beyan ettikleri ve Tirmizî’nin kendi ifadesiyle hakkında “Bir hadis dışında fakihlerin amel etmediği rivayetleri eserime almadım.” açıklamasına dâhil olanlar şeklinde dört gruba ayırmıştır.¹⁵

Tirmizî’nin *Şemâil*’ine aldığı hadislerin büyük bir bölümü *Sünen*’inde dağınık bir halde bulunmaktadır. Bu çalışmada *Şemâil*’deki hadislerin *Sünen*’de hangi başlıkta olduğunu belirtmek gayesi güdülmemekle beraber cami türünün sekiz ana konusu içindeki menâkıb bölümünde hangi konular işlendiğine kısaca değinilecektir. Daha önce işaret edildiği üzere Tirmizî, İmam Buhârî gibi Hz. Peygamber’in şahsi yönünü ‘menâkıb’ başlığı altında ele almıştır. Ancak o, farklı olarak bu tabiri ‘an Rasulillah’ ibaresiyle

¹⁰ Zehebi, a.y.

¹¹ İsmail Lütfi Çakan, **Hadis Edebiyatı**, 5. b., İFAV Yay, İstanbul, 2003, s. 78.

¹² Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-zünun an esâmi’l-kütüb ve’l-fünun**, haz.

M. Şerafettin Yalçınkaya- Kilisli Rıfat Bilge, C.I, MEB Yay, Ankara, 1941, s. 559.

¹³ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1007.

¹⁴ Cebeci, a.g.m., s. 299.

¹⁵ Zehebi, a.g.e., C.II, ss. 634-635.

birlikte kullanmıştır. Dualar kitabından sonra ve *Sünen*'inin en son bölümü olarak ele aldığı bu kısım seksen bir bâbdan oluşmaktadır. Ancak, bu bölümde sahabenin menâkıbı da ele alınmakta ve Hz. Peygamber'in şemâiliyle ilgili bilgiler az bir yekûn tutmaktadır. Nitekim yirminci bâb 'Ebû Bekir Sıddık'ın (r.a) Menâkıbı' başlığını taşımaktadır. Aynı şekilde yirmi dördüncü bâb Hz. Ömer'in (r.a), yirmi beşinci bâb Hz. Osman'ın (r.a), yirmi altıncı bâb ise, Hz. Ali'nin (r.a) menâkıbını ele almakta, bu bâbları aşere-i mübeşşerenin geri kalan kısmı takip etmektedir. Bundan sonra Hz. Peygamber'in amcası Abbas (r.a), amcası Ebû Talib'in oğlu Cafer (r.a) ve Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan (r.a) ve Hz. Hüseyin (r.a) gibi sahabîler ele alınmış, Hz. Peygamber'in hanımlarına ve çocuklarına da yer verilmiştir. Bunların yanı sıra çeşitli kabile ve milletlerin faziletlerini konu edinen bâblar da mevcuttur. Tirmizî, Hz. Peygamber'in seçkin bir soydan geldiğini ifade eden rivayetle başlamayı tercih ettiği bu kitabda, Hz. Peygamber'in hilyesi, elbisesi, saç şekli, nübüvvet mührü, konuşma tarzı, yürüyüşü, tebessümü gibi *Şemâil*'ine aldığı konuların bir kısmına yer vermiştir. Bunun yanında Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilişi, vahyin Hz. Peygamber'e indirilmesi, taşın Hz. Peygamber'e selam vermesi gibi O'nun (s.a.v.) nübüvvetiyle ilgili rivayetler de mevcuttur.¹⁶

Kitâbü'ş-Şemâil: İmam Tirmizî'nin *Şemâilü'n-Nebî, eş-Şemâilü'n-Nebeviyye ve'l-hasâilü'l-Mustafaviyye, eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* gibi isimlerle de anılan bu eseri, 'şemâil' teriminin kullanıldığı ilk çalışma olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Literatür araştırmasında, gerek el yazması gerek matbu kaynaklar içinde karşılaşılan eserlerin çoğunda Tirmizî'nin etkisi açıkça görülmektedir. Eserin yazma nüshaları da birçok kütüphanede bulunmakla¹⁸ birlikte, üzerine yapılan şerh¹⁹ ve ihtisar çalışmaları da büyük bir yekûn tutmaktadır.

Hadis ilminde dirayet ve rivayet alanında birçok önemli kitabı bulunan Tirmizî, büyük bir kısmını *es-Sünen*'ine aldığı hadisleri kendine has bir düzenle tertipleyerek yeni bir eser oluşturmuştur. Her ne kadar, şemâil kitapları denilince, delâil ve mu'cizât eserlerinden farklı olarak Hz. Peygamber'in beşeri özellikleri akla gelse de, hadislerin

¹⁶ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, Menâkıb, 1-20.

¹⁷ Yardım, a.g.m., s. 350.

¹⁸ Bkz. Yardım, a.g.m., ss. 362-391; Ayrıca şemâil eserlerinin siyer ve meğazi ilmiyle birlikte yer aldığı bölüm için bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Cafer b. İdris el-Kettani, *er-Risaletü'l-mustatrefe li-beyâni meşhûri kütübî's-sünne*, Dârü kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, h. 1400, ss.78-82.

¹⁹ Cebeci, a.g.m., ss. 310-311; Yardım, a.y.

içeriklerine bakılınca O'nun (s.a.v.) mucizeleri, gaybı bilmesi gibi nübüvvetiyle ilgili özellikleri de göze çarpmaktadır. İmam Tirmizî, çalışmasının muhtevası ve üslubu hakkında bilgi veren bir mukaddime yazmamış, eserin oluşturulma sebebine de herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Bununla beraber, eserin tamamı okunduğunda sağlıklı bir "peygamber" algısı oluşturma gayesi ve Kur'ân-ı Kerim'deki 'üsve-i hasene'²⁰ lafzının açılımı da belirgin bir biçimde anlaşılmaktadır. Son iki maktu' rivayette de, İslam toplumunun inşâsında sünnetin belirleyici olduğu ve bu yapının daima hadislerle şekillenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Tirmizî *Şemâil*'inde Hz. Peygamber'in şahsi yönüyle ilgili rivayetleri bölümlere ayırmadan direkt olarak bâblar altında ele almıştır. Hz. Peygamber'in maişeti iki defa farklı yerlerde bâb olarak kullanılmış, birincisinde iki, ikincisinde ise, dokuz rivayet zikredilmiştir. Bu durumun bir müstensih hatası olması da muhtemel gözükmektedir. Ayrıca bazı nüshalarda 'Hz. Peygamber'in Hanımlarıyla Yaptığı Gece Sohbetleri' bâbı iki ayrı başlık altında ele alındığı olmuştur. Bu yüzden *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* elli beş, elli altı, elli yedi gibi farklı sayıda bâblara ayrıla gelmiştir.²¹

Bu çalışmada, ele alınan şemâil eserlerinin muhteva açısından daha kolay değerlendirilebilmesi için söz konusu eserlerin içerdiği bâblar içerdikleri bilgilere göre bazı temel bölümler altında kategorize edilerek verilecektir. Eserlerin bâblarının liste şeklinde verilmesi pek faydalı görülmemekle birlikte, burada, bir fikir vermesi açısından sonrakilere öncülük etmiş olan bu ilk şemâil çalışmasının bâb başlıklarının verilmesiyle yetinilmiştir. Bu nedenle *Kitâbü's-Şemâil*'de böyle bir tasnife gitmeden önce mevcut bâbların sırasıyla liste şeklinde verilmesi faydalı olacaktır:

1. Rasulullah'ın (s.a.v.) yaratılış güzellikleri hakkındaki haberler bölümü.
2. Rasulullah'ın (s.a.v.) peygamberlik mührü hakkındaki haberler bölümü.
3. Rasulullah'ın (s.a.v.) saçları hakkındaki haberler bölümü.
4. Rasulullah'ın (s.a.v.) saçlarını taraması hakkındaki haberler bölümü.
5. Rasulullah'ın (s.a.v.) saçlarının beyazlaması hakkındaki haberler bölümü.

²⁰ Ahzâb 33/21.

²¹ Bkz. Tirmizî, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye ve'l-hasailü'l-Mustafaviyye*, thk. Fevz Ahmed Zümerli, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1996; Tirmizî, *eş-Şemâil*, Müessesetü'l-kütübü's-sikafiyye, Beyrut h.1412; Abdü'l-Mecid eş-Şernubi, *Muhtasaru's-Şemâilü'l-Muhammediyyeti li't-Tirmizî*, Daru'l-Beyrut, Şam, 2006.

6. Rasulullah'ın (s.a.v.) kına kullanması hakkındaki haberler bölümü.
7. Rasulullah'ın (s.a.v.) sürmesi hakkındaki haberler bölümü.
8. Rasulullah'ın (s.a.v.) elbiseleri hakkındaki haberler bölümü.
9. Rasulullah'ın (s.a.v.) geçim tarzı hakkındaki haberler bölümü.
10. Rasulullah'ın (s.a.v.) mestleri hakkındaki haberler bölümü.
11. Rasulullah'ın (s.a.v.) ayakkabıları hakkındaki haberler bölümü.
12. Rasulullah'ın (s.a.v.) yüzükleri hakkındaki haberler bölümü.
13. Rasulullah'ın (s.a.v.) yüzükleri sağ elinde kullanmasıyla ilgili haberler bölümü.
14. Rasulullah'ın (s.a.v.) kılıçlarının niteliği ile ilgili haberler bölümü.
15. Rasulullah'ın (s.a.v.) zırhlarının niteliği ile ilgili haberler bölümü.
16. Rasulullah'ın (s.a.v.) miğferlerinin niteliği ile ilgili haberler bölümü.
17. Rasulullah'ın (s.a.v.) sarığı hakkındaki haberler bölümü.
18. Rasulullah'ın (s.a.v.) izarının niteliği hakkındaki haberler bölümü.
19. Rasulullah'ın (s.a.v.) yürüyüşü hakkındaki haberler bölümü.
20. Rasulullah'ın (s.a.v.) tülbind kullanması hakkındaki haberler bölümü.
21. Rasulullah'ın (s.a.v.) oturuşu hakkındaki haberler bölümü.
22. Rasulullah'ın (s.a.v.) yaslanması hakkındaki haberler bölümü.
23. Rasulullah'ın (s.a.v.) ashabına dayanması hakkındaki haberler bölümü.
24. Rasulullah'ın (s.a.v.) yeme şekli ile ilgili haberler bölümü.
25. Rasulullah'ın (s.a.v.) ekmeğinin niteliği hakkındaki haberler bölümü.
26. Rasulullah'ın (s.a.v.) katıkları hakkındaki haberler bölümü.
27. Rasulullah'ın (s.a.v.) yemekten önce abdest alması/ellerini yıkaması hakkındaki haberler bölümü.
28. Rasulullah'ın (s.a.v.) yemekten önce ve sonraki sözleri hakkındaki haberler bölümü.
29. Rasulullah'ın (s.a.v.) su veya içeceklerinde kullandığı kaplar hakkındaki haberler bölümü.
30. Rasulullah'ın (s.a.v.) meyveleri hakkındaki haberler bölümü.
31. Rasulullah'ın (s.a.v.) içeceklerinin niteliği hakkındaki haberler bölümü.
32. Rasulullah'ın (s.a.v.) içişinin niteliği hakkındaki haberler bölümü.
33. Rasulullah'ın (s.a.v.) güzel koku kullanması hakkındaki haberler bölümü.
34. Rasulullah'ın (s.a.v.) konuşması hakkındaki bölüm.
35. Rasulullah'ın (s.a.v.) gülümsemesi ile ilgili haberler bölümü.
36. Rasulullah'ın (s.a.v.) şakalarının niteliği hakkındaki haberler bölümü.

37. Rasulullah'ın (s.a.v.) şiirle ilgili sözleri bölümü.
38. Rasulullah'ın (s.a.v.) hanımlarıyla yaptığı sohbetler hakkındaki haberler bölümü.
39. Rasulullah'ın (s.a.v.) uykusu hakkındaki haberler bölümü.
40. Rasulullah'ın (s.a.v.) ibadeti hakkındaki haberler bölümü.
41. Duha namazı bölümü.
42. Nafile namazları evde kılması bölümü.
43. Rasulullah'ın (s.a.v.) oruçları hakkındaki haberler bölümü.
44. Rasulullah'ın (s.a.v.) Kur'ân okuyuşları hakkındaki haberler bölümü.
45. Rasulullah'ın (s.a.v.) ağlaması hakkındaki haberler bölümü.
46. Rasulullah'ın (s.a.v.) döşekleri hakkındaki haberler bölümü.
47. Rasulullah'ın (s.a.v.) tevazuu hakkındaki haberler bölümü.
48. Rasulullah'ın (s.a.v.) ahlakı hakkındaki haberler bölümü.
49. Rasulullah'ın (s.a.v.) hayâsı hakkındaki haberler bölümü.
50. Rasulullah'ın (s.a.v.) hacamat olması hakkındaki haberler bölümü.
51. Rasulullah'ın (s.a.v.) isimleri hakkındaki haberler bölümü.
52. Rasulullah'ın (s.a.v.) geçim tarzı hakkındaki haberler bölümü.
53. Rasulullah'ın (s.a.v.) yaşı hakkındaki haberler bölümü.
54. Rasulullah'ın (s.a.v.) vefatı hakkındaki haberler bölümü.
55. Rasulullah'ın (s.a.v.) mirası hakkındaki haberler bölümü.
56. Rasulullah'ı (s.a.v.) rüyada görme hakkındaki haberler bölümü.

Zikredilen bâblar, bu çalışmada aralarındaki konu bütünlüğü dikkate alınarak, bir tasnife tabi tutulmuştur. Birçok farklı tasnifin yapılabileceğinin hatırdan tutulması gerektiği ifade edilerek, bazı konu başlıkları altındaki bâbların içerdiği rivayetlerin diğer konular hakkında bilgi ihtiva ettiği de belirtilmelidir. İlk olarak bakıldığında, bazı bâblar konu başlığıyla ilgisiz izlenimi verse de, diğer bâblarla olan bağlantısından dolayı birlikte tasnifi uygun görülmüştür.

1.1. Hz. Peygamber'in fiziki özellikleriyle ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in hilyesi, nübüvvet mührü, saçı, saç-sakal bakımı, saç ve sakalının ağarması, saç ve sakalına kına kullanması, gözlerine sürme çekmesi, güzel koku sürünmesi bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir. Bâb başlıklarından anlaşıldığı gibi, fiziki

özelliklerle ilintili görülen kişisel bakım diye adlandırılabilcek olan kısımların bu bölüm içine yerleştirilmesi uygun görülmüştür.

Hilyesi şeklinde tercüme edilen ilk bâbda kullanılan ibare, ‘halk’ şeklindedir. Hilye şeklinde tercüme edilmesi, bu terimin Türk Edebiyatında, Hz. Peygamber’in güzel vasıflarını, fiziki ve ruhi portresini konu alan ve anlatan manzum ve mensur eser şeklinde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Hilyeler, Türk İslam Edebiyatında, şemâilden doğmuş, daha sonra gelişerek ayrı bir edebi tür haline gelmiştir.²² İlk bölüm, daha çok bedeni evsafa ilgili rivayetleri içerdiği için bu şekilde ifade edilmiştir.

İlk bâb, Enes b. Malik’ten (r.a) (ö.93/711-12) gelen rivayetle başlamaktadır. Bu hadiste, Hz. Peygamber’in boyu, ten rengi ve saç ile ilgili çok dikkatli bir tavsif yapılmıştır. Bunun yanında dikkat çeken husus, aynı rivayetle kırk yaşında nübüvvetin başlamasıyla ilgili bilgi verilmesidir. Daha ilk rivayette, Hz. Muhammed’in peygamberliğine vurgu yapılmaktadır. Burada, şemâil türü eserlerin, çoğunlukla Hz. Peygamber’in beşeri yönüyle alakalı rivayetleri kapsasa da nübüvvetle ilgili birçok bilgiyi de içerdiği görülmektedir. Bu bâbdaki rivayetlerde, Hz. Peygamber’in saç şekli, saç uzunluğu, el ve ayak şekilleri, burun, ağız, kaş ve dişleri gibi yüz hatları ve fiziki özellikleri yanında, yürümesi, selam vermesi gibi tavır ve davranışı, cömertliği, doğru sözlü olması gibi ahlaki özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Birçok rivayette, ravilerin daha önce veya daha sonra O’ndan (s.a.v.) daha güzelini görmediklerini, O’nun (s.a.v.) aydan daha güzel olduğunu ifade etmeleri, O’nu (s.a.v.) anlatmada aciz kaldıklarını da göstermektedir. Rivayetlerin içinde bir tanesi merfu niteliktedir. Hz. Peygamber, Kendisine (s.a.v.), Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. İbrahim ve Cebrail’in (as) gösterildiğini söylemiş, onları insanların zihinlerindeki bazı portrelerle eşleştirmiştir. Burada, Kendisinin (s.a.v.) Hz. İbrahim’e benzediğini buyurmuşlardır.²³

“Peygamberlik Mührü” başlığını taşıyan ikinci bölüm beden yapısıyla ilgili olsa da Hz. Peygamber’in nübüvvetine vurgu yapmaktadır. Buradaki rivayetler, peygamberlik mührünün nerede bulunduğu, nasıl görüldüğü ile alakalı bilgileri ihtiva etmektedir. Rivayetlerde, sahabenin mührü görme, ona dokunma arzusu da dikkat çekmektedir. Saib b.

²² İbrahim Şener- Alim Yıldız, **Türk İslam Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003, s.179.

²³ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fi halki Rasulillah’.

Yezid'den (r.a) rivayet edilen ilk hadis, teyzesinin kendisini başı ağrıdığı için Hz. Peygamber'e götürdüğünü anlatmaktadır. Kadın sahabeden birinin yeğenin rahatsızlığından dolayı Hz. Peygamber'e gelebilmesi, O'nun (s.a.v.) ashabıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Selman-ı Farisi'den (r.a) bahseden rivayette ise, onun azad edilme şartı olan dikeceği hurma ağaçlarının meyve vermesi hususunda, bu şartın Hz. Peygamber'in eliyle diktiği fidanlar sebebiyle bir sene içinde gerçekleşmesi mucizesi de nübüvveti vurgu yapan başka bir bilgidir.²⁴

İlk bâbdaki rivayetlerde, Hz. Peygamber'in saç şekli ve uzunluğu ile alakalı bilgiler mevcuttur. Bununla beraber, üçüncü başlık ve takip eden üç başlık saçla ilgilidir. Bu bölümdeki hadislerde Hz. Peygamber'in saçının uzunluğu ile alakalı üç farklı ifade şekli mevcuttur. Bu farklılığının hadisi rivayet eden sahabenin değişik zamanlardaki durumu tasvir etmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ümmü Hani'den gelen, Hz. Peygamber'in Mekke'yi teşrif ettiğinde saçının dört belikli olduğunu ifade eden rivayet, diğer hadislerden farklı bir bilgiyi içermektedir. Bunların yanında, Hz. Peygamber'in saçlarını ayırması ya da salıvermesi hususunda müşriklere benzememek için, hakkında hüküm bulunmayan konularda ehli kitapla muvafakat ettiğini ifade eden rivayet, genel bir kaideyi de oluşturmaktadır.²⁵

Saç şekliyle alakalı olan bâbı, saç ve sakal bakımıyla ilgili bölüm takip etmektedir. Tirmizî'nin kaydettiği rivayetlerde, Hz. Peygamber'in saçlarını taradığı ve yağladığı, saçlarını yağlayınca tülbind kullandığı, hatta tülbindin yağ yüzünden yağcıların elbisesine benzediği bilgileri geçmektedir. Burada Hz. Peygamber'in bedeniyle ilgili bakıma dikkat etmesiyle beraber tülbind kullanmasıyla temizliğe de önem verdiği anlaşılmaktadır. Tirmizî, tülbind kullanma konusuyla ilgili ayrı bir bâb başlığı da kullanmıştır. Hz. Peygamber'in saç ve sakal bakımını Kendisi (s.a.v.) yaptığı gibi Hz. Aişe'den (r.a) gelen rivayette onun da Hz. Peygamber'in saçını taradığı anlaşılmaktadır. Saç ve sakal bakımının gerekli olması yanında bunun çok fazla yapılmaması gerektiği uyarısı da mevcuttur. Bu bölümde her işe sağdan başlamanın güzel bulunduğu belirtilerek, taranmaya da sağdan başlanması istenmiştir.²⁶

²⁴ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî hâtemi'n-nübüvveti'.

²⁵ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî şa'ri Rasulillah'.

²⁶ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî teraccüli Rasulillah'.

Saçların ağarması bölümünde ise, ilk bölümdeki rivayetlerle de belirtildiği gibi, Hz. Peygamber'in saç ve sakalında çok az sayıda beyaz kılın mevcut olduğu ifade edilmiştir. Bu bâbdaki rivayetlerde saçlarını yağladığı zaman bu beyazların kaybolduğu bilgisi eklenmektedir. Saçların ağarmasının sebebi olarak, Hud ve Nebe sûrelerinin zikrinin geçmiş olması, o sûrelerde anlatılan durumlar konusunda ümmeti için duymuş olduğu endişeyi, ümmetine olan sevgisini göstermektedir. Ebû Rimse'den gelen rivayette ise, saçların yeni ağarmaya başladığı bilgisi dışında, Hz. Peygamber'i yeşil bir elbise ile gördüğünün belirtilmesi giyim-kuşamla ilgilidir. Aynı zamanda Ebû Rimse'nin Hz. Peygamber'i görür görmez O'nun (s.a.v.) peygamber olduğunu ikrar etmesi, Hz. Peygamber'in görünüşünün karşı tarafta bir güven meydana getirdiğine delâlet etmektedir. Bu durum, yine nübüvveti vurgu yapan başka bir husustur.²⁷

Saçların ağarması bâbından sonra kına ile ilgili rivayetlerin bulunması organik bütünlüğü göstermektedir. Çünkü kınanın kullanılıp kullanılmadığı hususu, bunu gerektirecek derecede saçlara ak düşmesiyle alakalıdır. Hz. Peygamber'in saç ve sakalında kına kullanıp kullanmamasıyla alakalı farklı rivayetler mevcuttur. Genelde, rivayetlerde Hz. Peygamber'in vefatından sonra saklanan saçın durumu tasvir edildiği düşünülürse, geçen zaman nedeniyle saçın renginde farklılaşmanın olduğu düşünülebilir. Bir önceki bölümle birlikte düşünüldüğünde ise, Hz. Peygamber'in kınayı gerektirecek kadar ağarmış saçı yoktu. Tirmizî, Ebû Rimse'den rivayet edilen ağarmış saçların çok az olduğu ile ilgili hadisi bölüm başında zikredip aynı açıklamayı yapmıştır. Burada hadis başka bir detayıyla zikredilmiş, İslâm'ın getirdiği, bir kimsenin başkasının günahını üstlenmeyeceği prensibi ifade edilmiştir.²⁸

Kına kullanmakla ilgili bâbı, gözlere sürme çekme bölümü takip etmektedir. Bu bölümdeki rivayetler Hz. Peygamber'in sürme kullanması bilgisi dışında, uyumadan önce ve sağdan başlamak üzere üçer defa sürmesi ile zaman ve keyfiyeti de haber vermektedir. Aynı zamanda bu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in sürmeyi, görmeyi kuvvetlendirme ve kirpiği güçlendirme sebebiyle tavsiye ettiği görülmektedir.²⁹

²⁷ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi şeybi Rasulillah'.

²⁸ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi hıdabi Rasulillah'.

²⁹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi kuhli Rasulillah'.

Güzel koku kullanmakla ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in koku kullandığı haber veren rivayetler dışında, güzel kokunun, süt ve yastık gibi ikram edildiğinde geri çevrilmemesi, kadın ve erkeklerin kullandıkları kokuların farklı özellikte olması gerektiğini ifade eden hadisler bulunmaktadır. Hz. Ömer'in (r.a), Cerir b. Abdullah'ın (r.a) fiziksel görünüşüyle ilgili övgüsünü konu edinen son hadisin konuyla ilgisi açık değildir.³⁰

1.2. Hz. Peygamber'in giyim-kuşamıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in elbiseleri, izarı, mestleri, ayakkabıları, yüzüğü, yüzüklerini taşıdığı tarzı, sarığı, tülbent kullanması bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Elbiseleri başlığındaki rivayetler birçok bilgiyi ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber'in ne tür elbiseler tercih ettiği, tek renk veya farklı renklerin bir arada bulunduğu kumaşları kullandığı, elbiselerin beyaz, siyah, kırmızı, yeşil renklerde olduğu, elbisenin kol uçlarının dar veya geniş olduğu buradaki hadislerden öğrenilmektedir. Beyaz rengin kullanılmasıyla ilgili olarak, Hz. Peygamber'in bu rengi tavsiye ettiği, cenazelerin de beyazla kefenlenmesini istediği aynı rivayetten anlaşılmaktadır. Rivayetlerin içinde daha önceki bâblarla ilgili olarak saç uzunluğu, nübüvvet mührü bâbları ile ileride gelecek olan Hz. Peygamber'in dayanması bâbıyla ilgili de bilgiler mevcuttur. Bunların yanında, rivayetlerin biri elbisenin türünden, renginden hiç bahsetmeden Hz. Peygamber'in yeni elbise giyerken ettiği duayı öğretmektedir. Ayrıca Tirmizî bazı hadislerden sonra senedle ya da hadisin tahammül şekliyle ilgili açıklamalar yapmaktadır.³¹

Hz. Peygamber'in izarıyla alakalı bâbın ilk hadisi Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edilmektedir. Bu hadiste, Hz. Aişe (r.a), Hz. Peygamber'in izarını O'nun (s.a.v.) vefatından sonra göstermektedir. Bu şekilde Hz. Peygamber'in giydiği eşyalar hakkında bilgi verilmekle beraber O'nun (s.a.v.) vefatı da anlatılmaktadır. Bu hadis, Hz. Peygamber'i göremeyen neslin O'nunla (s.a.v.) ilgili bilgi almaya gayret ettiğini de göstermektedir. Diğer rivayetler ise, izarın uzunluğu ile alakalıdır. İzarın uzunluğu gösteriş simgesi kabul edildiği için çok uzun olması hoş karşılanmamış, topuğu geçmesi yasaklanmıştır. Burada ahlaki bir niteliğin dış kıyafete yansıtıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in izarı uzun olduğu için uyardığı sahabinin, izarının gösterişli olmadığı anlamındaki özür beyanı

³⁰ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî te'atturi Rasulillah'.

³¹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî libasi Rasulillah'.

üzerine, Hz. Peygamber bu konuda kendisini örnek alabileceğini bildiren ifadesinde “üsve” tabirini kullanmaktadır. Bu rivayetle, şemâil kitaplarının, bütün Müslümanların günlük hayatlarında en ince detaya kadar sünnet bilinci içinde ortak bir payda oluşturabilecek şekilde yaşamalarına imkân sağlayacak olan hadisleri toplama gayesi güttüğü düşüncesi pekişmektedir.³²

Şemâil kitaplarında giyim kuşamla ilgili mest gibi ayakta kullanılan eşyalar da zikredilmiştir. Mestler için ayrılan bâbda, Necâşi ve Dihye'nin (r.a) Hz. Peygamber'e mest hediye ettikleri haber verilmektedir. Burada geçen rivayetler, abdestli giyilen mestlerin tekrar abdest alındığında meshedileceği, hediye edilen bu mestlerde derinin temiz olup olmadığının bilinmeden kullanıldığı gibi fikhî konularla alakalı bilgileri de içermektedir. Tirmizî, daha önce de olduğu gibi, bu hadislerle alakalı herhangi bir fikhî görüşü zikretmemektedir.³³ Mestler bâbını ayakkabı ile ilgili bâb takip etmektedir. Burada ayakkabıların iyice tabaklanmış deriden yapıldığı, iki tane ipeğin bulunduğu bilgileri verilmiştir. Onları da giymeye sağdan başlamayı, ayakkabılardan biri kullanılmadığında diğerinin de çıkarılması gerektiğini ifade eden rivayetler vardır. Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'e uymak için tabaklanmış deriden ayakkabı kullandığı, Hz. Osman'a (r.a) kadar halifelerin iki ipli ayakkabı kullandığı bilgisi mevcuttur. Bu rivayetler ayakkabının şekli hakkında bilgi verdiği kadar sünnete olan bağlılığı da göstermektedir.³⁴

Yüzük ve yüzüğü sağ eliyle kullanması konuları birbirini takip etmektedir. Yüzük ile ilgili bâbda, yüzüğün gümüşten yapılması, kaşında “Muhammedün Rasulullah” ibaresinin nakşedilmesi bilgileri yanında, bu yüzüğün mühür gibi kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in devlet idarecisi konumunu da göstermektedir. Yüzükle alakalı verilen son bilgi ise, yüzüğün Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) tarafından kullanıldığı ve Hz. Osman (r.a) döneminde kaybedildiğidir.³⁵ Yüzüğü sağ ele takma konusundaki rivayetler, başlıktan anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in uygulamasıyla ilgilidir. Son rivayet diğerlerinden farklı olarak, Hz. Peygamber'in altın yüzük edindiğini, bunun üzerine sahabe altın yüzük edinince, Hz. Peygamber'in bir daha kullanmayacağını söyleyerek yüzüğü çıkardığını

³² Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî izari Rasulillah'.

³³ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî huffi Rasulillah'.

³⁴ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî na'li Rasulillah'.

³⁵ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî zikri hatemi Rasulillah'.

ifade etmektedir. Burada, daha önceki bâblarda geçtiği gibi sahabenin Hz. Peygamber’i her konuda örnek edindiği, her şeyi O’nun (s.a.v.) gibi yapmaya çalıştığı görülmektedir.³⁶

“Hz. Peygamber’in Sarığı” bâbındaki beş rivayetin dördü sarığın siyah renkli olduğunu bildirmektedir. Diğer rivayet ise, sarığın sarılma şekli ile alakalıdır. Rivayetlerde genelde hutbe irad ettiğinin ifade edilmesi tebliğ görevinin başka bir yönüne işaret etmekte, Mekke’de fetih günü şeklinde yer ve zaman belirtilmesi ise, İslam tarihindeki önemli bir olayı hatırlatmaktadır.³⁷ Tülbend kullanması ile ilgili bâbda, sadece Enes b. Malik’ten (r.a) gelen, saç bakımı ile alakalı bölümde ifade edildiği gibi Hz. Peygamber’in saçlarını yağlamaktan dolayı sıkça tülbend kullandığı bilgisini veren bir rivayete yer verilmiştir.³⁸

1.3. Hz. Peygamber’in günlük hayatı, tavır ve davranışlarıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber’in yürüyüş tarzı, oturuş tarzı, yaslanması, dayanması, konuşma tarzı, gülüş tarzı, şakaları, şiir karşısındaki tavrı, eşleriyle yaptığı sohbetler, uykusu, yatağı bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Yürüyüş tarzı bâbında, Ebû Hureyre’den (r.a) bir, Hz. Ali’den (r.a) iki olmak üzere üç rivayet zikredilmiştir. Hz. Ali’den (r.a) gelen rivayetler Hz. Peygamber’in öne doğru hafifçe eğilerek yokuş aşağı iner gibi yürüdüğünü, Ebû Hureyre’den (r.a) gelen rivayet ise, Hz. Peygamber’in hızlı yürüdüğünü ifade etmektedir. Ebû Hureyre (r.a) rivayeti, hızı tarif ederek sahabenin yetişemediğini anlatırken Hz. Peygamber’in hızlı yürümek için çok çaba harcamadığını da belirtmektedir. Bu rivayet aynı zamanda, Hz. Peygamber’in hilyesi hakkında bilgi vermekte, hadiste O’nun (s.a.v.) yüzünde güneşin akıp gittiği tasviri yapılmaktadır.³⁹

Oturuş tarzını konu edinen bâbda zikredilen üç rivayetin her biri, üç farklı oturma şeklini anlatmaktadır. Rivayetlerde, dizleri karına yaslayıp ellerle bağlayıp oturma, benzer şekilde eller yerine kıyafetin bir kısmıyla dayanak yapıp oturma, ayakları birbirinin üzerine yerleştirerek oturma anlatılmaktadır. İlk rivayetin sahabe ravisi Kayle binti Mahreme (r.a),

³⁶ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî Enne’n-nebiyye (s.a.v.) kene yettehmü fi yeminihi’.

³⁷ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî ‘ımameti Rasulillah’.

³⁸ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî tekannu’i Rasulillah’.

³⁹ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî mişyeti Rasulillah’.

oturuş şeklini ifade ettikten sonra Hz. Peygamber'in tevazuundan ve huşûundan çok etkilendiğini belirtmektedir. Bu rivayette, tavır ve davranış konusunda ahlak ile ilgili vurgu göze çarpmaktadır.⁴⁰

Oturma ile ilgili bölümü takip eden, "Yaslanma" bâbı, bir yönüyle oturuş şekliyle alakalıdır. Rivayetlerin tamamı bir nesneye yaslanarak oturma ile ilgilidir. Bunlardan Ebû Cühayfe'den gelen iki hadis, Hz. Peygamber'in yemek yerken, bir şeye yaslanmadığını ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in yaslanmış iken doğrulup oturduğunu ifade eden başka bir rivayet, şirk, anne-babaya isyan, yalancı şahidlik veya yalan söylemenin büyük günah olduğunu belirtmektedir. Bu rivayetdeki sahabenin Hz. Peygamber'in yalan söylemeyi çok tekrar etmesi üzerine 'keşke susmuş olsa' sözünden, O'nun (s.a.v.) bunları söylerken hüzünlendiği için sahabenin de üzüldüğü anlaşılmaktadır. Yaslanmayla alakalı zikredilen bu rivayet, daha pek çok konudaki hadislerde olduğu gibi büyük günahlardan sahabenin Hz. Peygamber'e olan sevgisine kadar birçok konuya değinmektedir.⁴¹

"Dayanması" başlığını taşıyan bâbda iki hadis zikredilmiştir. İki hadis de, Hz. Peygamber'in hastalandığı dönemdeki durumunu anlatmaktadır. Rivayetlerin birinde Üsame b. Zeyd'e (r.a), diğerinde Fazl b. Abbas'a (r.a) dayandığı ifade edilmektedir. Hadisler, giyim-kuşam ile alakalı ayrıntı vermiş olsa da Hz. Peygamber'in hastalığı ile ilgili vurgu daha ağır basmaktadır. İkinci rivayette, Tirmizî hadisin daha uzun olduğunu ifade etmiş ve burada sadece dayanma ile alakalı kısmı zikretmiştir. Yaslanmayla ilgili bu hadis, "Hz. Peygamber'in Vefatı" bâbında daha uzun bir şekilde yer almaktadır.⁴²

Tirmizî, konuşma tarzıyla ilgili bâbda üç hadis rivayet etmiştir. İlk iki hadis, Hz. Peygamber'in acele etmeden, kelimelerin arasını ayırarak, dinleyenlerin iyice anlayabilecekleri şekilde konuştuklarını ifade etmektedir. Üçüncü rivayet, diğer rivayetlere göre daha uzundur ve birçok farklı yöne işaret etmektedir. Hind b. Ebi Hale (r.a), Hz. Hasan'ın (r.a) Hz. Peygamber'in konuşmasını tavsif etmesini isteyince, ilk olarak Hz. Peygamber'in sürekli hüzünlü ve tefekkür halinde olduğunu, gerek olmadıkça konuşmadıklarını ifade eder. Rivayetin devamında, konuşmaya Allah'ın (cc) adıyla başlayıp, sözü yine Allah'ın adıyla bitirmesi, az sözle çok anlam ifade etmesi ve farklı

⁴⁰ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî cilseti Rasulillah'.

⁴¹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî tekeeti Rasulillah'.

⁴² Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî ittikâi Rasulillah'.

durumlardaki el hareketleri konusunda bilgi verilmektedir. Dünyalık bir durum karşısında veya kendisiyle alakalı bir yerde öfkelenmemesi, affetmesi gibi ahlakı ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Gülümseme konusunda ayrı bir bâb bulunmakla beraber bu rivayet bu konuya da işaret etmektedir.⁴³

“Gülüğü” bâbında çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Hadislerden bazıları gülümseme dışında Hz. Peygamber’in gözlerinin sürme bulunmadığı halde sürmeli görünmesi gibi hilye ile alakalı bilgi vermektedir. Rivayetlerin genelinde Hz. Peygamber’in sadece tebessüm ederek güldüğü, güler yüzlü olduğu anlatılmaktadır. Takip eden hadisler ise, Hz. Peygamber’in nevâciz dişleri görünene kadar güldüğü birkaç durumu anlatmaktadır. Bunlar, ahirette insanların karşılaştığı lütuflar karşısındaki şaşkınlık gibi gaybla alakalı bilgiler, Allah’ın (cc) kulların günahlarına tevbe etmesine duyduğu hoşnutluğu ifade eden müjdeli haberler şeklinde aktarılabilir. Son rivayet ise, Hendek Savaşı esnasındaki bir olay karşısında Hz. Peygamber’in gülmesini anlatmanın yanında megazi ilmiyle alakalı bilgiyi de ihtiva etmektedir.⁴⁴

Gülümseme ile ilgili bâbı, Hz. Peygamber’in şakalarını konu edinen bölüm takip etmektedir. Bu bölümde Hz. Peygamber’in kimlere nasıl şakalar yaptığı zikredilmekle beraber, şaka yaparken bile muhakkak doğrunun söylenmesi gerektiği şeklinde genel bir kaideye dikkat çekilmektedir. Hz. Peygamber’in küçük bir çocuğa yaptığı şakanın anlatıldığı hadis aynı zamanda O’nun (s.a.v.) çocuklarla ne kadar yakından alakadar olduğunu da göstermektedir. Tirmizî, bu hadiste ‘fikhü’l-hadis’ diye başlayarak bazı hükümler istinbat etmiş, hadisle alakalı bazı açıklamalarda bulunmuştur. Sahabe’den bedevi olan Zâhir’den (r.a) bahseden hadiste de, Hz. Peygamber’in her Müslümana değer verdiği, onlarla ilgilendiği, onlara iltifatta bulunduğu görülmektedir. Toplumun her kesiminden insanın birebir Hz. Peygamber’le görüşebilme imkânının bulunması, Onun tevazuu ve yüce ahlakı hakkında da bilgi vermektedir.⁴⁵

Şiir karşısındaki tavrını anlatan bâbda, Hz. Peygamber’in kendisinin şiir söylediği, başka şairlerin beyitlerinden okuduğu ve huzurunda şiir söylenmesine izin verdiği görülmektedir. Bu beyitlerin de geçtiği hadislerde Huneyn Savaşı gibi megazi ile ilgili

⁴³ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu keyfe kene kelâmü Rasulillah’.

⁴⁴ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî dahiki Rasulillah’.

⁴⁵ Tirmizî, **Şemâil**, ‘Bâbu ma câe fî mizahi Rasulillah’.

bilgiler göze çarpmaktadır. Bunun yanında, Hassan b. Sabit'in (r.a) şiirlerinde olduğu gibi şiirin düşman karşısındaki gücü de anlaşılmaktadır. Şiirlerdeki ifadeler, İslam dininin inanç esasları, peygamber algısı gibi bilgiler ihtiva etmektedir.⁴⁶

Eşleriyle yaptığı sohbetler bâbında Hz. Aişe'den (r.a) rivayet edilen iki hadis mevcuttur. İlk hadiste Hz. Peygamber'in anlattığı hikâye metinde bulunmamakla beraber ümmehâtü'l-mümininden birinin hurafeye benzetmesi, Hz. Peygamber'in farklı bir hikâye anlattığını düşündürmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hurâfe hikâyesi tabirinin, Hurâfe adında bir kişinin cinler tarafından esir alındıktan bir süre sonra serbest bırakılması ve orada gördüğü garip olayları anlatmasından kaynaklandığını açıklamıştır. İkinci rivayette ise, Hz. Aişe (r.a), Hz. Peygamber'e on bir kadın hikâyesi ya da Ümmü Zer hadisi olarak bilinen konuşmaları anlatır. Bu rivayet, Hz. Peygamber'in Ümmü Zer hadisiyle ilgili Hz. Aişe'ye (r.a) söylediği sözle sona ermektedir. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in özel hayatıyla ilgili bilinmesi çok da kolay olmayan bilgiler verildiği gibi, bir eş olarak nasıl davrandığı konusuna da ışık tutulmaktadır.⁴⁷

Hz. Peygamber'in uykusunun anlatıldığı bölüm, O'nun (s.a.v.) sağ tarafına yattığı ve sağ yanağın altına sağ elin ayasını koyduğu gibi tasvirleri ihtiva etmekte ve Hz. Peygamber'in uyurken ve uyanınca okuduğu duaların metinlerini vermektedir.⁴⁸ Yatağıyla alakalı bâbda ise, iki rivayet mevcuttur. İki rivayet de Hz. Peygamber'in son derece sade bir dösekte uyduğunu ifade etmektedir. İkinci rivayette, döseğin ikiye katlanmış sade bir bezden oluştuğunu, Hz. Hafsa'nın (r.a) Hz. Peygamber'in rahat etmesi için yatağı dörde katlaması üzerine Hz. Peygamber'in rahatlık nedeniyle gece namazına kalkamaması yüzünden döseği eski haline getirmelerini istediği anlatılmaktadır. Son rivayet, Hz. Peygamber'in ibadet hayatıyla ilgili bilgi ihtiva etmektedir.⁴⁹

1.4. Hz. Peygamber'in yeme ve içmesiyle ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in yemek yeme şekli, ekmeği, katığı, ellerini yıkaması, yemek öncesi ve sonrası yaptığı dualar, yediği meyveler, içme tarzı, içecekleri, su içtiği kap, geçim tarzı bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

⁴⁶ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati kelâmi Rasulillah fi'ş-şi'ri'.

⁴⁷ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati kelâmi Rasulillah fi's-semeri'.

⁴⁸ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati nevmi Rasulillah'.

⁴⁹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî firaşi Rasulillah'.

Yemek yeme şekliyle alakalı rivayetler üç farklı noktayı anlatmaktadır. Birincisi, Hz. Peygamber'in üç parmağıyla yemek yediği ve yemek sonrasında onları yaladığı; ikincisi, dayanmayla ilgili bölümde geçtiği gibi yemek yerken dayanmaması; üçüncüsü de kendisine çok acıkmış olduğu bir durumda hurma getirildiğidir. Görüldüğü gibi son durum ilk ikisi gibi yeme şekliyle alakalı değildir. Tirmizî'nin, yeme ile ilgili bâbda Hz. Peygamber'in hurma yediği bilgisi yanında O'nun (s.a.v.) açıklığıyla alakalı da bilgi vermeyi tercih ettiği görülmektedir.⁵⁰

Hz. Peygamber'in ekmeğinden bahseden bölüm, yemek yeme şekliyle alakalı bölümün son hadisine paralel bir şekilde açlık durumuna vurgu yapmaktadır. Ekmeğin arpadan yapıldığı bilgisi verilmekte, birkaç gece üst üste akşam yemeğinin bulunmadığı zamanlar olduğu ifade edilmektedir.⁵¹

Katıklarla ilgili bölümde çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bu bölümde Hz. Peygamber'in sevdiği, yenilmesini tavsiye ettiği sirke, zeytinyağı, bal, kabak gibi birbirinden farklı birçok yiyecek ismi zikredildiği gibi metinlerde birçok ayrıntı göze çarpmaktadır. Bir Yahudinin Hz. Peygamber'in yediği ete zehir karıştırması, Hz. Peygamber'in misafirlğe gittiği yerde ev sahibini taltif etmesi, hasta olan Hz. Ali'ye hurmadan değil unla yapılan yemekten yemesini tavsiye etmesi, evde yiyecek bir şey bulunmadığı durumlarda oruca niyet etmesi gibi hususlar göze çarpmaktadır. Ebû Ubeyd'den (r.a) rivayet edilen hadis ise, Hz. Peygamber'in bir mucizesine işaret etmektedir. Ebû Ubeyd (r.a), Hz. Peygamber'e pişirdiği ön kol etini takdim etmiş, O'nun (s.a.v.) tekrar istemesi üzerine ikincisini de vermiştir. Hz. Peygamber tekrar istediğinde ise, iki tane olduğunu üçüncüsünü nasıl vereceğini ifade etmesi üzerine, Hz. Peygamber bir şey söylemeden vermiş olsaydı istediği kadar verebileceğini buyurmuşlardır. Bu hadis mucizeye işaret etmekle beraber, peygambere olan itaati göstermesi açısından da büyük bir önemi haizdir.⁵²

Ellerini yıkaması bölümü yemekle ilgili başka bir hususa işaret etmektedir. Bölümde geçen üç rivayette, “vüdû’ ” kelimesine hem abdest hem de sadece elleri yıkama anlamı verildiği görülmektedir. İbn Abbas'tan (r.a) gelen ilk iki rivayet, Hz. Peygamber'e

⁵⁰ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî firaşi Rasulillah'.

⁵¹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati hubzi Rasulillah'.

⁵² Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî idâmi Rasulillah'.

yemek öncesi abdest suyu getirilmek istendiğinde, O'nun (s.a.v.) namaz kılmak için abdest almakla emrolunduğunu ifade ederek bunu kabul etmediğini belirtmektedir. Bu anlam, Müslümanlara abdest konusunda daha geniş bir alan sunmaktadır. Selmân-ı Fârisî'den (r.a) gelen rivayet ise, şöyledir: Selmân-ı Fârisî'nin (r.a) Hz. Peygamber'e, Tevrat'ta yemekten sonra elleri yıkamanın berekete vesile olduğunu okuduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber yemeğin bereket vesilesinin öncesinde ve sonrasında elleri yıkamak olduğunu bildirmiştir.⁵³

Uyku ile ilgili bölümde, uykudan önce yapılan dualar zikredilmektedir; dualar için ayrı bir bâb kullanılmamıştır. Yeme ve içme konusundaki bâblarda ise, "Yemek öncesi ve sonrası yaptığı dualar" ayrı bir başlık olarak bulunmaktadır. Bu bâbdaki rivayetlerde dua metinleri geçmekte, yemeğin öncesinde besmelenin yemeğin bereketini arttırdığını gösteren örnek olaylar zikredilmektedir. Çocuk sahabilerden Ömer b. Ebi Seleme'den (r.a) gelen rivayette, Hz. Peygamber'in yemek esnasında gelen bir çocuğa nasıl davrandığı görülmektedir. Hz. Peygamber, Ömer b. Ebi Seleme'yi (r.a) yemeğe davet ettikten sonra, besmele çekmeyi, sağ elini kullanmayı, kendi önünden yemeyi öğütleyerek ona sofrada adabıyla ilgili üç temel kuralı öğretmiştir.⁵⁴

Meyveler konusunda Hz. Peygamber'in yediği birkaç farklı meyve ismi zikredilmektedir. Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edilen hadiste, Medine'de ilk çıkan meyvenin Hz. Peygamber'e getirildiği, Hz. Peygamber'in Medine hakkındaki duası ve bu meyveyi çevredeki en küçük çocuğa verdiği görülmektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in sahabenin her haliyle alakadar olduğunu göstermektedir. Rubeyyi' binti Muavviz'den (r.a) rivayet edilen son iki hadiste ise, Hz. Peygamber'in cömertliği görülmektedir. Hz. Peygamber kendisine ikram edilen meyveye karşılık ona bir avuç dolusu altın vermiştir. Bu rivayet yeme ve içme konusundaki Hz. Peygamber'in üst üste iki gün arpa ekmeğiyle doymadığını ifade eden diğer rivayetlerle birlikte değerlendirildiğinde, zikredilen açlığın ihtiyari bir açlık olduğu da düşünülebilir.⁵⁵ Ancak bahsi geçen iki farklı durumun farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiş olması daha muhtemel gözükmektedir. Hicretin ardından maddi manada ciddi sıkıntılar içerisinde olan Müslümanların, Beni Nâdir arazilerinin

⁵³ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfat vüdû'i Rasulillah'.

⁵⁴ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî kavli Rasulillah kable't-taami ve ba'de mâ yefruğu minh'.

⁵⁵ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî fâkihîti Rasulillah'.

alınması, Hayber'in fethi ve çeşitli fetih hareketleriyle gerçekleştirilen cizye anlaşmaları sayesinde kayda değer gelirler elde ettikleri vakidir.

“İçiş şekli” başlığını taşıyan bâbdaki rivayetlerde, Hz. Peygamber'in zemzem suyunu ayakta içtiği, oturarak ya da ayakta su içtikleri, suyu iki veya üç defa dinlenerek içtikleri şeklinde bilgiler verilmiştir. Enes b. Malik'ten (r.a) gelen rivayet, annesi Ümmü Süleym'i (r.a) Hz. Peygamber'le birlikte ziyarete gittikleri esnada, Ümmü Süleym'in (r.a) Hz. Peygamber'in ayakta iken su içtiği kırbanın ağzını teberrüken kesip sakladıklarını ifade etmektedir. Bu rivayette de, sahabenin Hz. Peygamber'e olan sevgisi, bağlılığı görülmektedir.⁵⁶

İçecekleri konu alan bâbda iki hadis zikredilmiştir. Tirmizî, bu hadislerin senedleriyle ilgili uzun açıklamalara yer vermiştir. Bu iki rivayette, Hz. Peygamber'in soğuk şerbet ve süt içtiği görülmektedir. İbn Abbas'tan (r.a) gelen Hz. Peygamber'in süt içtiğini ifade eden hadiste, Hz. Peygamber'in sütü içtikten sonra sağında bulunan İbn Abbas'a (r.a) vermesi, isterse sol tarafındaki Halid b. Velid'e (r.a) verebileceğini söylemesi üzerine İbn Abbas'ın (r.a) verdiği cevapta Hz. Peygamber'den gelen bu ikram için başkasını tercih etmediği görülmektedir. Hz. Peygamber, sütü içtikten sonra şükürünü eda etmek için dua öğretmiş, diğer yiyeceklere göre hem tok tutup hem de harareti kestiği için farklı olduğunu söyleyerek sütü övmüştür. Aynı zamanda ikram hakkındaki sözleriyle ev sahibini taltif etmiştir.⁵⁷

Su içtiği kapla ilgili konuda iki rivayet mevcuttur. Enes b. Malik'den (r.a) gelen ilk rivayet, Hz. Peygamber'in su içtiği kabın ahşap, kulpunun demir olduğu şeklinde keyfiyet hakkında bilgi vermektedir. Yine Enes b. Malik'ten (r.a) gelen ikinci rivayet, su kabının şekliyle ilgili açıklama ihtiva etmemekte, Hz. Peygamber'in su, süt, bal gibi içecekler için o kabı kullandığı ifade edilerek daha çok Hz. Peygamber'in içecekleri hakkında bilgi verilmektedir.⁵⁸

Geçim tarzı başlığı, elbise ve mestlerden bahseden konular arasında ve ayrıca isimler ve yaşla ilgili konular arasında olmak üzere iki farklı yerde geçmektedir. Bu

⁵⁶ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati şürbi Rasulillah'.

⁵⁷ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati şerabi Rasulillah'.

⁵⁸ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî kadehi Rasulillah'.

başlıkta daha çok, Hz. Peygamber'in, Ehl-i beytin ve sahabenin yeterli yiyecek bulamadığı durumlar anlatıldığı için yeme içmede son konu olarak değerlendirilmiştir. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in insanlarla birlikte yediği yemekler dışında ekmek ve et ile karnını doydurmadıkları ifade edilmektedir. Sahabeden gelen rivayetlerin genelinde ise, sahabilerin yiyecek ve içeceğin bol olduğu dönemlerde sıkıntı çektikleri zamanları hatırlayıp özlemini duydukları, insanları yeme-içme konusundaki aşırılıkları nedeniyle eleştirdikleri görülmektedir. Ensar'dan Ebu'l-Heyssem'den (r.a) bahseden uzunca rivayette ise, Ebu'l-Heyssem'in (r.a) Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer'e (r.a) ikramda bulunması üzerine Hz. Peygamber'in, esirler gelince Ebu'l-Heyssem'e (r.a) bir yardımcı vermek için vaadi aktarılmaktadır. Ebu'l-Heyssem, yardımcısını aldıktan sonra Hz. Peygamber'in ona iyi davranması konusundaki tavsiyesini yerine getirmek için onu azat etmiştir. Bu rivayette sahabenin açlık konusundaki sabrı, cömertliği, Hz. Peygamber'in tavsiyelerini en iyi şekilde yerine getirmek için gösterdikleri çaba görülmektedir. Bu hadisler, sahabenin her konumda, bolluk ve sıkıntı anında Müslümanlar için örnek alınması gereken şahsiyetler olduğunu göstermektedir.⁵⁹

1.5. Hz. Peygamber'in ibadet hayatıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in ibadeti, kuşluk namazı, nafile namazları evde kılması, orucu, kıraati, ağlaması bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Tirmizî, "İbadeti" bölümünde çok sayıda hadis zikretmiştir. Bu hadislerde Hz. Peygamber'in gece ve gündüz kıldığı namazların rekât sayısı, kıraatte hangi sureleri okuduğu, seferde iken kıldığı namazlar hakkında birçok malumat bulunmaktadır. İlk üç hadis ise, Hz. Peygamber'in çok ibadet ettiğini ifade eden hadislerdir. Bu rivayetlerde, müslümanın niçin ibadet ettiği 'üsve-i hasene' Hz. Peygamber'de görülmektedir. İbadette sebep, Yaratıcı'ya şükürdür. Hadislerde, ibadet hayatı dışında Hz. Peygamber'in uyku düzeni, eşleriyle olan ilişkisi hakkında da bilgiler mevcuttur.⁶⁰

Kuşluk namazıyla ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in dört, altı, sekiz rekât kıldığını ifade eden hadisler mevcuttur. Aynı zamanda bu bölümde, Hz. Peygamber'in sadece sefer dönüşü kuşluk namazı kıldığı, bir dönem sürekli kıldığı başka dönemde ise, bıraktığı

⁵⁹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi 'ayşi Rasulillah'.

⁶⁰ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi 'ibadeti Rasulillah'.

şeklinde devamlılık açısından bazı değişik durumların olduğu da görülmektedir. Rivayetler, rekât sayısı ve devamlılıkla ilgili bilgi içermekle beraber, namazın nasıl kılındığı ve Hz. Peygamber'in bu namaz için neden kuşluk vaktini tercih ettiği hakkında da malumat içermektedir.⁶¹

“Nafile namazları evde kılması” başlığını taşıyan bâb, sadece bir hadis ihtiva etmektedir. Bu rivayette, Hz. Peygamber evde ya da camide kılınan namazları soran kişiye, kendisinin farz namazlar dışındaki namazları evde kılmayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Burada, farz namazların cemaatle kılınması vurgusu ile birlikte ibadeti sadece belli yerlere has kılınmamasının, evlerde de ibadet etmeye özen gösterilmesinin gerekli olduğu ifade edilmektedir.⁶²

Orucuyla ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in bazen üst üste oruç tuttuğu, bazen uzun bir süre oruç tutmadığı, her ayın tayin etmeden bazı günlerini oruçlu geçirdiği, pazartesi ve perşembe günleri oruçlu olduğu bilgileri yer almaktadır. İbadetle ilgili diğer bâblar da birlikte düşünüldüğünde nafile ibadetlerde Hz. Peygamber'in rekât sayısı, zaman ve mekân yönünden bir sınırlandırmaya gitmediği görülmektedir. Son üç rivayette ise, sadece oruçla ilgili değil daha genel bir kaideye işaret eden, amellerin çokluğundan ziyade devamlılığının önemli olduğu vurgusu göze çarpmaktadır.⁶³

“Kıraati” başlığını taşıyan bâb, Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerim'i durarak, tane tane, güzel bir sesle, bazen açıktan bazen gizli okuduğu bilgisini vermektedir. Rivayetlerde, Kur'ân okuduğunda sesinin dışarıdan duyulmadığı geçmekte, açıktan okumada bir ölçü tayin edilmektedir. Abdullah b. Mugaffel'den (r.a) rivayet edilen hadiste, satır aralarında sahabenin Hz. Peygamber hasreti sezilmektedir. Hz. Peygamber'in sesi tavsif edilirken, önceki peygamberler gibi O'nun (s.a.v.) da güzel yüzlü ve güzel sesli olduğu bilgisi verilmiştir.⁶⁴

Ağlama konusundaki rivayetler genelde ibadet esnasında ya da Kur'ân-ı Kerim okurken gerçekleşen durumlardan bahsettiği için ibadet konusunun son başlığı olarak tercih edilmiştir. Bu bölümdeki hadisler, Hz. Peygamber'in namaz kılarak, Kur'ân-ı

⁶¹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu salati'd-duha'.

⁶² Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu salati't-tetavvü'î fi'l-beyti'.

⁶³ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi savmi Rasulillah'.

⁶⁴ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fi kiraeti Rasulillah'.

Kerim dinlerken ağladığı bilgisi yanında keyfiyeti hakkında da malumat sunmaktadır. Güneş tutulması esnasında kılınan namazda veya Kur'ân-ı Kerim dinlerken ağlamasında Hz. Peygamber'in Müslümanlara olan şefkati görülmektedir. Hz. Peygamber, Müslümanların ahiretteki durumları veya dünya hayatında uğrayacakları bir azap endişesiyle hüzünlenmektedir. Hz. Peygamber'in küsuf namazından sonra Güneş ve Ay'ın tutulmasının Allah'ın ayetlerinden olduğu bilgisi ile alakalı hutbede, dönemin evren algısıyla beraber Hz. Peygamber'in evren tasavvuru hakkında küçük detaylar göze çarpmaktadır. İbadetler dışında, Hz. Peygamber'in ölüm olayı karşısında ağladığı görülmektedir. Bu rivayetlerde, Müslümanın ölüm karşısında takınması gereken tutum görülmekte, ağlamanın ölçüsü gösterilmektedir.⁶⁵

1.6. Hz. Peygamber'in ahlakıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in ahlakı, tevazuu, hayâsı bâbları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Tirmizî, Hz. Peygamber'in ahlakı ile ilgili bâbda çok sayıda hadis rivayet etmiştir. Hadislerden bir kısmı Hz. Peygamber'in cömertlik gibi ahlaki yönlerinden birine vurgu yaparken, bir kısmında Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali'den zikrettiği hadiste olduğu gibi yumuşak huyluluğu, sabrı, alçak gönüllülüğü gibi birçok özellik bir arada zikredilmiştir. Enes b. Malik'ten (r.a) zikredilen hadiste Hz. Peygamber'in bedensel özellikleriyle ilgili tavsifler mevcuttur.⁶⁶ Ahlak ile ilgili hadisler, genelde sahabenin açıklamaları olduğundan, Hz. Peygamber'in sahabe tarafından nasıl anlaşıldığını anlamaya yardımcı olabilecek delillerdir.

Tirmizî, Hz. Peygamber'in ahlaki özelliklerden tevazu konusunu ayrı bir bâb şeklinde değerlendirmiştir. Bu bölümde Hz. Peygamber'in birçok ahlaki yönünü anlatan uzun rivayetler bulunmakla beraber, O'nun (s.a.v.) tevazuunun görüldüğü birçok farklı örnekler de zikredilmiştir. Bu bölüm, Hz. Peygamber'in Müslümanları Hıristiyanların Hz. İsa'yı övmekte aşırı gittikleri gibi Kendisiyle (s.a.v.) ilgili aşırılıktan sakındırdığı, O'nun (s.a.v.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu ifade eden kavli bir hadisle başlamaktadır. Bunu takip eden hadis, sahabeden bir kadının direkt olarak ihtiyacını Hz. Peygamber'e

⁶⁵ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî bükâi Rasulillah'.

⁶⁶ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî huluki Rasulillah'.

iletebildiğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in davet edilen her yere icabet ettiğini ifade eden hadislerde, O'nun (s.a.v.) sahabeyle yakından ilgilendiği, onlara karşı mesafeli davranmadığı görülmektedir. Yeme-içme, binek, kıyafetinde alçak gönüllülüğü net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hz. Aişe'den (r.a) rivayette Hz. Peygamber'in evinde, koyun sağmak gibi ev işleriyle bizzat meşgul olduğu, şahsi işlerini kendisinin yaptığı görülmektedir.⁶⁷ Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in ailesine, kadın-erkek, zengin-fakir sahabeye nasıl davrandığını göstermekte, Müslümanlar için hayatın her aşamasında bir ölçü sunmaktadır. Tirmizî, ahlak konusu içinde ayrı bir bölüm oluşturduğu hâya konusu için ilk ikisinden farklı olarak sadece iki hadis rivayet etmiştir. Ebû Said el-Hudri'den (r.a) rivayet edilen hadis, Hz. Peygamber'in hayâsını genç kızdan daha fazla olarak tavsif etmekte, Hz. Aişe'den (r.a) gelen hadiste ise, Hz. Peygamber'in aile hayatındaki hayâsıyla ilgili başka bir yönü ifade edilmektedir.⁶⁸

1.7. Hz peygamber'in komutanlığı ve savaş aletleriyle ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in savaşlarda kullandığı kılıcı, zırhı, miğferi bu bölümde değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in mührü ile ilgili hadislerin O'nun (s.a.v.) idarecilik yönünü göstermesi gibi kılıcı, zırhı ve miğferi de O'nun (s.a.v.) komutanlık yönüne işaret etmektedir. Kılıçla ilgili bölümde, kılıcın üzerinde altın ve gümüş bulunduğu, nasıl yapıldığı ile ilgili kısa rivayetler mevcuttur. Hz. Peygamber'in kılıcının görülmesi anıyla ilgili olarak Mekke'nin fethi zikredilmektedir.⁶⁹ Hz. Peygamber'in zırhının zikredildiği iki rivayette Uhud günü geçmektedir. Bu rivayetlerde, zırhın iki kat olduğu ve aralarında astar bulunduğu ile ilgili bilgi bulunmakla beraber, Müslümanlara Uhud Savaşı'ndaki zorlu durum hatırlatılmakta, Hz. Peygamber'in Hz. Talha (r.a) hakkındaki müjdesi görülmektedir.⁷⁰ Miğferle ilgili zikredilen iki rivayet de kılıçlar bâbında olduğu gibi Mekke'nin fetih günündeki tasvirini içermektedir. Bu rivayetlerde ismi geçen İbn Hatal, fetihden sonraki genel aftan istisna tutulan birkaç kişiyi hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber,

⁶⁷ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî tevadu'i Rasulillah'.

⁶⁸ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî hayâi Rasulillah'.

⁶⁹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sıfati seyfi Rasulillah'.

⁷⁰ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî dir'i Rasulillah'.

Müslümanlara birçok kötülük yapan kişileri İslam'ı kabul ettikten sonra affetmiştir. Bazı kimseler ise olumsuz tavırlarında ısrarcı oldukları için cezalandırılmışlardır.⁷¹

1.8. Diğer konular

Hz. Peygamber'in hacamat olması, isimleri, yaşı, vefatı, mirası, O'nu (s.a.v.) rüyada görme bâbları ise, herhangi bir tasnife tabi tutulmadan bu bölümde değerlendirilecektir.

Hacamat olmak, Hz. Peygamber'in sağlığına özen gösterdiğini aynı zamanda insanlara iyi bir tedavi şekli olarak bunu tavsiye ettiğini göstermektedir. Enes b. Malik'ten (r.a) rivayet edilen ilk hadiste, hacamatın ücret karşılığında yapılmasının caiz olup olmamasıyla ilgili fihhi bir soru üzerine, Hz. Peygamber'in hacamat yaptırdıktan sonra o köleye ücret verdiği, azad olmak için ödediği paranın azaltılmasını sağladığı ifade edilmektedir. Diğer rivayetlerde hacamat edene ücret verilmesiyle ilgili uygulamalar görülse de, Hz. Peygamber'in kürek kemikleri arasından, ayağının üzerinden hacamat yaptırdığı, bu iş için genellikle ayın on yedi, on dokuz veya yirmi birini tercih ettiği bilgisi verilmekte, son rivayette ise, 'Melel' şeklinde yer ismi geçmektedir.⁷²

Hz. Peygamber'in isimleriyle ilgili Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde çok sayıda isim geçmekle beraber, Tirmizî burada Hz. Peygamber'in kendisini isimlendirdiği dokuz ismin geçtiği iki hadisi rivayet etmiştir. Bu isimlerde, Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu, diğer peygamberlerle aynı yoldan geldiği, tevbe ve rahmet peygamberi olduğu, kıyamet gününde ilk önce haşredileceği anlamları görülmektedir. Bu isimler, Hz. Peygamber'in nübüvvet yönüne vurgu yapmakta, Müslümanlara umut vermektedir.⁷³

"Yaşı" başlığının kullanıldığı bâb, Hz. Peygamber'in vefat ederken kaç yaşında olduğunu ifade eden hadisleri içermektedir. İbn Abbas'tan rivayet edilen ilk hadis, Hz. Peygamber'in altmış üç yaşında iken vefat ettiğini haber vermekte, vahiyden sonra Mekke'de on üç, Medine'de on yıl yaşadığını ifade ederek yirmi üç yıllık nübüvvet dönemini ve vefatın hicretten on yıl sonra gerçekleştiği bilgisini vermektedir. Takip eden hadiste, Hz. Ebûbekir (r.a) ve Hz. Ömer'in (r.a), Hz. Peygamber gibi altmış üç yaşında

⁷¹ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî miğferi Rasulillah'.

⁷² Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî hicâmeti Rasulillah'.

⁷³ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî esmâi Rasulillah'.

vefat ettiği geçmektedir. İki rivayette ise, altmış beş sayısı geçmekte, Tirmizî ikincisinin mürsel olduğu açıklamasını yapmaktadır. Tirmizî'nin bu açıklaması, farklı rivayetleri nakletse de 'altmış üç'le ilgili hadisleri daha sahih değerlendirdiğini düşündürmektedir.⁷⁴

Tirmizî'nin "Vefatı" başlığını koyduğu bâbda Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili birçok malumat mevcuttur. Hz. Peygamber'in pazartesi günü vefat ettiği, Salı gecesini vefat ettiği yerde defnedildiği bilgisi verilmektedir. Bu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün hangi duaları okuduğu, sahabenin Hz. Peygamber'in vefatına gösterdiği tepki, Hz. Ebûbekir'in (r.a) nasıl halife olduğu görülmektedir. İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edilen son hadis ise, Hz. Peygamber'in Müslümanlar için kendisinden önce bir veya iki çocuğu vefat ederse cennete gireceği müjdesi ile ilgilidir. Hadisin sonunda Hz. Peygamber, kendisinden önce çocuğu ölmeyen kimse için ise Allah Rasulü'ne (s.a.v.) duyduğu ayrılık acısından dolayı onun da cennete gireceğini buyurmaktadır. Bu durum, Müslümanların Hz. Peygamber'in vefatı karşısındaki duygularını ifade etmektedir.⁷⁵

Hz. Peygamber'in mirası ile ilgili bâbda, iki farklı husus göze çarpmaktadır. Birincisi, Hz. Peygamber'in silah, binek ve sadaka olarak tayin ettiği arazi şeklinde çok az bir mal bıraktığı, ikincisi peygamberlerin varislerine miras bırakmadığıdır. Tirmizî, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki tartışmalara çok değinmemiş, sadece Hz. Ebûbekir (r.a) ile Hz. Fatıma (r.a) arasındaki konuşmayı rivayet etmiştir.⁷⁶

Tirmizî son bâb başlığı olarak, "O'nu (s.a.v.) rüyada görme" konusunu seçmiştir. Bu konudaki rivayetler, Hz. Peygamber'i göremeyen nesil için teselli gibidir. Buradaki rivayetler, Hz. Peygamber rüyada görüldüğünde gerçekten O'nun (s.a.v.) rüyayı teşrif ettiği müjdesini vermektedir. Tirmizî herhangi bir başlık kullanmasa da son iki rivayet, Müslümanların hadisler karşısındaki tutumu için ölçü mahiyetindedir. Birincisi, hadislerin hayatta belirleyici olması, ikincisi hadislerin önemine binaen doğru öğrenilmesi konusunda titizlik gösterilmesi vurgusunu taşımaktadır.⁷⁷

⁷⁴ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî sinni Rasulillah'.

⁷⁵ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî vefâti Rasulillah'.

⁷⁶ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî mirasi Rasulillah'.

⁷⁷ Tirmizî, **Şemâil**, 'Bâbu ma câe fî ru'yeti Rasulillah fi'l-menâm'.

2. *AHLÂKU'N-NEBÎ VE ÂDÂBUHÛ*, EBÛ MUHAMMED ABDULLAH B. MUHAMMED B. CA'FER B. HAYYAN EL-ENSARÎ EL-İSBEHANÎ EBU'Ş-ŞEYH (Ö.369/979)

Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyan el-İsbehani Ebu'ş-Şeyh, Tirmizî'den sonra şemâil konularının büyük kısmını ihtiva eden *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* adlı bir kitap hazırlamıştır. Bu çalışmada, bedeni tavsiftten ziyade, Hz. Peygamber'in ahlakıyla ilgili rivayetlere yer verilmiştir.⁷⁸ Ancak Ebu'ş-Şeyh ve onun eseri hadis âlimleri tarafından pek güvenilir kabul edilmez. Bu açıdan yapılan tasnifte, kütüb-i sitte eserleri birinci ve ikinci tabaka olarak kabul edilirken, *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* dördüncü ve son tabakada yer alır. Bu tabakadaki eserler, kıssacılar, vaizler, mutasavvıflar gibi adil olmayanlar tarafından sonraki asırlarda toplanarak oluşturulmuş muteber kabul edilmeyen eserler şeklinde değerlendirilmiştir.⁷⁹ Ebu'ş-Şeyh, sünnetle amil ve ona tabi olan ulemadan kabul edilmekle beraber, ilmi kişiliği hakkında eserlerinin çok zayıf rivayetlerle dolu olduğu şeklinde olumsuz bir kanaat mevcuttur.⁸⁰

Eserin adında 'şemâil' kelimesi geçmemekle birlikte muhtevası itibariyle bu literatür içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bölüm sayısı yüzü geçmektedir. Başlıklar bazen birbirinden farklı konuları bir arada bulundurmakta bazen de aynı konu için birden fazla başlık kullanıldığı görülmektedir. Bâb başlıklarının detaylı verilmesi nedeniyle, birçok başlık altında sadece bir rivayet bulunmaktadır. Kitabın muhtevası, daha önce belirlenmiş tasnif sistemi üzerinden şu şekilde değerlendirilebilir.

2.1. Hz. Peygamber'in fiziki özellikleriyle ilgili olanlar

Bu bölümde, müstakil olarak Hz. Peygamber'in fiziki özellikleri, saç şekli gibi başlıklar bulunmamakla beraber, O'nun (s.a.v.) sürme çekmesi, tarağı, aynası ve saç yağlaması, vücut kıllarının temizlenmesi, bıyıkların kısaltılması ve güzel kokuyu sevmesi gibi vücut bakımıyla ilgili bâblar değerlendirilecektir. Kitabın sonunda yer alan "Tirmizî'ye ait *Şemâil*'den hadisler" başlığı Hz. Peygamber'in fiziki özelliklerinin en geniş bir şekilde ele alındığı bölümdür.

⁷⁸ İbrahim Bayraktar, **Hazreti Peygamber'in Şemâili**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 289.

⁷⁹ es-Salih, a.g.e., s. 88.

⁸⁰ Ebû Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b Osman Zehebi, **Siyeru a'lâmi'n-nübela**, thk. Şuayb el-Arnaut, C. XVI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982, ss. 276-280.

Sürmeyle ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in sürmesinin ismiden olduğunu ve gözlerine üçer defa sürme çektiğini ifade eden rivayetler mevcuttur. Başlıkta belirtildiği gibi rivayetlerden, sürmenin uyumadan önce kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁸¹ Tarak, ayna ve saç yağlamadan bahseden kısımdaki rivayetler misvakla beraber Hz. Peygamber'in günlük bakımı ve kullandığı eşyalar hakkında bilgi vermektedir.⁸² Vücut kollarının temizlenmesinde zikredilen tek rivayet Hz. Peygamber'in bu konudaki ihtimamını ifade etmekte,⁸³ bıyık kısaltmakla ilgili bölümde Hz. Peygamber'in Hz. İbrahim (as) gibi bıyıklarını kısalttığı haber verilmektedir.⁸⁴ Güzel kokuyu sevmesi ile ilgili bölüm Hz. Peygamber'in güzel kokuyu sevdiği, ikram edildiğinde geri çevirmediği, Kendisinin (s.a.v.) güzel koku kullandığı bilgisini veren rivayetler içermektedir.⁸⁵

2.2. Hz. Peygamber'in giyim-kuşamıyla ilgili olanlar

Bu eserde Hz. Peygamber'in kullandığı eşyalarla ilgili birçok bâb başlığının kullanıldığı görülmektedir. Üst kıyafetler şeklinde isimlendirilebilecek kamîs, izâr, cübbe, hulle, bürde, ridâ, bunların yün, keten olması, sarık gibi başlıklar ayrı ayrı zikredilmiştir. Bunların yanında yüzük, mesh ve ayakkabı ile ilgili bâblar mevcuttur.

Ayrıntılı başlıklar tercih edilen bu bölümlerde, zikri geçen eşyaların şekli, boy uzunluğu, ne tür kumaştan yapıldığı, hangi rengin kullanıldığı, yeni elbise giyince yaptığı dua, yeni bir şey giymek için cuma gününü tercih etmesi, sarığı nasıl kullandığı, ayakkabıyı giymeye sağdan, çıkarmaya soldan başladığı, ayakkabılı veya yalın ayak namaz kıldırması bilgileri bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in devlet idareciliği özelliğine vurgu yapan yüzük ile ilgili bölümlerde yüzüğü sağ elinde kullandığı, yüzüğün gümüşten yapıldığı, altın yüzük kullandıktan sonra onu çıkarıp vazgeçtiği, yüzükte yazılı ibarenin içeriği gibi detaylar mevcuttur. Rivayetlerin muhtevasında nübüvvet mührü gibi peygamberlik yönüyle, Hz. Peygamber'in elbisesinin içinde aydan daha güzel görüldüğü, saçın uzunluğu gibi fiziksel özellikleriyle alakalı ifadeler mevcuttur. Heyetlerin kabulü, Necaşi'den gelen mektup ve hediyelere değinen hadisler, Medine döneminde

⁸¹ Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan el-Ensari el-İsbehani Ebu'ş-Şeyh, **Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû**, thk. Salih b. Muhammed Veneyyan, Dârü'l-müslim, Riyad 1998, C. III, ss. 77-87.

⁸² Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 88-110.

⁸³ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 110-111.

⁸⁴ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 117-119.

⁸⁵ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 49-73.

Müslümanların diğer devlet ya da kabillerle olan ilişkilerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.⁸⁶ Birkaçında senedi zayıf birkaçında senedi sahih şeklinde değerlendirilen rivayetlerde, diğerlerinden farklı olarak yüzüğün sol el veya sol serçe parmakta kullanıldığı ifadesi göze çarpmaktadır.⁸⁷

Kadife kullanmakla ilgili bölümdeki üç hadisin her biri farklı bir hususa işaret etmektedir. İlki Hz. Peygamber'in defniyle alakalı bilgi vermekte, ikincisi Hz. Peygamber'in haccındaki tevazuunu göstermekte, üçüncüsü Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Bu üç husus, şemâil eserlerinde işlenen Hz. Peygamber'in beşer olması, ibadetleri ve aile hayatı konularıyla ilgili bilgiler içermektedir. Bu durum, rivayetlerin bölüm dışındaki konulara ışık tutabileceği düşüncesini pekiştirmekte, çok yönlü okumalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.⁸⁸

2.3. Hz. Peygamber'in günlük hayatı, tavır ve davranışlarıyla ilgili olanlar

Bu bölümde değerlendirilen başlıklardan ilki, “Gülme, gülümseme, sevinme, kızma, şakalar” şeklindedir. Başlıktan anlaşıldığı gibi, birçok konuya değinilmektedir. Rivayetlerde, gülmenin tebessüm şeklinde olduğu, Hz. Peygamber'in hangi durumlarda güldüğü, hangi şakaları yaptığı, sevindiğinde yüzünün ay gibi parladığı ifade edilmektedir. Şaka bile olsa, yalnızca doğruyu söylediği vurgusu yapılmaktadır. Başlıkta, diğerleri yanında farklı görülen “kızma” ifadesi, hadis rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in sevindiği ya da hoş karşılamadığı durumlarda nasıl görüldüğü, bu durumlarda nasıl dua ettiği gibi bilgilerin peşisıra zikredilmesinden dolayı yer almış olmalıdır.⁸⁹ Bâbda zikredilen son hadis, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Harise, (r.a) yaralandıktan sonra kızını ağlarken görünce, duygulanıp ağlamasını ifade etmektedir. Başlıkta, ağlamayla ilgili bir ifade olmamasına rağmen bu rivayetin burada bulunması dikkat çekicidir.⁹⁰

Konuşma ve lafızlarla ilgili bölümde Hz. Peygamber'in sürekli düşünceli genelde suskun olduğu, hızlı konuşmadığı, anlamı tam olarak ifade eden sözcükleri seçip fazla kelime kullanmadığı, bazı konuşmaları üçer defa tekrar ettiği gibi bilgiler verilmektedir.

⁸⁶ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 74-365.

⁸⁷ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 273-281.

⁸⁸ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 5-12.

⁸⁹ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 483-521.

⁹⁰ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 7-8.

Hız. Peygamber'in konuşurken sol başparmakla sağ elinin ayasına dokunması gibi bazı jestleri hakkındaki ayrıntılar da göze çarpmaktadır.⁹¹ Hız. Peygamber'in beğendiği bir Şey karşısında söylediği duayı ifade eden tek rivayet için "Hoşuna giden bir Şey için söylediği söz" Şeklinde ayrı bir başlık tercih edilmiştir.⁹² Konuşmayla alakalı görünen ve dikkat çekici başlıklardan biri, "Hız. Peygamber'in Farsça konuşması" bbıdır. Burada Hız. Peygamber'in, Ebû Hureyre (r.a) ile Farsça konuşması ve hastalığının Şifa bulması için ona namazı tavsiye etmesi zikredilmektedir.⁹³

Yürüme ve yönelme ile ilgili bölümde, Hız. Peygamber'in yüksek bir yerden iner gibi yürüdüğü, çaba harcamadığı halde çok hızlı olduğu, bir yere bakmak istediğinde bütün vücuduyla o tarafa döndüğü, sahabeyle beraber çıktıklarında Hız. Peygamber'in onları önüne olarak yürüdüğü ifade edilmektedir. Başlıkta değinilmemekle beraber, eve girmeden önce izin istemeyle alakalı olarak toplumsal bir kural da vurgulanmaktadır. Dikkat çeken başka bir husus ise, zayıf bir rivayette, Hız. Peygamber'in ayağının çukurunun bulunmadığının ifade edilmesidir.⁹⁴ Yrmekle ilgili zikredilen hadislerde verilen bilgiler farklı bâblarda tekrar kullanılmıştır. İbn Abbas'tan (r.a) gelen Hız. Peygamber'in asa kullandığını ve bunu Ashaba tavsiye ettiğini ifade eden hadis, "Yaşlanmak için kullanılan asa" bâbındaki tek rivayettir.⁹⁵ Hız. Peygamber'in karşılaştığı kimseye selm verdiğini ifade eden hadislerin yanında, Hız. Peygamber'in yanına gelen kimsenin selmına ne Şekilde cevap verdiğini belirten hadis için de ayrı bir başlık tercih edilmiştir.⁹⁶ 'Yürüme' ifadesi, oturma, yaşlanma ile birlikte ayrı bir başlıkta tekrar kullanılmıştır. Buradaki rivayetler, Hız. Peygamber'in yaşlanarak oturması gibi farklı oturuş Őekillerini haber vermektedir. Ebû Hureyre'den (r.a) gelen rivayet, Hız. Peygamber'in hızlı yürüdüğü ifadesiyle başlıktaki kelimeye bağlanmakta, Hız. Peygamber'in yüzünden güneş akıp gidiyormuş gibi ifadesi ise, fiziki özellikle alakalı bir vurguyu içermektedir.⁹⁷ "Meclisten kalkarken söylenen söz" bâbında zikredilen iki rivayet tesbih ve tevbe ile alakalıdır. Bu rivayetler, Müslümanların birçok detayda ortak bir dil geliştirebileceklerini göstermekte,

⁹¹ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 9-19.

⁹² Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 25-26.

⁹³ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 93-97.

⁹⁴ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 20-44.

⁹⁵ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 20-21.

⁹⁶ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 22-24.

⁹⁷ Ebu'ř-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 45-63.

ortak bir payda hazırlamaktadır. Aynı zamanda bu ifadelerin Cebrail (as) tarafından öğretildiğinin bildirilmesi, Kur'ân-ı Kerim dışında vahy konusuna da ışık tutmaktadır.⁹⁸

Hz. Peygamber'in uykusuyla ilgili birçok bâb bulunmaktadır. Öncelikle Hz. Peygamber'in yatağının hurma lifinden yapılmış olduğu şeklindeki tasvirlerle değinilebilir. Hz. Peygamber, kendisine hediye edilen daha rahat bir yatağın iade edilmesini söylemiş, Hz. Hafsa'nın (r.a), yatağı dörde katlaması sebebiyle gece namazına kalkamaması üzerine bunu yapmamasını istemiştir. Bu rivayetlerde sadelik göze çarpmakta ve aynı zamanda gece ibadetiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır.⁹⁹ Örtüyle ilgili bölümde, yatak bölümünde olduğu gibi detaylardan, Hz. Peygamber'in ibadet hayatı ve eşleriyle olan ilişkisi hakkında malumat edinilmektedir.¹⁰⁰ Benzer şekilde yastık için ayrılan başlıkta, Hz. Peygamber'in sade bir yastık kullandığı bilgisi verilmekte, bu durum Hz. Peygamber'in tevazuunu göstermektedir.¹⁰¹ "Uyumadan önce yaptığı dualar" başlığında Hz. Peygamber'in sağ elini sağ yanağına koyarak uyuduğu, hangi dua ve sureleri okuduğu, uyanınca neler söylediği bilgisi verilmekte, birçok dua metni bulunmaktadır.¹⁰²

Uyumakla ilgili bölümlerde bazı bilgiler verilse de Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisi hakkında özel olarak ardı sıra kullanılmış birkaç başlık bulunmaktadır. İlk başlık, Hz. Peygamber'e güzel koku ve kadınının sevdirilmesi şeklindedir. Bununla beraber, rivayetlerde bu ikisine namaz dâhil edilmekte, bazısında sadece kadınlardan söz edilmektedir. Diğer bölümlerde Hz. Peygamber'in eşlerinin yanına girerken selâm vermesi belirtilmekte, birçok rivayette Hz. Peygamber'in hayâsı görülmektedir.¹⁰³

Tavır ve davranışlarla ilgili verilen birçok detay, başlıklarda ve hadislerin içeriğinde görülmektedir. Hz. Peygamber'in ve ashabın yağmur yağmaya başlayınca başlarındaki örtüyü kaldırıp bunun bereket olduğunu ifade etmesi bilgisi, benzer üç rivayette bunun için özel olarak açılmış "Yağmurun başladığı andaki davranışları" başlığından edinilmektedir.¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in sağ ve solu kullanması ile ilgili olarak, diğer başlıklarda değinilmekle beraber, temiz işlerde ve yemekte sağ eli, eza veren şeylerde

⁹⁸ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 45-48.

⁹⁹ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 495-506, C.III, ss. 18-22.

¹⁰⁰ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 507-518.

¹⁰¹ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 13-17.

¹⁰² Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 37-76.

¹⁰³ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 443-466.

¹⁰⁴ Ebu's-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 124-129.

sol eli kullandığı bilgisini veren “Sağ ve sol eli kullanma” başlığı¹⁰⁵, taranma, giyinme gibi işlerde sürekli sağı seçtiği bilgisini veren “Bütün işlerde sağdan başlamayı sevmesi” başlığı tercih edilmiştir.¹⁰⁶

Birbirinden farklı başlıklara kısaca değinmek gerekirse, Hz. Peygamber’in hapşırırken yüzünü örttüğü, sesini alçattığı bilgisini içeren “Hapşırma esnasındaki davranışları”¹⁰⁷, Hz. Aişe’den (r.a) rivayet edilen Hz. Peygamber’in sahabeyle sürekli istişare ettiğini haber veren “Ashabla istişarenin çokluğu”¹⁰⁸ başlıklarından bahsedilmelidir. Buna ek olarak, Hz. Peygamber’in insanların güzel isim kullanmasını istediği, güzel söz söylemeyi sevdiğini ifade eden çok sayıda rivayet içeren “Güzel söze olan sevgisi”¹⁰⁹, Hz. Peygamber’in yeni elbise giymek, tırnaklarını kesmek için cuma gününü tercih ettiğini haber veren “Özel olarak cuma gününü diğer günlere tercih etmesi”¹¹⁰ başlıkları verilebilir. Hz. Peygamber’in Said b. el-As’ı ziyaret ettiği bilgisini veren, bunun yanında kölelerin davetine icabet ettiği, yün giydiği bilgileriyle Hz. Peygamber’in tevazuunu gösteren rivayetleri içeren “Hastaları ziyaret etmesi” başlığı da bu bölüme dâhil edilmelidir.¹¹¹

2.4. Hz. Peygamber’in yeme ve içmesiyle ilgili olanlar

Eserde üzerinde en çok durulan konulardan biri, Hz. Peygamber’in beslenmesiyle ilgilidir. Diğer konularda olduğu gibi burada da ayrıntılı başlıklar tercih edilmiştir. Hz. Peygamber’in yedikleri bir bölüm altında değerlendirilmemiş, bunların çoğu için ayrı başlıklar kullanılmıştır. Muhakkak ki, bu bölümü daha iyi anlamak için o dönemde yetiştirilen bitkileri, bölgedeki hayvancılık anlayışını ve buna dayalı olarak gelişen yemek kültürünü bilmek gerekmektedir. Bu konuyla ilgili ilk başlık, “Yemek yemesi ve âdabı” şeklinde diğerlerine göre daha genel olarak yer almaktadır. Rivayetlerden, Hz. Peygamber’in yemekten hoşlanmadığı durumlarda yemeği hazırlayan kimseyi kırmamak ve nimeti tazim için hiçbir şey söylemeden sadece yemeyi terk ettiği görülmektedir. Bu durum, Müslümanlar için toplum ilişkilerinde bir detayı şekillendirmektedir. Bu bölümdeki

¹⁰⁵ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 15-17.
¹⁰⁶ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 130-137.
¹⁰⁷ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 5-14.
¹⁰⁸ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 18-19.
¹⁰⁹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 64-92.
¹¹⁰ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 99-109.
¹¹¹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 487-490.

hadisler Hz. Peygamber'in sofraya kurularak yemek yemediği, yemeğe besmele ile başladığı, üç parmağıyla yediği ve bu parmaklarını yemekten sonra temizlediği bilgilerini ihtiva etmektedir.¹¹²

Sofra ile ilgili başlık açılmakla beraber şekilsel bir bilgi verilmemiştir. Hz. Peygamber'in yediği besinlerle alakalı olarak, tavuk eti yediği, etin hangi tarafını beğendiği, bal ve tatlı sevdiği, yaş ve kuru hurma yediği bilgileri verilmektedir. Bunun yanında iki besinin aynı anda alındığını ifade eden rivayetler başka bir başlık altında toplanmıştır. İçeceklerden bahseden bölümlerde, Hz. Peygamber'in süt içtiği, nebizi çok bekletmeden bir gün içinde içtiği, içme suyu konusunda dikkatli olduğu ve tatlı su getirttiği belirtilmektedir. Ayakta veya oturarak su içtiğine dair rivayetler mevcuttur. Su dağıtmakla ilgili olarak, suyu dağıtan kimsenin suyu içen son kişi olması şeklinde farklı bir bilgi yanında sürekli sağı tercih etmeye bağlı olarak su dağıtmaya sağ taraftan başlanması karşılaşılan ifadeler arasında zikredilebilir. Bunların yanında Hz. Peygamber'in su içtiği kaplar, yemekten sonra ellerini yıkaması, yemekten sonra dua etmesi ve şükür başlıkları bu bölümde geçen diğer başlıklar arasında yer almaktadır.¹¹³

2.5. Hz. Peygamber'in ibadet hayatıyla ilgili olanlar

Gece ibadeti, kıraati, ibadeti ve kıyamın uzun olması, mescidde kalma ve güneş doğana kadar zikir etme, Kur'ân-ı Kerim'den okuduğu miktar bâblarıyla, kullandığı hasır bâbı içerdiği rivayetlerdeki namaz vurgusundan dolayı bu bölüm altında zikredilebilir.

Gece ibadetiyle alakalı bölümde, Hz. Peygamber'in uykusu, abdest alması, namazı hakkında bilgiler yanında okuduğu ayetler gibi ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu durum, Ashabın Hz. Peygamber'in ibadet hayatını dikkatli bir şekilde öğrenmeye çalıştıklarını göstermektedir. Bu bölümlerdeki rivayetlerde Hz. Peygamber'in uyanınca misvak kullandığı, tek başına uzun uzun namaz kıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in amelinin devamlı olduğu, bununla beraber gece boyu uyumadan sadece namaz kılmadığı veya Kur'ân-ı Kerim'in tamamını bir gecede okumadığı bilgisi verilmektedir. Bu bilgiler inanan kimselere müdavim olmayı ve ibadetlerde aşırıya gidilmemesi gerektiğini

¹¹² Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 186-231.

¹¹³ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 248-442.

göstermektedir.¹¹⁴ Hasırla ilgili başlıktaki rivayetler incelendiğinde de namaza yapılan vurgu görülmektedir. Rivayetlerin bazılarında ‘gece’ ibaresi bulunmaktadır. Başka bir rivayette, dünya hayatı, yolcunun ağaç altında gölgelenmesine benzetilmekte, daha genel bir ifadeyle hayatın nasıl anlamlandırılacağı konusunda model oluşturulmaktadır.¹¹⁵

İbadetle ilgili bölümlerde, Hz. Peygamber’in, ashabin gelmiş gelecek günahları bağışlanmış olduğu halde neden bu kadar ibadet ettiğini sormasını gerektirecek kadar çok namaz kıldığı görülmekte, Hz. Peygamber’in ‘şükreden kul’ ifadesiyle verdiği cevapta ibadetin asıl nedenlerinden biri anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber’in namazlarını yaşı ilerledikten sonra oturarak eda ettiği, namaz kılarken gözyaşının yeri ıslatacak kadar ağladığı buradaki hadislerden edinilen bilgiler arasındadır.¹¹⁶ Hz. Peygamber’in sabah namazından sonra güneş doğana kadar mescidde beklemesiyle ilgili tek bir hadis için ayrı bir bâb açılması tercih edilmiştir.¹¹⁷

Kıraatle ilgili bilgi içeren bölümlerde Hz. Peygamber’in Kur’ân-ı Kerim’i tane tane, medleri uzatarak okuduğu, bazen açıktan bazen gizli okuduğu, sesli okuduğunda ise, sesinin evdekilerin duyacağı miktarda olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁸ Kur’ân-ı Kerim’den ne kadar miktar okuduğuyla ilgili Hz. Aişe’den gelen rivayette üçten az okumama ifadesi bulunmaktadır. ‘Üç’ sayısının temyizi metinde bulunmamakla beraber sûre veya âyet olarak anlaşılması muhtemeldir.¹¹⁹

2.6. Hz. Peygamber’in ahlakıyla ilgili olanlar

Eserin isminden anlaşıldığı gibi kitapta ahlaki özelliklerle alakalı başlıklar dikkat çekmektedir. İlk başlığın “Hz. Peygamber’in güzel ahlakı” şeklinde olması eserin bu özellikleri vurgulamak için telif edildiği düşüncesini pekiştirmektedir. Takip eden başlıklar da cömertlik, hayâ, affedicilik, cesaret, şefkat, yumuşak huyluluk gibi ahlaki yönü ifade eden terimlerden tercih edilmiştir.

¹¹⁴ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 111-140.

¹¹⁵ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 23-36.

¹¹⁶ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 158-185.

¹¹⁷ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 120-121.

¹¹⁸ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 141-157.

¹¹⁹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 122-123.

“Hz. Peygamber’in ahlakının güzelliği” başlığı Enes b. Mâlik’ten (r.a) gelen Hz. Peygamber’in insanların ahlaki açıdan en önde olanı olduğunu ifade eden hadisle başlamaktadır. Bu bölümde, yüce bir ahlak üzere olduğunu ifade eden ayetin yanında ahlak gibi çok yönlü bir kavramı ifade etmek için birçok rivayete yer verilmiştir. Bu özelliklerle alakalı olarak, dünya ile ilgili bir şey konuşulduğunda da ahiretle ilgili bir şey konuşulduğunda da iştirak etmesi, insanları rahatsız edecek bir koku olduğunda koku geçinceye kadar camiye yaklaşılmamasını istemesi, evde iken ailesiyle beraber evdeki işlerle alakadar olup namaz vakti gelince namaz için kalkması, dokuz sene hizmet eden Enes b. Mâlik’e herhangi bir konuda neden böyle yaptın veya neden yapmadın dememesi, ayırım gözetmeden herkesle ilgilenmesi, çocuklarla özel olarak alakadar olup onlara şaka yapması örnekleri zikredilebilir. Ahlakını anlatmak için, ahlakının Kur’ân-ı Kerim olduğu ibaresinin yanında Mü’minün Sûresi’nden âyetlere yer veren ayrıntılı bir rivayet bulunmaktadır. Bunların yanında hadislerin içeriğinde, kokusunun çok güzel olduğunu ifade eden fiziksel özellikleriyle ilgili tasvirler mevcuttur.¹²⁰

Ahlakın birçok yönüne vurgu yapılmakla beraber, takip eden başlıklar yine ahlaki özelliklerle ilgilidir. Yumuşak huyluluğuyla ilgili bölümde, yasak olmadığı sürece en kolay olan tercih ettiği, dinin yasakları çiğnenmedikçe sürekli affettiği, kaba hareketler karşısında çok anlayışlı davrandığı bilgileri yer almaktadır. Bu bölümde, birçok örneklerle detaylandırmakla beraber cömertliğini anlatan rivayetler de mevcuttur.¹²¹ “Hayâ” bölümünde ise, Hz. Peygamber’in bir genç kızdan daha çok hayâ sahibi olduğu, hoşlanmadığı bir şeyin yüzünden anlaşıldığı, bir şey istendiğinde geri çevirmediğini ifade eden hadislere yer verilmiştir.¹²² Hz. Peygamber’in affediciliği ile ilgili bölümdeki rivayetlerde Abdullah b. ez-Zübeyr’in (r.a) Ensar’dan (r.a) bahçe komşularıyla olan davası, Huneyn Savaşı’nda ganimet dağıtımını esnasında bedevi bir Müslümanın Hz. Peygamber’den adil olmasını istemesi örnekleri zikredilmektedir. Bu iki örnekte, hoş olmayan iki durum karşısında Hz. Peygamber’in öfkelenmediği gerekli olanı yaptığı görülmektedir. Bu iki duruma benzer şekilde, taksimden memnun olmayan birinin sözleri kendisine iletilince Hz. Musa’ya (as) daha çok eziyet edildiğini söyleyerek sabredip o kişiyi affettiğini nakleden hadis de bu bölümde yer almaktadır. Kendisine kılıç çekip

¹²⁰ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 71-177.

¹²¹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 178-220.

¹²² Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 221-232.

öldürmek isteyen kişiye cezasını verebilecek duruma geçince onu salıvermesi, Hz. Peygamber'in kendisiyle ilgili öldürme teşebbüsü karşısında kızgınlığa kapılmadan affettiğini gösteren çarpıcı örneklerdendir.¹²³ Cömertlik için ayrılan müstakil bölümde, Hz. Peygamber'in insanların en cömerdi olduğu ifadesi yanında, Ramazan ayında Cebrail (as) ile karşılaştığında daha da cömert olduğu ifade edilmektedir. Bu bölümdeki rivayetlerde Hz. Peygamber'in bir şey istendiğinde hayır demediği defalarca belirtilmiştir.¹²⁴

“Hz. Peygamber'in cesareti” bâbında O'nun (s.a.v.) savaşlarda orduyu nasıl komuta ettiği görülmekte, Bedir'de düşmana en çok O'nun (s.a.v.) yakın olduğu ifade edilmektedir. Medine'de insanlar herkesi tedirgin eden yöne doğru endişeyle baktıklarında, Hz. Peygamber'i keşfini yapmış oradan dönerken bulmuşlar, korkulacak bir şey olmadığını O'ndan (s.a.v.) öğrenmişlerdir. Hz. Peygamber'in, insanların en cesuru ve en hoşgörülüsü olduğu şeklinde iki farklı özellik, aynı rivayette belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in savaşın şiddetli bir anında Müslümanlara şiir söylediğini ifade eden rivayet, Hz. Peygamber'in bazen şiir okuduğunu göstermekte ve cesaretiyle onları motive edip Müslümanların korkup dağılmasına müsaade etmediği görülmektedir.¹²⁵

Tevazuyla alakalı bölümde binek olarak eşiği de kullanmış olduğu ifade edilmektedir. Bu durum binek konusunda yiyeceklerde olduğu gibi gösterişin değil sadeliğin hâkim olduğunu göstermektedir. Evde bulunduğu esnada evdeki işlerle ilgilenmesi, Hz. Peygamber'in saygı için ayağa kalkılmasından hoşlanmaması nedeniyle Ashabın da o şekilde davranması, kölenin davetine icabeti, çocuklarla karşılaştığında selam vermesi, oğlu İbrahim'in kocası demirci olan sütannesinin evine ziyarete gitmesi Hz. Peygamber'in tevazuunun örnekleri arasında zikredilebilir.¹²⁶ Yeme ve içme konularının peşpeşe sıralandığı bölümlerinin arasında yer alan “Yeme ve içmede tevazu” başlığı bu bölümde değerlendirilebilir. Sofraya kurularak yemek yemediği, kölenin yediği gibi yemek yiyip kölenin oturduğu gibi oturduğu, kul-peygamber ve melik-peygamber olma tercihinde kul-peygamberi seçtiği bu bölümde zikredilen rivayetlerden anlaşılmaktadır.¹²⁷

¹²³ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 233-272.

¹²⁴ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 273-312.

¹²⁵ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 313-342.

¹²⁶ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 343-396.

¹²⁷ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 232-247.

“Rızasının ve öfkesinin belirtisi” bölümündeki rivayetlerde bu hallerin Hz. Peygamber’in yüzünün renginden anlaşıldığı ifade edilmektedir. Hz. Ömer’in Hz. Peygamber’in kerih gördüğü soruların çoğalmasında kızdığını yüzünden fark edip tevbe ettikleri hadislerden edinilen bilgiler arasındadır.¹²⁸ Hoşlanmadığı şeyler karşısında göz yummak ya da yüz çevirmekle ilgili bölümde bu durumların yüzünden belli olduğu ifade edilmekte ve bazı örnek olaylar anlatılmaktadır. Bu örnekler arasında, namazda iken hapşırarak kişiye dua eden biri için namaz sonuna kadar beklemesi ve sadece namazın tesbih tekbir ve hamdden oluştuğunu söylediği zikredilebilir.¹²⁹ Ümmetine olan şefkati için ayrılmış bölümde birçok olay zikredilmektedir. Bunlar arasında, cemaatle kılınan namazda ağlayan bebeği duyunca namazı kısa kıldırması, dini öğrenmek için gelen bir grup kimseyi yirmi gün kaldıktan sonra özlemlerini düşünerek ailelerinin yanına göndermesi, tek başına kıldığı namazlara sahabe devam edince farz olur güç yetirilemez düşüncesiyle onlara kıldırmaktan vazgeçmesi durumlarına değinilmektedir.¹³⁰ “Kızgınlık durumunda öfkesine hâkim olma ve yumuşak huyluluk” bölümünde Hz. Peygamber, insanların en yumuşak huylusu, en sabırlısı, öfkesine en çok hâkim olanı şeklinde tanıtılmaktadır. Bu bölümdeki rivayetlerde, Hz. Peygamber’in, elbisesini çekiştirerek dağıtılan maldan pay isteyen kişinin istediğini yapması ifade edilmektedir.¹³¹

Zühd ile ilgili bölüm diğerlerinden farklı olarak onlarla birlikte gelmemektedir, kitabın son bölümü olarak tercih edilmiştir. Bu bölümden sonra saç ve sakal bakımı, kına kullanmak, vitr namazı, sol elle yemenin nehyedilmesi gibi muhtelif konularla ilgili hadislerin başlıksız sıralandığı görülmektedir. Mirasın nelerden oluştuğu konusunda da bilgi veren rivayetlerden Hz. Peygamber’in çok az miras bıraktığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Hz. Peygamber’in yarın için bir şey biriktirmediği, ailesinin yanında çok fazla gıda bulunmadığını ifade eden rivayetler mevcuttur. Bu bölümde yeme-içme miktarı ve mirasın zühd ölçüsü olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹³²

2.7. Hz. Peygamber’in komutanlığı ve savaş aletleriyle ilgili olanlar

¹²⁸ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 397-410.
¹²⁹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 411-438.
¹³⁰ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 439-466.
¹³¹ Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.I, ss. 467-482.
¹³² Ebu’ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 138-243.

Cesaretle ilgili bölümde olduğu gibi birçok bölümde gazveler hakkında bilgi bulunmakla birlikte savaş aletleri ve seferlere vurgu yapan özel bâblar bu başlık altında değerlendirilebilir.

Yay ve mızrakla alakalı bölümlerde namazda sütrec edinilme ifadesi bir sefer halini göstermektedir. Buna ek olarak, yay veya asaya dayanarak hutbe irad edildiği verilen bilgiler arasındadır. Kılıç ve zırh için kullanılan başlıklar altında zikredilen rivayetler kılıç ve miğfere özel isim verildiğini göstermektedir. Kılıcın kabzasının gümüşten olması gibi şekilde alakalı bazı detaylar mevcuttur. Bu hadislerden Bedir Savaşı, Uhud Savaşı, Mekke'nin fethi gibi askeri olaylar hakkında bilgi edinilmektedir. Uhud Savaşı'nda iki zırh, Mekke fethinde demirden miğfer ifadeleri bu bölümdeki rivayetlerde geçmektedir. Bayrağın siyah, sancağın beyaz olduğu, sancağa kelime-i tevhidin yazıldığı, bayrak için ayrı bir ismin kullanıldığı, bayrak ve sancakla ilgili bâblarda değinilen konular arasındadır. Bayrağın sarı olduğuyla alakalı farklı bir rivayete de yer verilmekte, Bedir Savaşı'nda bayrak ve sancağın kimler tarafından taşındığı bilgisi bulunmaktadır.¹³³

Bineklerle ilgili bölümde at, katır, deve ve eşeğin kullanıldığı ve bunlara özel isimler verildiği görölmektedir. Hz. Peygamber'in atları çok sevdiği, atlarda kumral, aksekili, alnında beyaz bulunma gibi özellikleri tercih ettiği ifade edilmektedir. Bedir Savaşı'nda kimlerin kimlerle aynı binek üzerinde olduğu verilen detay bilgiler arasındadır. Eğerle ilgili bölümde Hayber'in, katırla ilgili bölümde Huneyn'in zikri geçmektedir. Bu bölümde, Mu'az b. Cebel'in Hz. Peygamber'in terkisinde kırmızı bir deveye bindiği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in hiç yenilmeyen devesinin bir bedevinin devesine yenilmesi üzerine Müslümanlar üzölünce, Hz. Peygamber'in genel bir kaideyi ifade eden dünyada yükselen her şeyin sonunda alçalacağı açıklaması, dikkat çeken bilgiler arasındadır. Savaşın farklı bir yönüne işaret eden parolalar bölümünde birkaç değişik ifadenin kullanıldığı görölmektedir.¹³⁴

Seferler için kullanılan başlıklarda, Hz. Peygamber'in Ashabı Tebük seferine çıkarken uğurlaması bilgisi yanında birçok ayrıntıya rastlanılmaktadır. Hz. Aişe'den (r.a) gelen rivayette sefere çıkmak için pazartesi ve perşembe birlikte geçmekle beraber,

¹³³ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 366-432.

¹³⁴ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 447-494.

rivayetlerin çoğunda sadece perşembe günü ifadesi mevcuttur. Abdullah b. Ca'fer'den (r.a) gelen rivayette ise, Ashabın Hz. Peygamber'i seferden dönünce karşılamaları görülmektedir. Hz. Peygamber'in seferden duha vaktinde döndüğü, mescidde namaz kıldıktan sonra insanlarla görüşüp sorunlarını dinlediği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in tergisine aldığı kişilerle ilgili birçok farklı isim geçmekle beraber, seferde her gün Ashabdan bir kişiyi tergisine aldığını ifade eden rivayette bu durumun sıkça yaşandığı görülmektedir.¹³⁵

2.8. Diğer konular

Son başlık altında, hadislerin içeriği yönünden başka bölümlere dâhil edilebilir görünse de tasnif dışı kalan birkaç bâb kısaca değerlendirilecektir. “Hediye kabulü ve mükâfatlandırma” bölümünde Hz. Aişe'den (r.a) gelen rivayetlerde, Hz. Peygamber'in sadaka değil hediye kabul ettiği ifade edilmektedir. Çok küçük bir hediyeyi dahi kabul ettiği, hediye veren kişiyi mükâfatlandığı hadislerde geçmektedir. Hediye edilen yiyecekte hediye edene ikram etmedikçe yemediği, bir miktar helvayı namaz kıldıktan sonra Ashaba dağıtması örneğinde görüldüğü gibi hediyeleri etrafındakilere ikram ettiği görülmektedir. Ürünlerin bereketli olması için, getirilen meyveye dua ettikten sonra oradaki en küçük çocuğa vermesi hediye alma örneği sunmaktadır.¹³⁶

Hacamat olmakla ilgili bölümde, ayın on yedi, on dokuz ve yirmi birinci günleri bilgisiyle zamanı, mescidde kan aldırma rivayetinde de yeri hakkında açıklama bulunmaktadır. Bunun yanında kesilen saç ve tırnakta olduğu gibi hacamat sonunda kanın gömüldüğü ifade edilmektedir.¹³⁷ Kürsüyle ilgili bölüm, tebliğde önemli olan hutbeye vurgu yapmakta, “Çadır” bölümünde ise, Sahabenin deri çadırın içinde Hz. Peygamber'in vahy esnasındaki durumuna tanıklık ettiği belirtilmektedir.¹³⁸

¹³⁵ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 27-44.

¹³⁶ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.III, ss. 467-486.

¹³⁷ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.IV, ss. 112-116.

¹³⁸ Ebu'ş-Şeyh, a.g.e., C.II, ss. 433-446.

3. *EL-ENVÂR FÎ ŞEMÂİLİ'N-NEBİYYİ'L-MUHTAR*, EBÛ MUHAMMED MUHYİ'S-SÛNNE EL-HÛSEYİN B. MESUD B. MUHAMMED EL-FERRÂ EL-BEGAVÎ (Ö.516/1122)

Horasan'da bulunan memleketi, Bağ kasabasından dolayı el-Begavî nisbesini alan el-Hüseyin b. Mesud, 1067 yılında Merverrûz'da Şafii fakihî Kadı Hüseyin b. Muhammed'den fıkıh ve hadis okuyarak başladığı ilim tahsilini birçok Horasan ilinde bulunarak devam ettirmiştir. Merverrûz'da hocalık yapmış, bu süre içinde birçok eser telif etmiş, çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. İlim anlayışı ve yaşayışında selefi takip eden Begavî, Kur'ân ve Sünnet kültürünün yaygınlaşması için çaba göstermiştir. Bu nedenle kendisine 'Muhyi's-sünne' lakabı verildi. Begavî, hadis metinleri üzerinde daha fazla durulmasını sağlamak için, senedsiz hadis geleneğini başlatmıştır. *Şerhu's-sünne*, *Mesâbîhu's-sünne*, *el-Envâr fî şemâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtar*, *et-Tehzîb*, *el-Kifâye fî'l-fıkh*, *Me'âlimü't-tenzîl* adlı eserleri hadis, fıkıh ve tefsir alanlarıyla ilgilidir.¹³⁹

Bu çalışmada incelenecek olan *el-Envâr fî şemâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtar*, şemâille ilgili birçok konuyu içermesi yanında delail türünün konularına da ayrı başlıklar altında değinmiştir. Binden fazla hadise yer veren bu eser konularına göre bir tasnife tabi tutularak daha önceki sınıflamalara uygun şekilde değerlendirilecektir.

Burada değerlendirilen eserin esas alınan baskısında, muhakkik tarafından yetmiş altı sayfalık bir giriş yazılmıştır. Bu bölümde, eser ve müellif hakkında bilgi verilmiş, "hadis, siyer, megazi, delail, şemâil" gibi terimlerin açıklaması yapılmıştır. Eserin yazma nüshasının bazı bölümlerinin fotoğrafları verilmiştir. İlk sayfada, içindekiler bölümü gibi yüz bir bâbın ismi yazılı haldedir. Yazmanın devam eden birkaç sayfasında hadislerin sahabe ravisinin zikredilmesi, basılan eserde senedinin tamamının verildiği birlikte düşünüldüğünde muhakkikin eseri hazırlarken ciddi ve titiz bir araştırma yaptığını göstermektedir. Muhakkikin hazırladığı bu giriş bölümünün ayırtedilebilmesi için farklı bir numaralandırma sistemi kullanılmıştır.

Eserle ilgili değerlendirmelerde, el-Begavî'nin keyfiyet ve kemmiyete dikkat ettiği ifade edilmiştir. Hadislerin tahrir bilgilerinde rivayetlerin güvenilir kaynaklarda bulunduğu

¹³⁹ Mevlüt Güngör, "Begavî", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), C.V, İstanbul, 1992, s. 340.

görülmektedir. Kitabın yumuşaklık, af, şefkat, hayâ, namaz, hutbe, oruç, elbiseler, ok, kılıç, yeme-içme, yolculuk, hastalık, muhabbetin ve tabi olmanın gerekliliği gibi şemâil konularına göre oluşturulduğu belirtilmiştir. Konu başlıkları ve hadislerin sayıca çok fazla olmasıyla beraber eser, Hz. Peygamber'in şemâilinden birçok konuyu ahlak, akval, ef'al ve ahval yönünden kapsamaktadır.¹⁴⁰ Bu açıklamalara dayanılarak kitabın, Hz. Peygamber'in hem beşeri hem nebevi yönüne dair birçok konuyu ihtiva ettiği söylenebilir.

3.1. Hz. Peygamber'in fiziki özellikleriyle ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in hilyesi, saç şekli, nübüvvet mührü, kokusunun güzelliği, güzel koku kullanması, saç bakımı, gözlerine sürme çekmesi bâbları bu başlık altında değerlendirilebilir.

“Hz. Peygamber'in hilyesi” başlığı Enes b. Malik'ten (r.a) rivayet edilen hadisle başlamaktadır. Bu hadis Hz. Peygamber'in boyu, saç şekli, ten rengi hakkında bilgi vermekle beraber kırk yaşında nübüvvetin geldiği ifadesiyle peygamberlik yönüne de değinmektedir. Hz. Peygamber'i tasvir ederken kelimelerin titizlikle seçildiği görülmekte, bu ifadelerin açıklamaları için de başka rivayetlere yer verilmektedir. Bu bölümde kaş şekli, ağız yapısı, ön dişlerin hafifçe seyrek olması, gözlerin sürmeli görünmesi, ayakların iri olması gibi fiziksel özellikler yanında yürümesi, sadece tebessüm şeklinde gülmesi, konuşurken ön dişlerinden nur saçılması gibi tavır ve davranışla ilgili bilgi bulunmaktadır. Fiziksel güzellik anlatılırken Hz. Peygamber'den önce veya sonra O'nun (s.a.v.) gibisini görmedikleri, aydan daha güzel olduğu ifadelerine yer verilmiştir.¹⁴¹ Gözlerine sürme çekme konusu için özel olarak açılmış bâbda Hz. Peygamber'in sürmeyi, görmeyi kuvvetlendirme ve kirpikleri çoğaltma özelliği nedeniyle tavsiye ettiği, Kendisinin (s.a.v.) her gün yatmadan önce gözlerine üçer defa sürme çektiği ifade edilmektedir. Bu bölümde, sağ göze üç, sol göze iki şeklinde farklı bir bilgi içeren rivayete de yer verilmiştir.¹⁴²

Saç şekli ve beyazlama konusuna tahsis edilen bölümde saçların ne kıvrıkcık ne düz olduğu bilgisiyle saç uzunluğu hakkında farklı ifadeler yer almaktadır. Ak düşmeyle ilgili saçlarında kına kullanmayı gerektirecek kadar beyazlık olmadığı ifade edilmekte, bazı

¹⁴⁰ el-Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî, **el-Envâr fi şemâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtar**, thk. İbrahim el-Yakubi, C.I, Dârü'l-beydâ'i, Beyrut, 1989, ss. XIX-XX.

¹⁴¹ el-Begavî, el-Hüseyin b. Mes'ud, a.g.e., C.I, ss. 141-147.

¹⁴² el-Begavî, a.g.e., C. I, ss. 689-690.

rivayetlerde ise, beyazların sayısının on dört, yirmi kadar olduğu bildirilmektedir.¹⁴³ Saç bakımıyla ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in saçını sidirle yıkadığı, çokça yağladığı ifade edilmiştir. Saç taramanın sıklığını belirtmek için kullanılan iki günde bir tabiri, daha önce ifade edildiği gibi kişisel bakıma dikkat edilmesi gerektiği kadar çok fazla vakit ayrılmamasının uygun olduğunu düşündürmektedir. Hz. Aişe'den (r.a) gelen rivayette, kendisinin Hz. Peygamber'in saçını taradığını haber vermiştir. Saç tarama şekliyle ilgili hadiste ise, Müslümanların şekilsel açıdan da inanmayan insanlardan farklı olması gerektiği sonucuna varılabilir. Hz. Peygamber, müşrikler saçlarını ikiye ayırıyor diye Yahudilerin yaptığı gibi saçını salıvermiş, müşrikler karşısında üstünlük sağlanınca saçlarını ikiye ayırmış, bu şekilde müşriklere tercih ettiği ehli kitaptan ayrılmıştır.¹⁴⁴ Hz. Peygamber'in yanında taşıdığı ayna, misvak, sürme gibi eşyaların arasında zikredilen tarağın fildişinden olduğu ifade edilmiştir. Rivayetlerde, Hz. Peygamber'in ihramlı iken aynaya baktığı bilgisi yanında aynaya bakarken yaptığı dua metni yer almaktadır. Göze çarpan başka bir detay, evlere girmeden önce izin alınması gerekliliği şeklindeki toplumsal bir kuraldır.¹⁴⁵

Nübüvvet mührüyle alakalı bâbda Hz. Peygamber'in nübüvvet yönüne vurgu yapılması yanında fiziksel bir özellik ile ilgili rivayetler yer almaktadır. Nübüvvet mührünün vücudun neresinde olduğu, nasıl görüldüğü bilgileriyle beraber Sahabenin bu mührü görme arzusu dikkat çekmektedir. Rivayetlerde bir hanım sahabenin başı ağrıyan yeğenini Hz. Peygamber'e getirmesi, Hz. Peygamber'in tevazuunu ve bütün Müslümanlarla yakından ilgilendiğini göstermektedir.¹⁴⁶

"Kokusunun güzelliği" bölümünde Hz. Peygamber'in gelmesinin kokusundan anlaşıldığı, kokusunun miskten daha güzel olduğu ifade edilmiştir. Bu bâbdaki rivayetlerde, kokunun yanında Hz. Peygamber'in elinin ipekten daha yumuşak, kardan daha serin olduğu şeklinde farklı konularda bilgiler mevcuttur.¹⁴⁷ Güzel kokuyla ilgili ayrı

¹⁴³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 148-153.

¹⁴⁴ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 681-684.

¹⁴⁵ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 685-688.

¹⁴⁶ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 154-156.

¹⁴⁷ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 157-160.

bir başlıkta Hz. Peygamber'in hangi kokuyu sevdiği, yanında güzel koku için misk taşıdığı, güzel koku ikramını geri çevirmediği ifadeleri yer almaktadır.¹⁴⁸

Hz. Peygamber'in yaratılışının güzelliği ile ilgili bölüm, yüz ve yaratılış açısından en güzel olduğunu ifade eden rivayete başlamaktadır. Enes b. Malik'ten (r.a) gelen rivayet ellerinin yumuşaklığı ve kokusunu miskten daha güzel olduğu şeklinde fiziki güzellik yanında kendisine hep iyi davrandığı bilgisiyle ahlaki yönle ilgili bilgi verilmektedir. Diğer rivayetlerde de fiziki ve ahlaki yönle alakalı tamamlayıcı bilgiler bulunmaktadır. Birçok rivayetin ahlakın farklı yönleriyle alakalı açıklamalar içerdiği görülmektedir.¹⁴⁹

3.2. Hz. Peygamber'in giyim-kuşamıyla ilgili olanlar

Elbiseler, yün giyme, yeni bir elbise giyerken yapılan dua, sarık, tülbind kullanma, yüzük, mesh ve ayakkabı ile ilgili bâblar bu başlık altında değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in elbiseleriyle ilgili bölümde zikredilen rivayetler birçok bilgiyi içermektedir. Bunların içinde, hangi tür elbiseleri giydiği, hangi renkleri tercih ettiği, Şam'dan gönderilen cübbeyi yıpranıncaya kadar kullandığı ifade edilebilir. Bunların yanında, hediye edilen ipek elbiseyi bir kere giydikten sonra müttakilerin bunu giymeyeceklerini söyleyerek çıkarıp kullanmaması dikkat çeken bilgiler arasındadır. Hz. Peygamber'in giyinme tarzı hakkında bilgi veren rivayetlerde, Ashabın Hz. Peygamber'i giyinmede örnek aldığı görülmektedir.¹⁵⁰ Yün giymeye ayrılan müstakil bölümde, Hz. Peygamber'in yolculukta yün elbise giydiği bilgisi verilmektedir. Bazı rivayetlerde, kol ucu dar olan elbisede nasıl abdest aldığı, başka rivayette ise, namaz kılma şekli ile ilgili bilgi mevcuttur. Hz. Aişe'den (r.a) gelen rivayet, Hz. Peygamber'in vefat ettiği esnada üzerinde bulunan giysiye değinmektedir. Bunun yanında birkaç örnekle beraber yün giymek tevazunun göstergeleri arasında sayılmıştır.¹⁵¹ Yeni elbise giymekle ilgili bölümde, elbiseyi giymek için cuma gününü tercih etmesi, elbiseyi giyerken hamd ederek, elbise üzerinde iken yapılan fillerin şerrinden sığınma şeklinde duası hakkında bilgi veren

¹⁴⁸ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 677-680.

¹⁴⁹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 161-171.

¹⁵⁰ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 512-526.

¹⁵¹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 527-530.

hadisler bulunmaktadır. Bu bâbda ayrıca Hz. Peygamber'in başka bir dil kullandığı, çocuğun elbisesine güzel derken Habeşçe bir kelime söylediği ifade edilmektedir.¹⁵²

Sarık kullanma için açılan bâbda, Hz. Peygamber'in fetih günü başında siyah sarık varken hutbe verdiği ifade edilmiştir. Bunların yanında, yolculukta ve ikamet ederken başında farklı tarzda eşyalar kullandığı, sarıkta bulunan bezin uç kısımlarının omuzlar üzerine sarkıtıldığı gibi tasviri bilgiler mevcuttur.¹⁵³ Tülbend kullanma bâbında Hz. Peygamber'in saçını çok yağladığı için tülbendin yağlandığı bilgisi yanında Hz. Ebûbekir ile (r.a) hicret yolculuğunun nasıl gerçekleştiğine değinilmiştir.¹⁵⁴

“Yüzük” bâbında, Hz. Peygamber'in yüzüğü mühür olarak kullandığı, yüzüğe ‘Muhammedün Rasûlullah’ ibaresinin nakşedildiği ifade edilmektedir. Rivayetlerin çoğunda yüzüğün sağ elde bulunduğu ifadesi geçmekte, bazısında ise, sol el ibaresine ek olarak serçe parmağın geldiği görülmektedir. Başka bir rivayet, Hz. Peygamber'in altın yüzük edindiği, sonra bir daha takmayacağını söyleyerek çıkarması üzerine O'nu (s.a.v.) Ashabın da yüzüklerini çıkardığını ifade etmektedir.¹⁵⁵

Ayağa giyilen eşyalarla ilgili bölümde birçok hadise yer verilmiştir. Bu hadislerde kullanılan ayakkabının üzerinde kıl bulunmayan deriden yapıldığı, iki ipinin mevcut olduğu haber verilmektedir. Meshlerle ilgili olarak ise, Hz. Peygamber'in Necâşi'nin hediye ettiği meshleri giyip abdest aldığı bilgisi mevcuttur. Ayakkabı giyerken önce sağ, çıkarırken önce solun kullanılması ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in yolculukta bazen oruç tutup bazen tutmadığı, suyu bazen oturarak bazen ayakta içtiği, bazen ayakkabıyla bazen yalın yürüdüğü rivayeti, dinen yasak olmayan durumların bir kısmında iki zıt hareketin de yanlış olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in ayakkabılarını çıkarınca Ashabın da aynı şekilde namaz kıldığını haber veren rivayet başka bir konuya değinmektedir. Hz. Peygamber namazın sonunda ayakkabılarda namaza engel kir bulunduğunu için çıkardığı açıklaması, sünneti uygularken mümkün olduğu kadar çok ayrıntının bilinmesi gerekliliğini göstermektedir. Bir başka rivayette, Abdullah b. Ömer'in

¹⁵² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 531-533.

¹⁵³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 284-285.

¹⁵⁴ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 285-286.

¹⁵⁵ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 286-290.

(r.a) ayakkabıda kullanılan derinin şekline dikkat etmesi ve zikredilen üç konuda sünnete bağlılığı görülmektedir.¹⁵⁶

3.3. Hz. Peygamber'in günlük hayatı, tavır ve davranışlarıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in yürüyüşü, oturması, yaslanması, uykusu, hasta ziyareti, sevinmesi, gülmesi, şakası, eşleriyle olan ilişkisi, misvak kullanması, hapşırması, Arapça dışında bir dille konuşması, şiir dinlemesi gibi konular bu başlık altında değerlendirilebilir.

“Yürüme tarzı” başlığında Hz. Peygamber'in çok hızlı yürüdüğü ama kendini yormadan, yokuştan iner gibi rahat olduğu ifade edilmiş, hızını anlatırken yerin ayakları altında katlandığı benzetmesi yapılmıştır. Hz. Peygamber'in Ashabın arkasından yürümesi ise, onları gözetiminde tuttuğu ve tevazuu şeklinde yorumlanabilir. Bu bölümde, güneş yüzünde akıyor ifadeleriyle fiziksel güzellikle alakalı betimlere de rastlanılmaktadır.¹⁵⁷ Oturma ve yaslanma ile ilgili bölümde, Kâbe'nin avlusunda elbisesine sarınarak oturduğu, ellerine sarınarak oturduğu, sol tarafında yastığa yaslanarak oturduğu gibi şekilsel açıklamalar mevcuttur. Bunun yanında, mecliste oturur vaziyette iken büyük günahlardan bahsettiği, başka bir durumda bu halde iken oraya gelen bir kişinin sorduğu sorular ve cevaplar sonunda Müslüman olması satır aralarında değinilen olaylardır. Ramazan Bayramı'nda bayram namazından ve hutbeden sonra Hz. Bilâl'e yaslanarak kadınlara nasihatte bulunması, hanım sahabîlerin sadaka vermesi, Hz. Peygamber'in kadınların eğitimiyle özel olarak ilgilendiğini göstermektedir. Başka bir rivayet Hz. Peygamber'in rahatsızlandığı sırada Hz. Üsame'ye (r.a) yaslanarak namaz kıldırıldığını ifade etmekte, fiziksel bir hastalığa dikkat çekilmektedir. Bunların yanında, Hz. Aişe'den (r.a) gelen Hz. Peygamber'in başının kucağında olduğunu ifade eden hadisin başlıkla açık bir ilgisi görülmemektedir.¹⁵⁸

“Uyuma tarzı” adını taşıyan bâbda, sağ elini sağ yanağın altına koyduğu ifade edilmekte, uyumadan önce okuduğu duaların metni verilmektedir. Bu bölümde gece ibadetiyle ilgili ayrıntılara rastlanılmaktadır.¹⁵⁹ Yatak, yastık gibi uyurken kullanılan eşyalar için ayrılan bölümde, hurma lifinden sade bir yatak ifadesi geçmektedir. Bunun

¹⁵⁶ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 512-526.

¹⁵⁷ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 351-353.

¹⁵⁸ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 354-357.

¹⁵⁹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 358-360.

yanında, daha rahat olsun diye dörde katlanan yatağı, gece namazına engel olduğu için eskisi gibi ikiye katlatması ibadet hayatıyla ilgili bazı detayları içermektedir. Bazı rivayetlerde ise, eşleriyle olan ilişkisiyle alakalı bilgiler bulunmaktadır.¹⁶⁰ Eşleriyle olan ilişkisi bölümü düğün yemeği bölümünü takip etmektedir. Bu şekilde yeme ve içmekle alakalı bölümlerden sonra akıcı bir geçiş yapılmıştır. Bu bölümde, güzel koku ve namazın sevdirildiği, namazın göz nuru olmasını ifade eden hadis yer almaktadır. Birçok rivayette Hz. Aişe (r.a) ile alakalı bilgiler göze çarpmaktadır. Hz. Aişe'nin evlenmeden önce Hz. Peygamber'e rüyada gösterilmesi, Hz. Hatice'nin (r.a) vefatından yaklaşık iki yıl sonra Hz. Aişe'yle (r.a) evlendiği, Hz. Aişe'nin (r.a) Hz. Hatice'yi (r.a) kıskanması bu bilgiler arasındadır. Günlerin eşler arasında taksim edilmesi, sefere giderken hangi eşin birlikte geleceğini kura ile belirleme, Hz. Peygamber'in eşleriyle ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, bir rivayetle eşlerin mihrinin miktarı ifade edilmiştir.¹⁶¹

Hasta ziyareti bölümünde, Hz. Peygamber'in Hz. Sa'd'ı hasta iken ziyaret etmesiyle ilgili rivayet ayrıca miras gibi önemli bir konuda nasıl davranılması gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda Ashabın hicret kavramına verdiği önem net bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında hasta ziyaretinin üçüncü günden sonra yapılması ve hastaya hayır dua yapılması gibi toplumsal ilişkileri düzenleyen bu olaya ölçüler getirilmiştir.¹⁶² Hapşırma ile ilgili bâbda, Hz. Peygamber'in sesini alçalttığı, yüzünü elbise ya da eliyle örttüğü ifade edilmiştir. Hapşırma kimseye hameddikten sonra dua edilmesi, bu bölümde değinilen konular arasındadır.¹⁶³ Misvak kullanma bölümünde, gece namazında misvak kullandığı ifadesiyle ibadet hayatına, eve gelince ilk yaptığı şeyin misvak kullanma olduğu ifadesiyle ise, ev hayatına dair bilgiler yer almaktadır.¹⁶⁴

Arapça dışında bir dille konuşmayla ilgili bölüm eserde dikkat çeken başlıklar arasındadır. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in çocuğun elbisesine Habeşçe güzel demesi, Ebû Hureyre (r.a) hasta olunca ona Farsça kelimeler söylemesi ifade edilmektedir. Namazda şifa olduğunu ifade eden rivayet başlıktan farklı olmakla beraber ibadetle alakalı vurgu yapmaktadır.¹⁶⁵ Şiir dinlemeyle alakalı bölümde, zikredilen sahabinin ezberinden

¹⁶⁰ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 553-559.

¹⁶¹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 670-676.

¹⁶² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 464-469.

¹⁶³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 261-262.

¹⁶⁴ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 376-377.

¹⁶⁵ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 268-270.

Ümeyye b. Ebi Salt'ın şiirlerinden bir kısmını okuduğu ve Hz. Peygamber'in yüz beyiti dinlediği ifadesi, Arapların hafızasının kuvvetini de göstermektedir. Hz. Peygamber'in Hassan b. Sabit'e (r.a) şiir söylemesi için izin verip Cebrâil (as) ile desteklenmesi için dua etmesi bu bölümde bulunan rivayetlerde görülmektedir. Bunun yanında, Hz. Peygamber'in Hendek gününde şiir söylediği ifade edilmektedir. Ayın ya yirmi dokuz ya da otuz gün olduğunu ifade eden hadisin başlıkla bağlantısı açık değildir.¹⁶⁶ Sevinmesi, gülmesi, şakası bâbında Hz. Peygamber'in sevindiği durumlarla ilgili verilen durumlarda başkalarıyla alakalı bir müjde olması dikkat çekmektedir. Bunlar arasında, Ka'b b. Mâlik'in affedilmesi durumunda Hz. Peygamber'in mutluluğunun yüzünden belli olduğu, ifk hadisesinden sonra Hz. Aişe'nin masumiyetiyle ilgili ayetin gelmesine sevindiğini ifade eden rivayetler zikredilebilir. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in güler yüzlü olduğu, sürekli gülümsediği ifade edilmektedir. Başlıkta zikri geçen şaka konusunda ise, Hz. Peygamber'in çocuklara yaptığı şakalara değinilmiş ve şaka yaparken de doğruyu söyleme gerekliliği ile bir ölçü verilmiştir.¹⁶⁷ Güzel sözü sevme bölümünde, Hz. Peygamber'in güzel sözü sevdiği ifadesi, bulaşıcılık ve uğursuzluğun olmadığı beyanından sonra yer almaktadır. Burada farklı görünen iki durumun birbirini takip eden cümlede gelmesi üzerinde düşünülmesi gerektiğini akla getirmektedir. Hz. Peygamber'in güzel sözü ve güzel ismi sevdiği, uygun görülmeyen isimleri güzel isimlerle değiştirdiği ifade edilmiştir. Bu bölümde yer alan rivayetlerde, hicret esnasında Büreyde'nin Müslüman olması ifadesi farklı bir konu hakkında bilgi vermektedir.¹⁶⁸

Hacet giderme bölümü abdestle alakalı bâblardan sonra gelmektedir. Bu hâl, abdesti gerektiren bir durum olduğu için akıcı bir geçiş sağlanmıştır. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in ihtiyaç esnasında kimsenin görmediği yere gittiği, yüzüğü çıkardığı ifade edilmiştir. Temizlikle ilgili olarak suyla istinca bilgisi verilmektedir. Bu konuda hacet giderme öncesinde ve sonrasında okunan dua metinlerine yer verilmiştir. Bu bölüm, şemâil kitaplarının günlük hayatın her alanında bir düzenleme getirdiği, aynılık oluşturduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.¹⁶⁹

3.4. Hz. Peygamber'in yeme ve içmesiyle ilgili olanlar

¹⁶⁶ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 271-278.

¹⁶⁷ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 242-260.

¹⁶⁸ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 708-714.

¹⁶⁹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 373-375.

Bu bölümde Hz. Peygamber'in yeme şekli, yiyecekleri, katıkları, hurma, içme şekli, içecekleri, yemek duası, düğün yemeği gibi bâblar değerlendirilebilir.

Yeme şekliyle ilgili bölümdeki Hz. Peygamber'in dayanarak yemek yemediğini ifade eden ilk rivayet, tevazuunu da göstermektedir. Hz. Peygamber'in yemeği üç parmağıyla yemesi, yemek yerken dizleri üzerine çömelmesi şekilsel bilgi içermektedir. İkram edilen yiyecek hakkında hoşuna gitmeyen bir çeşit ise, bir şey söylemeden yemeyi terk etmesi önemli bir görgü kuralını öğretmektedir. Yemeğe Hz. Peygamber başlamadan başlanmaması, besmele ile yemeğin bereketinin artması, Hz. Peygamber'in, az yemek yediği rivayetlerde değinilen konular arasındadır. Ekmeğin, elekten geçirilmeden sadece üfürülme sonucunda kalan tahıllardan yoğrularak yapıldığı gibi ayrıntılar hakkında bilgi edinmek de mümkündür.¹⁷⁰

Yiyeceklerle ilgili bölümde birbirinden farklı pek çok olay zikredilmektedir. Bunlardan et yendikten sonra abdest alınmadan namaz kılındığını ifade eden hadislerde fıkhi boyut dikkat çekmektedir. Mescidde beraberce et ve ekmek yedikten sonra birlikte namaz kılma, ilk dönemde mescidin sosyal ilişkilerde merkezi bir konumda olmasını göstermesi açısından da önemlidir. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in kabağı ve balı sevdiği, sevdiği bir yemeğin nasıl yapıldığı bilgisi geçmektedir. Misafir olarak gidilen evde katık olarak sadece sirke bulunduğu için mahcup olan ev sahibini, sirkenin en güzel katık olduğunu ifade ederek taltif etmesi değinilen konular arasındadır. Hz. Peygamber'in Ashab'dan Hz. Cabir (r.a) ile Ensar'dan hanım sahabinin evinde yemek yediği, öğle vakti girince abdest alıp namaza gitmesi, namazdan sonra aynı yerde yemeğe devam etmesi, ikinci vakti girdiğinde ise, abdest almadan namaza gittiğini haber veren rivayet, bu konudaki fıkhi tartışmaları hatırlatmaktadır. Başka bir rivayet ölü bulunan deniz hayvanlarının yenmesinin caiz olmasıyla ilgilidir. Bu rivayette, Hz. Cabir'in (r.a) aralarında bulunduğu bir seriyyede çok acıktıkları sırada on beş gün yetecek kadar büyük, sahile vurmuş ölü bir balıktan yedikleri, bunu Hz. Peygamber'e sormaları üzerine yemelerinde mahzur bulunmadığı şeklindeki cevap anlatılmaktadır.¹⁷¹ Yiyeceklerle ilgili olarak özel kullanılan başlıklarda, Hz. Peygamber'in yediği iki öğünden birinde hurma olması, hurma çeşitleri, salatalık, karpuz gibi meyveler, karpuzu hurma ile yemesi,

¹⁷⁰ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 607-613.

¹⁷¹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 614-633.

salatalığı tuz ile yemesi ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in bitkiler hakkında sahip olduğu bilgisinin çobanlık tecrübesinden kaynaklandığını belirtmesi ve bütün peygamberlerin çobanlık yaptığını ifade etmesi farklı bir yöne de değinmektedir. Bunun yanında, Müslümanı faydaları açısından hurma ağacına benzetmesi, hurmanın insanlar açısından önemini ve Müslümanların sürekli etrafına yararlı olması gerektiğini göstermektedir.¹⁷²

Suyla ilgili bölümde, suyu dağıtmaya sağdan başlamak, su dağıtan kişinin suyu en son içmesi gibi su dağıtmakla ilgili konular hakkında bilgi mevcuttur. Burada zikredilen rivayetlerde, Hz. Peygamber'in suyu üç nefeste içmesi, bazen oturarak bazen ayakta su içtiği, zezem suyunu ve abdest bitince kalan suyu ayakta içtiği, su içince Allah'a hamd ettiği ifade edilmektedir. Ashabın, teberrüken Hz. Peygamber'in su içtiği kırbanın ağzını keserek alması, onların Hz. Peygamber'e olan muhabbetlerini gösteren durumlardan birisidir.¹⁷³

İçeceklerle ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in içecekler konusunda titiz davrandığı, sütü tavsiye ettiği, nebizi çok bekletmeden içtiği bilgileri yer almaktadır. İçme suyuyla ilgili olarak, bir gece dinlendirilmiş suyu içtiği ifade edilmektedir.¹⁷⁴ İçme suyuna ayrılan bölümde ise, içme suyunun belli yerlerden alınması bilgisi dışında Sahabe'nin âyetleri uygulamadaki titizliği ve Hz. Peygamber'e olan bağlılıkları görülmektedir. Rivayette, Ensar'dan Ebû Talha'nın (r.a) sevilen mallardan infak etme ayeti inince suyu güzel, toprağı bereketli olan bahçesini bağışladığı ve Hz. Peygamber'in isteğine göre akrabaları arasında taksim ettiğini ifade eden kıssaya değinilmektedir.¹⁷⁵

İçme kabı bölümünde bu kabın ahşap olması, İskenderiye'den Hz. Peygamber'e cam ya da toprak bir kap hediye edilmesi, koyun derisinden kırba yapılması gibi ifadelerden ahşap, cam, toprak, deri gibi maddelerin su kabı yapımında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerde, sadece içme konusuna değil abdest konusuna da değinilmekte ve Hz. Peygamber'in nasıl abdest aldığı anlatılmaktadır. Ayrıca, Hz.

¹⁷² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 634-640.

¹⁷³ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 641-646.

¹⁷⁴ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 647-651.

¹⁷⁵ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 652-653.

Peygamber'in elini koyduğu az miktar suyun bereketlenmesi ve bu suyla çok sayıda kişinin abdest alması O'nun (s.a.v.) mucizelerdendir.¹⁷⁶

Yemekten sonraki dua ile ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in yemekten sonra hamdetmesi ifade edilmekte bununla ilgili farklı metinlere yer verilmektedir. Başka bir yerde yemek yenince ev sahibinin mağfireti ve evin bereketi için dua edildiği ifade edilmektedir.¹⁷⁷ Düğün yemekleri ve ziyafetlerle ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in aile hayatıyla ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş (r.a) ile evlendiğinde et ve ekmele düğün yemeği vermesi bilgisi yanında düğünden sonra diğer eşlerinin yanına uğrayıp onlara dua etmesi ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Safiye binti Huyey (r.a) ile evlenmesiyle alakalı olan rivayette düğün yemeğinin hays, mihrinin ise Hz. Safiye'nin (r.a) azad edilmesi olduğu şeklinde bilgi verilmektedir. Hz. Peygamber'e gönderilen az bir yemeğin çok sayıda kişiye yetmesi, ziyafetle ilgili bir konu olmakla beraber bir mucizeye işaret etmektedir.¹⁷⁸

3.5. Hz. Peygamber'in ibadet hayatıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in abdesti, namazla ilgili bâblar, oruç, itikaf ve hac bölümleri bu başlık altında değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in abdesti ile ilgili bölümde namaz ve gusul abdesti hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Abdest uzuvlarının bir kere yıkandığı, mestler üzerine mesh etme, namaz ve gusul abdesti esnasında kullanılan su miktarları bu bilgiler arasındadır. Gusul abdestiyle ilgili Hz. Meymûne'den (r.a) gelen bir rivayet mevcuttur. Hz. Osman'ın (r.a) nasıl abdest aldığı anlatıldıktan sonra, Hz. Osman'ın bu şekilde abdest alıp arasına dünyalık bir meşgale koymadan iki rekat namaz kılanların günahları bağışlanacağı şeklindeki ifadesini içeren rivayet, abdest alma şekli hakkında bilgi vermesi yanında nebevi bir müjdeyi içermektedir.¹⁷⁹ Gusul ya da namaz abdesti alınması gereken durumlarda Hz. Peygamber'in neler yaptığı ile ilgili özel bir başlık kullanılmıştır. Hacetini giderdikten sonra abdest almadan Kur'ân-ı Kerim okuduğu, et yediği bilgisi verildikten sonra Hz. Peygamber'i cünüblük dışında hiç bir şeyin kırâetten alıkoymadığı ifade

¹⁷⁶ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 654-660.

¹⁷⁷ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 661-665.

¹⁷⁸ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 666-669.

¹⁷⁹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 361-367.

edilmiştir. Yeme içme konusunda abdest almazsa sadece ellerini yıkadığı bilgisi mevcuttur. Gusul abdestiyle ilgili olarak, gusül gerektiği durumda eğer uyumak isterse sadece namaz abdesti almakla yetindiği ifade edilmiştir.¹⁸⁰

Namazla ilgili bölümde birçok başlık kullanılmıştır. İlk bâbda, çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde namaz vakitlerinden kırâette okunan ayet miktarına, namazda okunan dua metinlerinden hangi sûrelerin okunduğuna kadar pek çok konuya işaret edilmiştir. Namazda otururken, teşehhüd esnasında sağ dizin üzerinde sağ elin işaret parmağını kaldırması gibi şekilsel bilgi yanında Hz. Peygamber'in namazda ağladığı ifade edilmektedir. Namazdan sonraki durumla ilgili bilgiler ihtiva eden bâbda, kadınların namaz bitince kalkmaları, erkeklerin Hz. Peygamber'i bekleyip birlikte kalkmaları, sabah namazından sonra güneş doğana kadar bekleme, namazdan sonra okunan dualar, istiğfar metinleri yer almaktadır.¹⁸¹

Farz olmayan namazlarla ilgili bölümde, farz namazlara bitişik olan namazlar hakkında bilgi verilmekte, Hz. Peygamber'in sabah namazından önceki iki rekata çok ehemmiyet verdiği ifade edilmektedir. Gece namazı hakkında birçok bilgiye yer verilen bölümde, nafil namazların evde kılındığı bilgisi yer almaktadır. Namazdaki kıyam, ruku, secde, doğrulma ve oturmanın vakit olarak birbirine yakın olduğu ifadesi, bu bölümde yer verilen ifadeler arasındadır.¹⁸² Gece namazındaki kıraat için kullanılan başlık altında hangi sûrelerin okunduğu ifadesi dışında, Hz. Peygamber'in odadakilerin duyabileceği bir sesle okuduğu şeklinde kıraatin keyfiyeti hakkında da bilgi mevcuttur. Bu bölümde Hz. Peygamber'in vefatına yakın, namazların bir kısmını oturarak kıldığı ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in gecenin bir kısmında uyuyup bir kısmında namaz kıldığı ifadesi uyku ve gece namazı bölümlerinde yer verilen ortak bir bilgidir.¹⁸³ Gündüz kılınan namazlar için ayrılan bölümde farz namazlara bitişik rekatarın sayısı, duha namazının rekat sayısı konusunda farklı rivayetler, seferden döndüğünde kılınan iki rekat namaz gibi birçok bilgiye yer verilmektedir. Hz. Peygamber'in nafil namazda sürekli olmamasının sebebinin

¹⁸⁰ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 368-372.

¹⁸¹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 378-404, C.II, ss. 405-408.

¹⁸² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 409-424.

¹⁸³ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 425-432.

bu namazların farz kılınması endişesi olduğu anlatılmaktadır. Bu bâbda, gün içinde namaz kılınan vakitlerin sema kapılarının açıldığı an şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁸⁴

Kullanılan eşyalar konusunda hasırla ilgili bölümde namazla ilgili rivayetler yer almaktadır. Bunlar arasında, hanım sahabilerden Müleyke'nin (r.a) evinde yemek yendikten sonra kullanılmaktan dolayı rengi siyahlaşan hasır üzerinde cemaatle namaz kılındığı bilgisi zikredilebilir. Bu bölümde, hasırın sade bir hayatın tercih edildiğini sembolize etmesi bilgisi yanında, insanların güç yetirebildikleri kadar ibadet etmesine vurgu yapılmaktadır.¹⁸⁵

Namazda hata yapınca nasıl davranılacağı ile ilgili bölüm fihhi bilgi vermesi yanında Hz. Peygamber'in bazen hata yaptığını göstermekte, inanan kimselerde daha doğru bir peygamber algısı oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in kırâeti ve secde ayetleri bâbında vakfederek, kelime kelime, medli şekilde tasvir yapılmakta, Kur'ân-ı Kerim'in her yıl bir defa, son yıl iki defa Hz. Peygamber'e arz edildiği ifade edilmektedir. Bu bölümde bazı secde ayetlerinin de isimleri geçmektedir.¹⁸⁶ Yolculukta namazları kısaltmak, namazları cem etmek, korku namazının nasıl kılındığı, Cuma namazının hangi vakitte kılındığı, Hz. Peygamber'in hutbe esnasında nasıl davrandığı, hutbenin bazı kısımları, bayramlarda namazı hutbeden önce kılmak namazla ilgili diğer bâblarda değinilen konular arasındadır. Bayramlarla ilgili bâbda Ramazan Bayramı'nda namazdan önce yemek yendiği, Kurban Bayramı'nda ise, yemeğin namazdan sonra yendiği bilgisi verilmektedir. Hadislerde Kurban Bayramı'yla alakalı daha çok ayrıntı mevcuttur. Güneş tutulması esnasında namaz konusuna ayrılan bölümde Hz. Peygamber'in hutbesinden bazı ifadeler yer verilmiştir. Yağmur duasıyla ilgili rivayetlerde, namazın bayram namazı gibi kılındığı, sonra yine kibleye yönelmiş şekilde dua edildiği bilgilerinin yanı sıra elbiseleri ters giymek gibi detay bilgilere rastlamak mümkündür.¹⁸⁷ Ölen bir kişi için cenaze namazı kılınması, ona hayır dua edilmesi ifadeleri toplumsal hayatta kişilerin birbirleri hakkındaki görevleri

¹⁸⁴ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 433-438.

¹⁸⁵ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 560-564.

¹⁸⁶ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 439-446.

¹⁸⁷ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 447-463.

konusuna değinmektedir. Hz. Peygamber'in vefat eden kişilerin hayırla anılması şeklindeki tavsiyesi bu konuyla ilgili bir inceliğe dikkat çekmektedir.¹⁸⁸

Oruçla ilgili bölüm, Hz. Peygamber'in Ramazan orucu farz olana kadar aşüre günü oruç tuttuğunu ifade eden rivayetle başlamaktadır. Ramazan dışında başka bir ayda tamamen oruç tutmadığı, bazen çok sık oruç tuttuğu bazen uzun süre ara verdiği, Şaban ayının büyük kısmını oruçlu geçirdiği, amellerin arz edildiği pazartesi ve perşembeyi oruçlu geçirme, tayin edilmeden her aydan üç gün oruç tutulması oruç tutma miktarı hakkında bilgi vermektedir. Hz. Peygamber'in visal orucu tuttuğu halde Müslümanların bunu yasakladığı, Hz. Peygamber'in hasâisinin örneklerindedir. Bu bâbda, oruçla ilgili olarak, sefer halinde oruç tutmamak, ihramlı ve oruçluyken hacamat yaptırmak, sahurla sabah namaz arası vaktin elli ayet okunması kadar olduğu, iftar duası gibi birçok konuya değinilmiştir. Aşüre orucuyla alakalı, Hz. Peygamber'in, Yahudi ve Hıristiyanların Muharrem'in onuncu gününü kutsal saydıkları için farklı olarak dokuzuncu gününde oruç tutmak istediği ama gelecek sene vefat ettiğini ifadesi dikkat çeken bilgiler arasındadır.¹⁸⁹ İtikâfla ilgili bölümde Hz. Peygamber'in sürekli Ramazan ayının son on gününde itikâfa çekildiği, başka zamanlarda yapmadığı kadar son on geceyi ihya ettiği, bu on gecede eşlerini de uyandırdığı ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra eşlerinin itikâfa girdiği bilgisi bu bölümde yer alan malumat arasındadır.¹⁹⁰

Hac ile ilgili ilk rivayette Hz. Peygamber'in on dokuz gazve ve hicretten sonra bir hac ettiği ifade edilmiştir. Veda haccıyla ilgili uzunca bir rivayet bulunmakta, rivayetlerin çoğunda haccın belli bölümleriyle ilgili pek çok bilgi yer almaktadır. Umrenin zamanıyla alakalı, dört umrenin veda haccıyla birlikte olanı dışında zilkade ayında yapıldığı bilgisi verilmiştir.¹⁹¹

Duaya ayrılmış bölümdeki rivayetlerde, Hz. Peygamber'in istiğfar etmeyi tavsiye ettikten sonra Kendisinin (s.a.v.) günde yüz defa istiğfarda bulunduğu ifadelerine rastlanmaktadır. İbn Ömer'den (r.a) gelen rivayette Hz. Peygamber'in yüz defa tevbe ettiğini saydıkları ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in uyumadan önce ve uyanınca

¹⁸⁸ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 470-473.

¹⁸⁹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 474-488.

¹⁹⁰ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 489-491.

¹⁹¹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 492-511.

okuduğu dualar, istiaze duaları, tesbih ve tehlil ifadeleri, istiğfar duaları bu bölümde yer almaktadır.¹⁹²

3.6. Hz. Peygamber'in ahlakıyla ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in şefkati, merhameti, cesareti, cömertliği, tevazuu, zühdü, Allah korkusu, sabrı gibi bâblar bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Müşriklere yapılan davet ve ezalarına sabırla ilgili bölümde ilk olarak nübüvvet görevinin parçası tebliğden bahsedilmiştir. Rivayetlerde, toplu şekilde yapılan davet anlatılmış ve Ebû Leheb'in tepkisi ifade edilmiştir. Tebliğle ilgili olarak, Hz. Peygamber'in, insanların davetine icabet etmeyip O'na (s.a.v.) eza verdikleri günü Uhud gününden daha zor gün şeklinde tanımladığı rivayete yer verilmiştir. Bunun sonucunda, Hz. Peygamber'in dağların meleğiyle kavme ceza verilmesini istemediği, onları affettiği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'e namaz kılarken yapılan eziyetlere ve Hz. Peygamber'in Kureyş hakkında duasına yer verilen hadiste dini hayata konusundaki sıkıntılar görülmektedir.¹⁹³

Hz. Peygamber'in affıyla ilgili bölümde, Kendisine (s.a.v.) karşı yapılan bir hata için intikam almadığı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'e büyü yapan Yahudilere herhangi bir ceza verilmemesiyle ilgili rivayet, affedicilik özelliği yanında büyüye değindiği için dikkat çekicidir. Hz. Peygamber'in elbisesini çekiştirerek kendisine bir şey verilmesini isteyen bedeviye istediğinin verilmesini emretmesi, affediciliğiyle ilgili verilen örnekler arasındadır. Ayrıca, dinen cezası bulunan bir davranışta affın olmadığı ifade edilmiştir. Muhakkak ki, toplumdaki adalet sistemi için böyle bir durum kaçınılmazdır. Bunun yanında bazı hadislerde gaybla ilgili bilgiler verilmektedir.¹⁹⁴

Kerih durumda yüz çevirme bâbında, Hz. Peygamber'in, hoş olmayan bir şeyi yapan kimseye, toplum içinde mahcup duruma düşmemesi için kendisine bir şey söylemediğini ifade eden birkaç rivayet mevcuttur.¹⁹⁵ Rifkatle ilgili bölümde birbirinden farklı olaylara değinilmektedir. Namazda konuşan kimseyi namazın tesbih ve tekbirden

¹⁹² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 715-736.

¹⁹³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 23-27.

¹⁹⁴ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 172-190.

¹⁹⁵ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 191-193.

ibaret olduğunu söyleyerek uyarması örnek olarak verilebilir. Hz. Peygamber'in, dinen yasak kabul edilen bir kişinin cezası verildikten sonra insanların onu ayıplamamasını, onun bağışlanması için dua etmelerini istemesi bu bölümde zikredilen konular arasındadır. Bu rivayetlerde aynı zamanda, sabrın nasıl olması gerektiği, Hz. Peygamber'in eşlerine nasıl davrandığı gibi farklı konular da yer almaktadır.¹⁹⁶

Şefkat ile ilgili bölümde zikredilen birçok olay yanında merhamet edilmeyene merhamet edilmeyeceği genel kaidesi ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in, dini öğrenmek için gelen kimselere, özlemlerini anlayarak yirmi gün sonra ailelerine dönmelerine izin vermesi, ağlayan bebek sesi duyunca namazı kısa kıldırması, çocuklara olan sevgisi bu bölümde değinilen konular arasındadır. Hz. Peygamber'in Hz. Hasan (r.a) ile ilgili gaybi bilgiyi haber verdiği rivayet dikkat çekmektedir.¹⁹⁷

Şecaatle ilgili bölümde birçok örnek olay zikredilmektedir. Bunlar arasında, daha önce ifade edilmiş olan Medine'de herkesi tedirgin eden sesler duyulduğunda ne olduğunu anlamak için o yöne yöneldiklerinde Hz. Peygamber'in korkulacak bir şey olmadığını haber vererek geri dönüyor olması, Huneyn Gazvesi'nde Müslümanların zor durumda kaldıkları bir durumda Hz. Peygamber'in inananlara önder olup onları teskin etmesi sayılabilir. Hz. Peygamber'in Bedir'de düşmana en çok yakın olan kişi olduğu, bu örnekler arasındadır.¹⁹⁸

Cömertlikle ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in insanların en cömerdi olduğu, Ramazan ayında Cebrail (as) ile karşılaştığında rüzgârdan da cömert olduğu, bir şey istendiğinde asla hayır demediği ifadeleri yer almaktadır. Daha önce ele alınan eserlerde yer alan, Hz. Peygamber'in Kendisine (s.a.v.) meyve hediye eden kadın sahabiye Bahreyn'den gelen altınlardan verdiğini ifade eden hadis gibi cömertlikle ilgili birçok rivayete yer verilmiştir.¹⁹⁹

Tevazu ile ilgili bölüm Hz. Peygamber'in toplumsal sınıfına bakmadan herkesle ilgilendiği, kölenin davetine icabet ettiği, yere oturup yemek yediği, evinde evdeki işlerle ilgilendiği, kişisel işlerini Kendisinin (s.a.v.) yaptığı gibi pek çok rivayet zikredilmiştir.

¹⁹⁶ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 194-205.

¹⁹⁷ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 206-218.

¹⁹⁸ el-Begavî, a.g.e., C. I, ss. 279-281.

¹⁹⁹ el-Begavî, a.g.e., C. I, ss. 282-292.

H.z. Peygamber, H.z. Yunus'tan (as) daha hayırlı olduğunu söylenmesini kesin bir dille yasakladığı hadis bu bölümde yer almaktadır. H.z. Peygamber'in hizmetinde olan Yahudi çocuk hastalanınca ziyaretine gitmesi tevazuunu göstermekte, aynı zamanda ona İslâmı tebliğ etmesi üzerine çocuğun vefat etmeden Müslüman olması peygamberlik yönüne vurgu yapmaktadır. H.z. Peygamber'in musafaha yaptığında karşısındaki kişi elini çekmeden elini bırakmadığı, karşılıklı oturduğunda yakın oturduğu gibi ifadelerle insan ilişkilerinde çok itinalı, özenli, dikkatli olduğu görülmektedir. Rivayetlerde, fakir ya da dul kimsenin ihtiyacını giderdiği ifadeleri yer almaktadır. H.z. Peygamber'in namazı uzun hutbeyi kısa tuttuğu, az söz söylediği uzun uzun zikir yaptığı ifadesi hadislerde yer alan bilgiler arasındadır.²⁰⁰ Bu ifade, insanları usandırmadan boşlukta bırakılmaması gerektiğini düşündürmektedir.

Zühd ile ilgili bölümde H.z. Peygamber'in sade bir hayatı tercih ettiğini ifade eden rivayetlere yer verilmiştir. Örnek olarak, H.z. Peygamber'in hurma lifi yastıkta kumların üzerine uzandığı, H.z. Ömer'in (r.a) inanmayan hükümdarların iyi bir hayat yaşadığının söyleyip bu duruma üzülmeye üzerine, ahiretteki mükâfatı hatırlatarak dünyayı tercih etmediğini ifade etmesi zikredilebilir. H.z. Peygamber'in bazen aç olup dua etme bazen doyup şükretmek için, dağların altın ve gümüşe dönüştürülmesini istemediğiyle ilgili rivayete de bu bâbda yer verilmiştir.²⁰¹

Allah korkusu ile ilgili bölümdeki ilk rivayet, H.z. Peygamber'in kendisini Allah'tan en çok korkan şeklinde ifade ettiği merfu hadistir. Bu hadiste, gündüzleri oruçlu ya da bütün geceyi namazla geçirmek gibi aşırıya giden kimseleri uyarmış, Allah'tan en çok korkan kimse olarak Kendisini (s.a.v.) örnek almalarını istemiştir. Diğer rivayetlerde, H.z. Peygamber'in bazı gecelerde eşlerini de namaz için uyandırması, rüzgârın ya da yaklaşan bir bulutun azabın habercisi olama endişesiyle tedirgin olması gibi ifadeler bulunmaktadır. Daha önceki rivayetlerde ibadette şükretmeye vurgu yapılmış, burada ise, hanımların gece namazına kaldırılması örneğinde Allah korkusu ön plana çıkmıştır.²⁰²

Fiziki ve ahlaki özelliklerin peşpeşe sıralanmasından sonra getirilen sıfatların hepsi başlığı, Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivayet edilen hadisle başlamaktadır. Bu rivayette ona,

²⁰⁰ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 293-321.

²⁰¹ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 322-333.

²⁰² el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 334-338.

H.z. Peygamber'in Tevrat'taki vasıfları sorulmuş, o da müjdeleyici, uyarıcı gibi Kur'ân-ı Kerim'de geçen sıfatların bulunduğunu ifade ettikten sonra, katı ve kaba olmadığı, kötülüğe kötülükle karşılık vermediği, affetmesi gibi bazı ahlaki özelliklerine değinmiştir. H.z. Peygamber'in hicret olayına değinen ve Ümmü Ma'bed'in (r.a) tasvirlerini içeren uzunca rivayet daha çok fiziksel özellikler hakkında açıklamalar barındırmaktadır. Bu bölümdeki rivayetler, H.z. Peygamber'in konuşması, yürümesi gibi birçok yönüyle alakalı bilgiler ihtiva etmektedir.²⁰³

3.7. H.z. Peygamber'in komutanlığı ve savaş aletleriyle ilgili olanlar

H.z. Peygamber'in kılıcı, oku, miğferi, zırhı, bayrağı, savaş parolaları, at, katır, deve gibi binekleri, sefere gitmesi ve seferde olmasıyla ilgili bölümler bu başlık altında değerlendirilebilir.

Çadırla ilgili bölümdeki rivayetler birçok farklı konuya değinmektedir. Çadırın nasıl olduğu bilgisi yanında savaş ganimetlerinin taksimi gibi açıklamaları ihtiva etmektedir. Bunun yanında, insanların H.z. Peygamber'in abdest aldığı suya dokunmak için çaba gösterdikleri ifade edilmekte, burada insanların H.z. Peygamber'e olan sevgileri görülmektedir. Bu bölümü takip eden, mızrak ve asayla ilgili rivayetlerde, Mekke fethinde putların kırılması gibi savaşa dair bilgiler yanında mızrağın sütre olarak kullanılması da görülmektedir. Dikkat çeken başka bir husus, H.z. Peygamber'in yere şekil çizerek bazı anlatımlarda bulunmasıdır. Burada kader anlayışıyla ilgili bazı bilgiler göze çarpmaktadır. Kılıç ve okla ilgili bölümde kılıcın tavsifi, ismi gibi bilgiler yanında Bedir ve Uhud savaşlarına değinilmektedir. H.z. Peygamber'in seferde oka dayanarak hutbe vermesi rivayetlerde geçen konular arasındadır. Miğfer ve zırhla ilgili bölümde, zırhın ön ve arkasında iki gümüş halka bulunduğu bilgisi yanında Mekke'nin fethine değinilmektedir. Bu rivayetlerde, İbn Hatal'ın ölüm emriyle ilgili ifadeler yer almaktadır.²⁰⁴

Bayrak ve sancakla ilgili bâbda, bayrağın siyah sancağın beyaz olduğu, sancakta kelime-i tevhidin yazıldığı, bayrağı Muhacirlerden H.z. Ali'nin (r.a), Ensar'dan Sa'd b. Ubade'nin (r.a) taşıdığı ifadeleri bulunmaktadır. Takip eden bölüm ise, "Ey yardım

²⁰³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 339-350.

²⁰⁴ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 569-588.

edilenler, öldürün!”, “Hâ-mîm, yardım edilmeyecekler” gibi bazı savaşlardaki parolalar hakkında bilgi vermektedir.²⁰⁵

Atla ilgili bölümde Hz. Peygamber’in atları sevdiği belirtilmekte, hayrın atların perçemlerine bağlı olduğu ifadesiyle savaşı gerektiren hallerde bundan kaçınılmaması ifade edilmektedir. Bu bâbda, Hz. Peygamber’in hangi vasıflardaki atları daha çok sevdiği, atlara özel isimler verdiği, eğer kullandığı bilgisi de mevcuttur. Katırla ilgili bölümde Huneyn Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Bunun yanında, en-Necâşi’nin hediye ettiği katırı kullandığı, onun hediye ettiği su kabından su içtiği ifade edilmektedir. Binek üzerinde namaz kılınmasıyla ilgili ifade hem namaz hem sefer hali hakkında malumat vermektedir. Hz. Peygamber, şirk koşmayan kişilerin cennete gideceğini Hz. Mu‘az’a (r.a) haber verdiği ama insanların buna güvenip ameli terkederler diye müjdelemesini istemediğini ifade eden rivayete yer verilmiştir. Binek olarak deveyle ilgili rivayette, Hz. Peygamber’in bütün yarışmaları kazanan devesinin bir yarışmada geçilmesi üzerine, Hz. Peygamber Müslümanların üzülmemesini söyleyerek, dünyada yükselen her şeyin muhakkak alçalacağını haber vermiştir. Bu rivayette özel bir durumun, genel bir kaideyle açıklandığı görülmektedir. Mu‘az b. Cebel’in kırmızı bir devede Hz. Peygamber’in terkesine bindiği ifadesi, hem deveyi tasvir etmekte hem de aynı bineği kullandığı bilgisi verilmektedir.²⁰⁶

Sefere gitmeyle ilgili bölümde yolculuğa çıkmak için pazartesi veya Perşembe gününü tercih edilmesi, sabah veya akşam değil duha vakti dönülmesi, Hz. Peygamber’in eve gelmeden mescidde iki rekât namaz kılması, Medine’ye geldiğinde deve veya inek kurban ettiği bilgileri bulunmaktadır. Takip eden bölümde, Hz. Peygamber’in bineğine binince neler söylediği anlatılmakta ve gülümsediği ifade edilmektedir. Bu hadisin ravisi Hz. Ali (r.a) aynı şeyleri yapmış, neden gülümsediği sorulunca kendisinin de Hz. Peygamber’e sorduğunu söyleyerek cevabını haber vermiştir. Yolculukla ilgili bölümlerde, sefere çıkan kişiyle vedalaştığı, ona dua ettiği ifade edilmekte, seferde iken okuduğu dua metinlerine yer verilmektedir.²⁰⁷

3.8. Diğer konular

²⁰⁵ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 589-593.

²⁰⁶ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 594-606.

²⁰⁷ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 698-707.

Hız. Peygamber'in isimleri, mirası, hacamat olması, Hız. Peygamber'i rüyada görme, nübüvvet alametleri gibi konular burada değerlendirilecektir.

Hız. Peygamber'in isimleri bölümünde zikredilen rivayetlerde Hız. Peygamber'in isimlerinden bazıları ifade edilmiş ve Hız. Peygamber'in isminin kullanılabileceği ancak künyesinin kullanılmayacağı belirtilmiştir.²⁰⁸

Hacamat olma ve bıyıkları kısaltma bâbında bedenle ilgili birkaç tasarrufa yer verilmektedir. Hacamat konusunda, Hız. Peygamber'in hacamat yapan kişiye ücret verdiği, hacamatı bir tedavi şekli olarak tavsiye etmesi, ayın hangi günlerinde hacamat yaptırdığı bilgileri yer almaktadır. Saçların kısaltılması ile ilgili olarak, Hız. Peygamber'in hacda saçlarını traş ettirdikten sonra insanlara dağıtması için Ebû Talha'ya (r.a) verdiğini ifade eden rivayet dikkat çekmektedir. Cuma namazından önce tırnak kesimi ve bıyıkları kısaltma, Müslümanlar için bazı vücut bakımıyla ilgili en uzun süreyi tayin etme bu bölümde değinilen konular arasındadır.²⁰⁹

Minber ve kürsü ile ilgili bölüm Hız. Peygamber'in minberinin nasıl yapıldığı bilgisini vermekte, direkleri demirden olan kürsü üzerinde Hız. Peygamber'in oturduğu, birkaç rivayet içeren bölümün sonunda Ömer b. Abdülaziz'de bulunan Hız. Peygamber'e ait eşyalar hakkında birkaç bilgi bulunmaktadır. Böylece daha sonraki dönemlerde Hız. Peygamber'e ait eşyalara nasıl değer verildiği görülmekte, bu eşyalar hakkında bazı detaylar ileriki dönemde de ifade edilmektedir.²¹⁰

Hız. Peygamber'in hastalığı, vasiyeti, vefatı ve yaşına ayrılan bölüm, çok sayıda hadis ihtiva etmektedir. İlk rivayette, Hız. Peygamber'in vefatını kapalı bir şekilde ifade edince ilk anlayanın Hız. Ebû Bekir (r.a) olduğu ve Hız. Peygamber'in onun hakkındaki iltifatları zikredilmektedir. Hız. Peygamber'in vefatına yakın konuşmaları, son tavsiyeleri, vasiyet yazdırmak istemesi, Hız. Peygamber'in vefatına yakın duası, pazartesi günü vefat ettiği defnin Salı gecesi gerçekleştiği, altmış üç yaşında olduğu farklı sayılar da bulunmakta, vasiyet ile ilgili farklı rivayetler, peygamberlerin mezarını mescid edinen Yahudi ve Hıristiyanlara lanet edilmesi, bölümdeki son hadis ise, Hız. Peygamber'in

²⁰⁸ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 139-140.

²⁰⁹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 691-697.

²¹⁰ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 565-568.

Kur'ân-ı Kerim'i vasiyet ettiğini ifade etmektedir. Takip eden miras ile ilgili bölümde Hz. Peygamber'in miras olarak gümüş, altın, deve bırakmadığını ve peygamberlerin bıraktıklarının varisler arasında paylaşılmadan sadaka olduğunu ifade eden birkaç rivayet mevcuttur.²¹¹

Hz. Peygamber'in vefatından sonra gelen bölümde, Hz. Peygamber'in kıyametle ilgili ifadeleri birkaç rivayette geçmektedir. Hz. Peygamber'i sevmenin gerekliliği ve sünnetin ihyası için ayrılan bâbda, Hz. Peygamber'i sevmenin imanın gerekleri arasında bulunduğu, imanın tadını almak için gerekli olan üç maddenin içinde geçtiği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık bölümünde, dine aykırı olan şeylerin reddedilmesine vurgu yapılmaktadır. Ashabın ve ashabdan biriyle görüşen kimsenin faziletiyle ilgili bâbda, ashab hakkında kötü söz söylemenin yasaklanması, ashabın inananlar için dünyada ve ahirette önder olacakları ifade edilmektedir. Ümmetin fazileti için ayrılan bölümde Hz. Peygamber'in kendisini görmeden inananlar için 'kardeşler' ifadesini kullanması dikkat çekmektedir.²¹²

Kitabın ilk bölümü Hz. Peygamber'in risalet görevine vurgu yapmaktadır. Seçilmiş bir soydan geldiği belirtilmekte, nübüvvetinin Hz. Âdem'den (as) önce başladığı ifadesi yanında peygamberlerin sonuncusu olduğu "tuğla" benzetmesi ile anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in kendisini Hz. İbrahim'in duası, Hz. İsa'nın müjdesi, annesinin rüyası diye tanıttığı ve güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini ifade ettiği hadisler bu bölümde yer almaktadır. Takip eden bölümde sadece Hz. Peygamber'e ait olan yeryüzünün mescid kılınması, ganimetin helalliği gibi özel durumlarla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Peygamberliğin vahy yönüne vurgu yapan bölümde vahyin başlangıcını anlatan uzun rivayetler yanında Hz. Peygamber'in vahy alırken nasıl bir halde olduğuyla alakalı hadisler mevcuttur.²¹³ Peygamberlik alametleriyle ilgili bölümlerde, şakk-ı sadr gibi vahy öncesi meydana gelen irhasatlara yer verilmiştir. Mirac mucizesine ayrılan bölümde birçok rivayet bulunmaktadır. Hadisler, mirac hakkında detaylı bilgiler içermekte, yemek yedirmek, selamı yaymak, akraba ilişkilerine dikkat etmek gibi toplumsal hayatla ilgili tavsiyeler vermektedir. Kıyamette Hz. Peygamber'e has olan durumların anlatıldığı rivayetlere yer veren bölümde Müslümanlara müjde veren ifadeler de bulunmaktadır.

²¹¹ el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 737-761.

²¹² el-Begavî, a.g.e., C.II, ss. 762-782.

²¹³ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 4-22.

Gaybden haber vermeyle alakalı bâbda, kıyamet alametleriyle ilgili bilgiler verilmekte, inananlar fitneler konusunda uyarılmaktadır. Mucizeler için ayrılan son bölümde, Hz. Peygamber'in sefer esnasında azalan suya elini daldırınca çoğalan sudan oradakiler abdest alıp içme suyu yapması, yağmur duasının hemen arkasından yağmurun başlaması, çok az bir yemeğin yetmiş veya seksen kişiye yetmesi gibi birçok harikulade olayla alakalı rivayetlere yer verilmiştir.²¹⁴

Kitabın son bölümü olan rüyada görme bâbındaki rivayetlerde müslümanın rüyasının nübüvvetin bir parçası olduğu müjdesi yanında Hz. Peygamber'i rüyada görmenin gerçekte görmek gibi olduğu bilgisi verilmektedir.²¹⁵

4. *EVSAFU'N-NEBİ: ZEHRU'L-HAMÂİL ALE'Ş-ŞEMÂİL*, EBU'L-FAZL CELALEDDİN ABDURRAHMAN B. EBİ BEKR SUYUTİ (Ö.911/1505)

Hadis alanında büyük çalışmaları bulunan Suyuti'nin et-Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-sahih*'iyle ilgili *Kütü'l-muğtezî 'ale Câmi'u't-Tirmizî* eseri, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin *Ârizatü'l-ahvezi* kitabına dayalı muhtasar bir şerhtir.²¹⁶ Suyuti, aynı zamanda Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* eserini *Zehru'l-hamâil 'ale'ş-Şemâil* adıyla telhis etmiştir.

Suyuti'nin bu isimdeki eserine yazmasının bulunmadığı, adından başka bilgiye sahip olunmadığı şeklinde değinilmiştir.²¹⁷ Mısır kütüphanelerinde bulunan üç yazmaya dayanılarak hazırlanan ve burada incelenecek olan eser, *Şemâil*'in telhisi olduğu gibi şerhi kabul edilebilir. *Şemâil*'deki bölümlerin yarından çoğunu ele alan bu eserde, Suyuti hadis şarihlerinin ve dilcilerin görüşünü naklederek garibü'l-hadisi açıklayıp şerhiyle birlikte birçok konuya değinmiştir.²¹⁸ Kitabı hazırlayan muhakkik tarafından, gerekli görüldüğünde *Şemâil*'in aslına uygun başlıklar yerleştirilmiştir.

Muhakkikin giriş bölümünde ifade ettiği gibi söyleyeni tanımanın söylediğini anlamaya yardım ettiği gerçeği şemâil türü eserlerin yazılma amaçları arasında kabul

²¹⁴ el-Begavî, a.g.e., C.I, ss. 28-138.

²¹⁵ el-Begavî, a.g.e., C. II, ss. 783-785.

²¹⁶ Halit Özkan, "Süyûtî", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), C.XXXVIII, İstanbul, 2010, s.192.

²¹⁷ Yardım, a.g.m, ss.363-364.

²¹⁸ Suyuti, Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, **Zehru'l-hamâil 'ale'ş-Şemâil**, thk. Mustafa 'Âşur, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire, 1988, s. 9.

edilebilir. Hz. Peygamber'in ahlaki Müslümanların ortak ruhu, ortak paydası olmalıdır.²¹⁹ Şemâil konularını içeren birçok eser bulunmakla birlikte, iki büyük İmam'ın Tirmizî ve Suyuti'nin eserlerini bilmenin şemâil hakkında bilgi sahibi olmak için yeterli olduğu ifade edilmiştir.

4.1. Hz. Peygamber'in fiziki özellikleriyle ilgili olanlar

Hz. Peygamber'in hilyesi, nübüvvet mührü, saçları, saçlarını taraması, saçların ağarması, kına kullanmak, gözlerine sürme çekmesi, güzel koku kullanması konuları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in hilyesi başlığında Enes b. Mâlik'ten (r.a) gelen kısa bir tasvir içeren rivayet zikredilmiştir. Hz. Peygamber'e kırk yaşında vahy geldiği ibaresini barındıran bu hadisle nübüvvet vurgu yapılmaktadır. Bu rivayetin öncesinde hadis ilminin tanımı yapılmakta Hz. Peygamber'in fiziksel özellikleriyle alakalı rivayetlerin de merfu olduğu ifade edilmektedir. Hadisin şerhinde açıklanan kısımlarla ilgili daha açıklayıcı olan rivayetlere de yer verilmiştir. Örnek olarak, Hz. Peygamber'in çok beyaz ve çok esmer olmadığı ibaresi açıklanırken Beyhaki'de yer alan yine Enes b. Mâlik'ten (r.a) gelen "esmere yakın bir beyazlık" ifadesinin geçtiği rivayet yer almaktadır. Rivayetteki kırk yaşında peygamber olarak gönderilmesiyle alakalı kısımda ise, vahyin ilk olarak hangi ayda geldiği, o esnada Hz. Peygamber'in kırk yaş on veya yirmi gün, otuz dokuz buçuk, kırk buçuk yaşında olduğu gibi farklı bilgiler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in beden yapısıyla ilgili ifadeler hakkında birçok açıklama yapılmıştır.²²⁰

Nübüvvet mührüyle ilgili bâbda nübüvvet mührünü nasıl görüldüğü, bedeninin neresinde bulunduğu konusunda açıklamalar yapılmıştır. Nübüvvet mührünün ne zaman oluştuğuyla ilgili olarak doğum veya şakk-ı sadr olayı şeklinde iki farklı bilgi verilmiş, Hz. Peygamber'in vefatında bu mührün kaldırıldığı ifade edilmiştir.²²¹

Hz. Peygamber'in saçları, saç tarama şekli, saçları yağlaması konuları için bir başlık tercih edilmiştir. Burada saçın uzunluğu, saçları ikiye ayırmak ya da düz şekilde taramak, saçı yağlamak gibi konularda açıklamalar bulunmaktadır. Saçların ağarması ile

²¹⁹ Suyuti, a.g.e., s. 13.

²²⁰ Suyuti, a.g.e., ss. 21-39.

²²¹ Suyuti, a.g.e., ss. 43-47.

ilgili olarak adı geçen Hûd ve benzeri surelerde Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkatinin görüldüğü ifade edilmektedir. Bunun yanında kına kullanma başlığında zikredilmekle beraber güvenilir hadis kitaplarında bulunmayan rivayetlerde Hz. Peygamber'in saç ve sakalında renk değişikliği yaptığı ifade edilmektedir.²²²

Sürme kullanma bâbında bulunan İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edilen tek hadiste sürmenin uyumadan önce kullanıldığı ifade edilmektedir. Rivayette geçen "ismid" lafzının açıklamasında kelimenin nasıl okunduğu hakkında bilgi verilmekte, sürme için kullanılan bir taş şeklinde tanımı yapılmaktadır.²²³

Güzel koku kullanmakla ilgili bölümde Hz. Peygamber'in içinde koku bulunan bir kabı olduğu ve güzel koku ikram edildiğinde geri çevrilmemesini ifade eden hadisler yer almaktadır. Bu hadislerle ilgili kelime veya ravi açıklamalarına yer verilmiştir.²²⁴

4.2. Hz. Peygamber'in Giyim-Kuşamıyla Olgili Olanlar

Hz. Peygamber'in elbiseleri, sarığı, yüzüğü, mesh ve ayakkabılarıyla ilgili bölümler bu başlık altında değerlendirilebilir.

Elbiseleri bâbında Hz. Peygamber'in kullandığı kıyafetlerin boy uzunluğu, kol ucunun nasıl olduğu gibi bilgiler yer almaktadır. Hadislerde, Hz. Peygamber'in nübüvvet mührüne ve hastalığı esnasında ne giydiği, Üsame b. Zeyd'e (r.a) dayanarak evden çıkıp namaz kıldırmasına değinilmektedir.²²⁵

Sarığı bölümünde, Hz. Peygamber'in sarık kullanırken ucunu omuzlara sarkıttığı ifade edilmektedir. Sarığın rengiyle ilgili olarak ise, hutbe esnasında Hz. Peygamber'in başında siyah bir sarık bulunduğu bilgisi verilmiştir.²²⁶

Yüzüğü başlığında Hz. Peygamber'in diğer devletlerle olan ilişkiler için edindiği yüzükte neler yazıldığı, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) tarafından kullanıldığı Hz. Osman (r.a) döneminde kaybolduğu bilgileri

²²² Suyuti, a.g.e., ss. 51-62.

²²³ Suyuti, a.g.e., s. 63.

²²⁴ Suyuti, a.g.e., ss. 100-101.

²²⁵ Suyuti, a.g.e., ss. 63-67, 78-79.

²²⁶ Suyuti, a.g.e., s. 78.

mevcuttur. Yüzüğün sağ elde bulunduğunu ifade eden rivayet verilmiş, sol elde kullandığına dair hadislerle birlikte değerlendirilerek sol elin ikinci uygulama olduğu şeklinde hadisleri cem‘ yoluyla açıklama yapılmıştır. Bu bölümde, hacet giderme esnasında yüzüğün çıkarıldığı ifadesinin yer aldığı rivayete yer verilmiştir.²²⁷

Mesh ve ayakkabılarla ilgili bölümde en-Necâşi'nin Hz. Peygamber'e mesh hediye ettiği ifade edilmiş, Hz. Peygamber'in kullandığı ayakkabılarla ilgili bilgiler verilmiştir. Bunun yanında tek ayakkabıyla yürümenin yasaklandığı rivayet de bu bölümde yer almaktadır.²²⁸

4.3. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Tavrı ve Davranışlarıyla İlgili Olanlar

Hz. Peygamber'in yürüyüşü, oturması, dayanması, yaslanması, konuşması, gülmesi, şakaları, şiirleri, eşleriyle olan gece sohbeti konuları bu bölüm altında değerlendirilebilir.

Yürüyüşle ilgili bölümde Hz. Peygamber'in öne doğru eğilerek yürüdüğü ifade edilmiş ve buradaki 'öne doğru eğilme' lafzıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Benzer şekilde oturma bölümünde 'kurfusâ' ve 'ihtiba' şeklinde iki farklı oturmadan bahsedilmiş, 'ellere dayanarak oturma', 'elbiseye sarınarak oturma' açıklamalarına yer verilmiştir.²²⁹

Yaslanma bölümünde Hz. Peygamber'in solunda bir yastığa yaslanarak oturduğu ve yaslanarak yemek yememeyi ifade eden iki rivayete yer verilmiştir. Kelime açıklamaları yanında yemeği yaslanarak yememenin sağlık açısından faydaları bu bölümde yer almaktadır. Dayanmayla ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in Üsame b. zeyd'e (r.a) dayanarak çıktığıyla ilgili rivayete yer verilmiştir. Bu rivayetle ilgili açıklamalarda daha çok rivayette geçen elbiseye yönelik tanımlamalar bulunmaktadır.²³⁰

Konuşmasıyla ilgili bölümde zikredilen Hz. Aişe'den gelen rivayette Hz. Peygamber'in hızlı konuşmadığı dinleyen kişilerin ezberleyeceği kadar tane tane konuştuğu ifade edilmiştir. Bir şey işaret etmek istediğinde bütün elini kullandığı gibi tavrı

²²⁷ Suyuti, a.g.e., ss. 74-76.

²²⁸ Suyuti, a.g.e., ss. 72-74.

²²⁹ Suyuti, a.g.e., ss. 79-80.

²³⁰ Suyuti, a.g.e., ss. 81-82.

ve davranışlarla ilgili, kızdığında yüz çevirmesi gibi ahlakla ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Genelde hüznü olduğu ifadesi de Hz. Peygamber'in güler yüzlü olduğu ve üzüntüden isti'âzede bulunduğuyla birlikte değerlendirilerek gelecek işler teyakkuz halinde olup bunlara ihtimam göstermek şeklinde açıklanmıştır. Şiirler başlığında Hz. Peygamber'in huzurunda şiir okunmasına izin verdiği, Hassan b. sabit'e (r.a) Ruhu'l-Kudüs'le desteklendiğini haber veren bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında Hz. Peygamber'in Huneyn Savaşı'nda okuduğu şiire değinilmektedir. Bu durum aynı zamanda zor bir anda cesaretle askerlerin paniğe düşmesini önleyip toparlamaya çalıştığını göstermektedir.²³¹

Gülmesi bâbında Hz. Peygamber'in güleryüzlü olduğu ve tebessüm şeklinde güldüğü ifade edilmiştir. Dişleri görünecek derece güldüğü ibaresinin bulunduğu hadiste olay zikredilmemesi yanında bir önceki hadisle birlikte değerlendirilerek, dişlerin görünmesinin murad edilmediği ve gülümsemeden biraz daha mübalağalı şekilde açıklama yapılmıştır. Şakalarıyla ilgili bölümde de Hz. Peygamber'in çocuklara yaptığı birkaç şaka metnine yer verilmiştir.²³²

Eşleriyle olan sohbeti bölümü eserin son kısmıdır. Bununla beraber eserin ilk bölümlerinde yaşla ilgili kısımda ileride açıklama yapılacağı ifadesi²³³, şemâil kitaplarında yaş için ayrı bir bâb kullanıldığı düşünüldüğünde kitabın eksik bölümlerinin olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Ümmü Zer' hadisi olarak bilinen on bir kadının eşleri hakkındaki tasvirlerini içeren rivayetin yer aldığı bu bölüm aynı zamanda kitabın en uzun kısmıdır. Bu hadisin merfu veya mevkuf olup olmadığı tartışılmış, metinde geçen lafızlarla ilgili geniş açıklamalar yapılmıştır. Hz. Aişe'nin (r.a) faziletine işaret ettiği ifade edilen bu hadisten çıkarılan dersler zikredilmiş, hadisin ezberlenmesinin teşvik edildiği haber verilmiştir.²³⁴

4.4. Hz. Peygamber'in Yeme ve İçmesiyle İlgili Olanlar

Hz. Peygamber'in yeme şekli, ekmeği, katığı, meyveler, içmesi ve geçim tarzı ile ilgili bâblar bu bölüm altında değerlendirilebilir.

²³¹ Suyuti, a.g.e., ss. 82-84, 87-88.

²³² Suyuti, a.g.e., ss. 84-87.

²³³ Suyuti, a.g.e., s. 24.

²³⁴ Suyuti, a.g.e., ss. 101-122.

Hız. Peygamber'in yemek yemesiyle ilgili bâbda, oturuş şekli ve yemek yerken üç parmağı yaladığı bilgisi verilmektedir. Ekmek bölümünde ise, Hız. Peygamber'in bazen birbirini takip eden geceleri aç geçirdiğı, evde çok az ekmek bulunduğı haber verilmektedir. Sade bir sofrada yemek yenmesi Hız. Peygamber'in tevazuunun örneklerinden biridir.²³⁵ Geçim tarzı bâbındaki rivayetlerde Hız. Peygamber'in az yemek yediğı, topluca yenen yemekler dışında günde iki öğün ekmek ve etin yenmediğı, yiyecek azlığı gibi sıkıntuların yaşandığı ifade edilmektedir. Bu hadisler yemek yemeyle ilgili olmakla beraber sade bir hayatın sürüldüğünü göstermektedir.²³⁶

Hız. Peygamber'in yediğı katık ve meyvelere değinen bölümde birçok konuya değinilmektedir. Sirkenin güzel katık olduğı, Hız. Peygamber'in tirid yemeğini beğendiğı, iki meyveyi birlikte yediğı haber verilmektedir. Bunun yanında yemekte az konuşulması tavsiye edilmektedir. Yemekten sonra okunan dua metnine yer verilmiştir. Evde yiyecek olmayınca Hız. Peygamber'in nafîle oruca niyet ettiğini ifade etmesi fıkhi bir konuya kaynaklık etmektedir. Hız. Ali (r.a) yeni iyileştiğı için yediklerine dikkat etmesi gerektiğı bu bölümde verilen bilgiler arasındadır. Tirilde ilgili rivayet, yemek kültürü hakkında ışık tutsa da Hız. Aişe'nin (r.a) faziletine vurgu yapmaktadır. İçme şekliyle ilgili bölümdeki rivayet üç nefeste içmeyi tavsiye etmektedir. Hadisten sonra bunun mide için daha kolay bir şekil olduğı açıklaması yapılmıştır.²³⁷

4.5. Hız. Peygamber'in İbadet Hayatıyla İlgili Olanlar

Bu eserde bu başlıkla ilgili konular hakkında bilgi bulunmakla birlikte ayrı bir bâb kullanılmamıştır.

4.6. Hız. Peygamber'in Ahlakıyla İlgili Olanlar

Bir önceki bölüme benzer şekilde bu başlık altında değerlendirilebilecek bir bâb mevcut değildir.

4.7. Hız. Peygamber'in Komutanlığı ve Savaş Aletleriyle İlgili Olanlar

²³⁵ Suyuti, a.g.e., ss. 89-90.
²³⁶ Suyuti, a.g.e., ss. 67-70.
²³⁷ Suyuti, a.g.e., ss. 89-100.

Hız. Peygamber'in kılıç ve zırhı bu başlık altında değerdendirilebilir.

Kılıçla ilgili zikredilen tek rivayette kabzanın gümüşten olduğu bilgisiyle şekilsel bir tasvir yapılmıştır. Hadisten sonra kelime açıklamalarına yer verilmiştir. Zırhla ilgili iki rivayette Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in iki zırhı bulunduğu ifade edilmiştir. Burada dikkat çeken başka bir konu Hz. Talha'nın (r.a) bu savaştaki davranışlarından dolayı cennetle müjdelenmesidir. Miğferle ilgili rivayet, fetih gününe vurgu yapmakta, Hz. Peygamber'in miğferle Mekke'ye girdiği bilgisini vermektedir.²³⁸

4.8. Diğer Konular

Diğer eserlerde görülen tasnif dışı kalan başlıklara bu eserde rastlanılmamıştır.

5. *EŞRAFU'L-VESAİL İLA FEHMI'Ş-ŞEMÂİL*, EBU'L-ABBAS ŞİHABÜDDİN AHMED B. HACER EL-HEYTEMÎ (Ö.973/1567)

Bu çalışmada son olarak tanıtılacak olan eserin müellifinin adı Şihabü'd-din Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Hacer, künyesi Ebu'l-Abbas, nisbesi el-Heytemî, es-Sa'di, el-Ensari, eş-Şafî, el-Mısri, el-Mekki'dir. Mısır'da hicri dokuz yüz dokuz senesinde doğmuş, Mekke'de Recep ayında dokuz yüz yetmiş üç yılında vefat etmiştir. Ezher hocalarından fıkıh, tefsir, hadis ve birçok ilim tahsil etmiş sonra ders okutmuştur. Birkaç kez hac için gittiği Mekke'de dokuz yüz kırk senesinden sonra ders okutmuştur. Birçok öğrenci yetiştiren, el-Heytemî'nin çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları *el-Fetavâ'l-fikhiyye ve'l-fetavâ'l-hadisiyye*, *Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih li't-Tebrizi*, *Hulasatü'l-eimmeti'l-erbe'ati*, *Tarihu'l-hulefâi'r-râşidîn* şeklinde sıralanabilir.²³⁹

Tirmizî'nin *Şemâil*'i üzerine yapılan çalışmalarda adı geçen eserin on beş günde tamamlandığı ifade edilmiştir.²⁴⁰ Eserin girişinde ise, kitabın yazılma tarihi dokuz yüz kırk dokuz şeklinde verilmiş, bu senede Ramazan ayının üçünde başlandığı, yirmi sekizinde sona erdiği ifade edilmiştir. Kitap, bölümlere ayrılma ve sıralama açısından tamamen

²³⁸ Suyuti, a.g.e., ss. 76-77.

²³⁹ Ahmed b. Hacer el-Heytemî, *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi'ş-Şemâil*, thk. Ebu'l-Fevâriz Ahmed b. Ferid Münziri, Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, ss. 8-12.

²⁴⁰ Yardım, a.g.m, ss.367-368; Cebeci, a.g.m., s. 311.

Tirmizî'nin eserine muvafıktır. Bu nedenle tekrara düşmemek için, diğer eserlerde yapılan tasnif sistemi bu kitap incelenirken tamamen uygulanmamakla beraber her başlıkla ilgili birkaç başlığa değinilecektir.

Kitap, fiziki özelliklerle ilgili ilk bölüm olan hilye bâbında, başlıkla alakalı geniş açıklamalarla başlamaktadır. Kelimelerle ilgili dil açıklamaları yanında Hz. Peygamber'in son peygamber olması, nübüvvetin ne zaman başladığıyla alakalı rivayetlere yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in doğum yılı ile ilgili geniş açıklamalar yapılmıştır. İlk rivayete geçildikten sonra senedle alakalı hadis usulüne dayalı birçok detay bilgi yer almaktadır. Aynı şekilde metinde geçen kelimelerin şerhi, sözlük bilgisiyle, bazen ayetlere atıflarla yapılmaktadır.²⁴¹

Fiziki özelliklerle ilgili bölümde değerlendirilen güzel koku kullanma bâbı, Hz. Peygamber'in güzel koku kullanmasa bile çok hoş bir kokuya sahip olduğu ifadesiyle başlamaktadır. Bunu destekleyen birçok rivayete yer verilmiştir. Bunun yanında hacet giderme gibi fiziksel ihtiyaçlarla ilgili bilgi verilmektedir. Hz. Peygamber'in koku için kullandığı bir kabı bulunduğunu ifade eden ilk rivayete ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır. Bâbın son hadisi olarak gelen Hz. Ömer'in (r.a), Cerir b. Abdullah'ın (r.a) fiziksel görünüşüyle ilgili sözlerini ifade eden mevkuf rivayetin metniyle alakalı geniş açıklamalar yapılmış, bâb başlığıyla ilgisine değinilmemiştir. Muhakkikin notunda hadisin isnadı zayıf değerlendirilmesi yapılmış, bildiği kadarıyla bu bölümde sadece Tirmizî'nin zikri geçen rivayete yer verdiğini ifade ederek başlıkla bağlantısı olmadığı açıklamasına yer vermiştir. Bu bölümde dikkat çeken başka bir husus ise, son hadisin şerhinden sonra, güzel koku kullanmanın Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisi konusuyla bağlantılı olduğunun ifade edilmesi, açıklayıcı birkaç farklı rivayete yer verilmesidir. Bu şekilde şemâil kitaplarının başka bir konusuna daha değinilmektedir.²⁴²

Giyim kuşamla ilgili olarak "Sarı" bâbının girişinde, sarığın miğferle birlikte düşünüldüğü ifade edilmiştir. Burada savaş aletlerine değinilerek Hz. Peygamber'in komutanlık yönüne çağrışım yapılmaktadır. Hadislere geçmeden yapılan açıklamada Abbasi halifelerinin faziletiyle ilgili uzunca bir rivayet yer almaktadır. Bu bâbda yer alan,

²⁴¹ el-Heytemî, a.g.e., ss. 32-48.

²⁴² el-Heytemî, a.g.e., ss. 295-302.

sarığın siyah olduğu ve sarığın uç kısmının omuzlara sarkıtıldığını ifade eden hadislerle ilgili geniş açıklamalar yapılmıştır.²⁴³

Tavır ve davranış bölümünde değerlendirilen bâblar içinde bulunan “uyku” başlığında rivayetlere geçmeden kısa bir bilgi verilmiştir. Burada Hz. Peygamber’in gecenin ilk yarısında uyuyup ikinci yarısında uyanıp namaz kıldığı, gecenin altıda biri kalınca tekrar uyuduğu, sabah namazının hemen öncesinde uyandığı ifade edilmiştir. Yeme ve içmede olduğu gibi fiziksel bir ihtiyaç olan uykuyu yeteri kadarıyla yapmış, Kendisini bunlardan men’ etmemiştir. Uyku yeri olarak ise, bazen içi hurma lifi dolu yatak, bazen hasır, bazen yer zikredilmiştir. İbn Abbas’tan (r.a) gelen rivayette Hz. Peygamber’in gece namazından sonra uyuduğu, sabah namazı için kalktığında abdest almadan namaz kıldırıldığı ifade edilmektedir. Uyumanın abdest bozmaması Hz. Peygamber’e ait özel durumlardandır. Eserde de değinildiği gibi bu, hasais ilminin konuları arasındadır.²⁴⁴

Hz. Peygamber’in yeme-içmesiyle ilgili kısımda değerlendirilen geçim tarzı başlığı dokuzuncu ve elli birinci bâblarda iki defa yer almaktadır. İlk geçtiği yerde başlıktaki “ayş” kelimesi “hayat, yemek ve yaşamak için gerekli olanlar” şeklinde tanımlanarak, bu bölümün ileride tekrar geleceği ifade edilmiştir.²⁴⁵ İkinci olarak geldiği yerde ise, bu bölümün neden tekrar edildiğiyle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Yeme içme konusunda müslümanların titizlik göstermesi gerektiği ifade edilerek, selef ulemasının “Temiz olanlardan yiyin ve salih ameller işleyin.”²⁴⁶ âyetine göre yemenin dinden olduğu ve buna dikkat edilmesi şeklindeki düşüncelerine yer verilmiştir. Hz. Peygamber ve ehl-i beytin az yediğini ifade eden çok sayıda rivayet zikredilmiştir. Bu rivayetler o dönemdeki sıkıntılı durumları anlatmakla beraber müslümanlara bu konuda mutedil olmaları gerektiğini göstermektedir.²⁴⁷

İbadet hayatıyla ilgili bölümde, “ibadet” şeklinde genel olarak açılan başlıkta girişte yapılan açıklamalarda, eserin sıralamasına göre uykudan sonra zikredilmesinin sebebinin uykudan sonra yapılan ibadetleri ele alması şeklinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber’in ayakları şişinceye kadar ibadet etmesini şükreden bir kul olma şeklinde açıkladığı hadisin

²⁴³ el-Heytemî, a.g.e., ss. 169-182.

²⁴⁴ el-Heytemî, a.g.e., ss. 365-369.

²⁴⁵ el-Heytemî, a.g.e., ss. 134-135.

²⁴⁶ el-Mü’minün 23/51.

²⁴⁷ el-Heytemî, a.g.e., ss. 535-555.

şerhinde, beşer imkânları ölçüsünde ibadeti mubalağa etmenin büyük nimetler karşısında beklenen bir durum olduğu ifadeleri yer almaktadır.²⁴⁸

Hz. Peygamber'in ahlakıyla ilgili tevazu bâbında benzer şekilde rivayete geçmeden birçok açıklama yapılmış, konuyla alakalı farklı rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetlerde, Hz. Peygamber'in Kays b. Sa'd'ın bineğine bindiğinde, binek sahibi olduğu için onun ön tarafa oturmasını istemesi, Ashab'la beraber bir koyun yeneceği zaman topluluktan herkesin bir işi üstlenmesi üzerine odun toplayacağını ifade etmesi gibi örnekler zikredilmektedir. Bu rivayetlerle konuya başlangıç yapıldıktan sonra, Hz. Peygamber'in Hıristiyanların Hz. İsa (as) hakkında aşırı gittikleri gibi haddi aşmaktan sakındırdığı rivayetin şerhine geçilmiştir. Burada Hıristiyanların tahriflerine değinilmiş, "Kul ve Rasul" kavramlarına dikkat çekilerek bir ölçü verilmiştir.²⁴⁹

Savaş ve savaş aletleriyle ilgili bölümün ilk başlığı olan "kılıç" bâbında, harb aletlerine daha kullanışlı, kullanması daha kolay gibi sebeplerle kılıçla başlandığı şeklinde giriş yapılmıştır. Kılıçta gümüş ve altın bulunduğunu ifade eden rivayetlerden sonra bunların kullanılmasıyla ilgili fıkhi görüşlere yer verilmiştir. Bölüm, Hz. Peygamber'in her birinin özel ismi olan sekiz kılıcı bulunduğunu ifade eden rivayete bitirilmiştir.²⁵⁰

Tasnif edilmeyen konular içinden de son konu olan "rüya" konusuna değinilebilir. Burada başlıkla ilgili kısa bir girişten sonra hadislerin şerhine geçilmiştir. Rüyada görmenin hangi anlamlara geldiği, rüyanın nübüvvetten bir cüz olmasının ne şekilde anlaşılacağı gibi geniş tartışmalar yer almaktadır. Kitabın sonundaki iki rivayet, konu başlığıyla ilgili olmasa da sünneti öğrenmeye teşvik etmekte ve bu konuda titiz olmayı ifade etmektedir. Abdullah b. Mubarek'e ait olan rivayette tehlikesinden dolayı "b-l-y" kökünden türemiş fiille kullanılan hüküm verme göreviyle yükümlü olanlara "eser"e dayanmaları gerekliliği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in ve hulefâ-i raşidinin hükümlerini bilme lüzumundan sonra, İbn Sirin'e ait olan rivayette bunları öğrenirken dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁵¹

²⁴⁸ el-Heytemî, a.g.e., ss. 370-372.

²⁴⁹ el-Heytemî, a.g.e., ss. 470-471.

²⁵⁰ el-Heytemî, a.g.e., ss. 161-163.

²⁵¹ el-Heytemî, a.g.e., ss. 596-606.

Buradaki kısa açıklamalarda görüldüğü gibi, *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil*'de muhteva, başlık sayısı açısından yatay bir şekilde genişlik göstermese de dikey şekilde derinleşmiştir. Dil, kelimeler ve rical bilgileri yönünden birçok konuyu detaylıca ele almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMÂİL LİTERATÜRÜNÜN MUHTEVA ANALİZİ

Burada birinci bölümde muhtevaları incelenen beş esere dayanılarak, oluşturulan tasnif sistemine göre bu eserlerin muhtevaları hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır. Sekiz ana başlık altında toplanan şemâil muhtevasının h. 1000 yılına kadar nasıl şekillendiği, kalema alınan eserlerin nasıl farklılık gösterdiği üzerinde durulacaktır.

1. HZ. PEYGAMBER'İN FİZİKİ ÖZELLİKLERİYLE İLGİLİ OLANLAR

Burada değerlendirilen eserlerin tamamı göz önüne alındığında, bu başlıkta Hz. Peygamber'in hilyesi, nübüvvet mührü, saçları, saçlarının ağarması, kokusunun güzelliği gibi konuların işlendiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in tarağı ve aynası, saçlarını taraması ve yağlaması, kına kullanması, gözlerine sürme çekmesi, güzel koku kullanması, bıyıklarını kısaltması, vücut temizliği gibi başlıklar da fiziki özelliklerle olan bağlantısından dolayı bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde bu başlıklar altında birçok konu öz olarak ele alınmıştır. Diğer kitaplarda da bu konuların pek çoğuna değinilmiş, tartışmalarla konular genişletilmiş, ayrıca sonraki eserlerde bu muhtevaya yeni konular eklenmiştir. Hilye konusundaki ilk rivayette nübüvvetle ilgili ifadeye vurgu yapılması gerekli görülmüştür. Fiziksel özelliklerle ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in boy uzunluğu, saç şekli, saç uzunluğu, yüz şekli, nübüvvet mührünün nasıl görüldüğü, saç tarama şekli, saçlarında çok fazla beyazın olmadığı, sürmeyi uyurken kullandığı gibi birçok konu ele alınmış, kına kullanıp kullanmamayla ilgili farklı rivayetlere yer verilmiştir. Bunların yanında, Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkati, her kesimden insanla ilgilenmesi, Sahabe'nin Hz. Peygamber'e olan sevgisi rivayetlerde göze çarpan konular arasındadır. Her işe sağdan başlama, saç taramayla yeteri kadar meşgul olma ve bunu çok sık yapmama, kadın ve erkeklerin farklı kokular kullanması, sürmenin kirpikleri çoğaltması gibi bilgiler de günlük

hayatta bazı ölçüler sunmaktadır. Selman-ı Farisi'yle ilgili rivayette geçen mucize, nübüvvetin başka bir yönünü ele almaktadır.

Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* adlı eserinde, ahlaki konulara ağırlık verildiği görülmektedir. Hilye, saç şekli gibi müstakil başlıkların yer almadığı eserde sürme çekme, güzel koku kullanma ile ilgili bâblar bulunmaktadır. Bunun yanında fiziksel özelliklerle yakından ilgili olan bıyık kesme ve vücut temizliği sadece bu eserde ayrı bir bâb şeklinde yer almaktadır.

Begavî'nin *el-Envar fî şemâilî'n-nebiyyi'l-muhtar*'ı konuları çok kapsamlı ve detaylı biçimde ele almaktadır. Başlık olarak bakıldığında hilye, nübüvvet mührü, saçların ağarması, sürme çekme, güzel koku kullanma bâbları yer almaktadır. Fiziksel özelliklerle ilgili ayrıntılı tasvirleri içeren rivayetler bulunmakta, sürme konusunda sağ göze üç, sol göze iki şeklinde farklılığa yer verilmekte, saçların 'sidr' ile yıkandığı bilgisi geçmektedir. Güzel koku kullanma konusunda misk taşıma bilgisinin de yer aldığı "güzel koku kullanma" bâbı yanında, sadece bu eserde "Hz. Peygamber'in kokusunun güzelliği" şeklinde müstakil bir bâb bulunmaktadır. Tarak ve ayna için açılan başlıkta Hz. Peygamber'in aynaya bakarken okuduğu dua metni yer almaktadır. Burada yemek ve uyumak bölümlerinde yer aldığı gibi şemâil eserlerinde duaların bulunduğunu görmek mümkündür. "Yaratılış güzelliği" bâbında ise, fiziki ve ahlaki özelliklerle ilgili birçok rivayete yer verilmiştir.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* adlı eseri, Tirmizî'nin eserini konu başlıklar açısından esas almakla beraber birçok yeni konuya değinmekte, konuyu detaylandırmakta, kelime açıklamalarıyla daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Fiziki özelliklerle ilgili konuda bu tür rivayetlerin merfu sayıldığı bilgisine yer vermiştir. Vahyin ne zaman başladığı, nübüvvet başladığında Hz. Peygamber'in kaç yaşında olduğu, nübüvvet mührünün ne zaman oluştuğu, vefatında kaldırıldığı bu bölümlerde yer alan bilgiler arasındadır.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil*'i, Suyuti'nin eseri gibi Tirmizî'nin *Şemâil*'ine dayanmaktadır. Suyuti'nin bütün konuları ele almadığı, Heytemî'nin ise, konuların tümünü incelediği görülmektedir. Son iki eserde konularla ilgili yapılan açıklamalarda muhteva kapsamında bir genişleme göze çarpmaktadır. Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu, doğum tarihi ile ilgili açıklamalar, ne zaman peygamber olduğu

gibi hususlar burada değinilen konular arasındadır. Güzel koku bölümünde Hz. Peygamber'in hoş bir kokusu olduğu ifade edilmekte, bu başlığın eşlerle olan ilişki konusuyla bağlantısı kurulmaktadır. Bu bölümde, hacet giderme gibi fiziksel bir ihtiyaca değinilmesi de gözden kaçmamaktadır.

2. HZ. PEYGAMBER'İN GİYİM-KUŞAMIYLA İLGİLİ OLANLAR

Bu konuyla ilgili başlıkların, değerlendirilen eserlerde büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bazı eserlerde, giysilerin yün veya keten olması gibi konularla ilgili detaylar için ayrı başlıklar kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in elbiseleri, izarı, cübbesi, yün ve keten elbise giymesi, yeni elbise giyerken dua etmesi, sarığı, tülbind kullanması, yüzüğü, yüzüğü kullanma tarzı, mesh ve ayakkabılarıyla ilgili bölümler bu kısımda değerlendirilen başlıklardır.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde elbise türleri ve elbiselerin renkleri hakkında bilgi ihtiva eden rivayetlerle birlikte beyaz giymeyi ve defin işleminde beyazın tercih edilmesini tavsiye eden hadisler yer almaktadır. Burada hayatın parçası olan ölümden sonra ölü için yapılacak işlemlerle ilgili bir düzenleme görülmektedir. Elbise giyerken okunan dua metni karşılaşılan bilgiler arasındadır. Daha çok mühür özelliğinden bahsedilen yüzük ile ilgili bölümde ise, Hz. Peygamber'in altın yüzük edindiği, sonra onu çıkardığı ve ardından sahabenin de aynı şeyi yaptığı ifade edilmektedir. Mesh konusunda ibadet hazırlığı olan abdestle ilgili ifadeler yer almaktadır. Gösteriş kabul edilen izarın uzunluğunu reddetmekle alakalı rivayette geçen 'üsve' kelimesi, en ince konulardaki düzenlemeyi göstermekte, şemâil eserlerinin Hz. Peygamber'in beşeri ve nübüvvet yönüyle ilgili ihbari boyutu olduğu kadar Müslümanların günlük hayatındaki birçok durumla ilgili inşâî boyutu olduğunu düşündürmektedir.

Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* eserinde, giyeceklerle ilgili izar, rida, bürde, sarık, yün ve keten elbise, yeni elbise giyerken okunan dua gibi ayrıntılı başlıklar kullanılmıştır. Yeni bir şey giyerken cuma gününü tercih etmek burada rastlanılan bilgiler arasındadır. Ayakkabı ile ilgili bölüm, ayakkabılı veya yalın şekilde namaz kılınması gibi ibadetle ilgili bilgi ihtiva etmektedir. Dikkat çeken detaylar arasında, yüzüğün sol el serçe parmakta kullanılması ifadesi zikredilebilir.

Begavî'nin *el-Envar fi şemâilî'n-nebiyyi'l-muhtar*'ında elbise, sarık, mesh ve ayakkabı, yeni elbise giyerken okunan dua gibi daha genel başlıklar bulunmaktadır. Yün giymenin tevazuyu gösterdiği belirtilen bölümde, Hz. Peygamber'in ipek bir elbise giydiği, daha sonra müttekilerin bunu giymeyeceğini ifade ederek çıkardığı bilgisine yer verilmiştir. Sarığın altına kullanılan tülband bâbında ise, Hz. Ebû Bekir'le yapılan hicret yolculuğu anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in bir çocuğun elbisesine Habeş dilinde "güzel" demesi, başka bir dil kullandığını ve çocuklarla ilgilendiğini göstermektedir. Ayakkabıyla ilgili rivayet ise, üç farklı konuya değinmektedir. Birincisi, Hz. Peygamber'in sefer halinde bazen oruçlu bazen oruçsuz olduğu; ikincisi, suyu bazen oturarak bazen ayakta içtiği; üçüncüsü, bazen ayakkabılı bazen yalın yürüdüğüdür. Görüldüğü gibi, bu bâblarda hicret gibi İslam Tarihi, oruç gibi fıkıh, tevazu gibi ahlak ile ilgili pek çok konu işlenmektedir.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* adlı eserinde konular değişmemekte detaylar çoğalmaktadır. Ayakkabı ile ilgili bölüm tek ayakkabıyla yürümenin yasaklanmasına değinmektedir. Yüzük bâbında ise, yüzüğün sağ ve sol elde kullanılması şeklindeki rivayetleri nakledip sol elin ikinci uygulama olduğu ifade edilmiştir. Yüzüğün, hacet giderme esnasında çıkarıldığı bilgisine diğer eserlerde bu başlık altında değinilmemiştir.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil*'inde, sarık bölümünde sarığın miğferle bağlantısı kurularak Hz. Peygamber'in komutanlık yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu bölümde Abbasi halifelerin faziletiyle ilgili rivayetlere yer verilmesi dikkat çeken konular arasındadır.

3. HZ. PEYGAMBER'İN GÜNLÜK HAYATI, TAVIR VE DAVRANIŞLARIYLA İLGİLİ OLANLAR

Hz. Peygamber'in yürüyüşü, oturması, dayanması, yaslanması, konuşması, başka dilde konuşması, gülmesi, ağlaması, hapşırması, hasta ziyareti, şakaları, şiirleri, uyuması, eşleriyle olan gece sohbeti gibi konularla ilgili olarak bu bölümde birçok bâb başlığı bulunmaktadır.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde Hz. Peygamber'in oturması, yaslanması, konuşması, gülümsemesi, uykusu, eşleriyle olan ilişkisi gibi konu başlıkları yer almaktadır. Hapşırma, misvak kullanma, başka dilde konuşma, hasta ziyareti, hacet giderme bâbları

bulunmamaktadır. Oturma ile ilgili şekli tasvirler yanında Hz. Peygamber'in tevazuu ve huşûuna dikkat çekilmektedir. Yaslanma bölümünde yemek yerken dayanmamayla ilgili ifade yeme-içme konusuna değinmektedir. Konuşma ile ilgili rivayetler ise, hem fiziki hem ahlaki tasvirlerle yer vermektedir. Gülme konusunda ahiretle alakalı bilgiler dikkat çekmektedir. Şakalar bölümündeki rivayetler Hz. Peygamber'in ayırım yapmadan toplumun her kesiminden insanlarla iletişim içinde olduğunu göstermekte, şiirlerde ise, iman ve peygamber algısına vurgu yapılmaktadır. Uyku bâbında ise, Hz. Peygamber'in Kendisi (s.a.v.) için rahat bir yatak istemediğiyle ilgili rivayet, sadeliği tercih ettiğini göstermektedir.

Ebu'ş-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* adlı eserinde, bu konuya hapsırma, sağ ve sol eli kullanma, işlerinde özel olarak cuma gününü tercih etme, Farsça konuşmak gibi birçok başlık eklenmiştir. Şaka bâbında şaka bile olsa doğruyu söyleme ilkesi hatırlatılmakta, uyku konusunda Hz. Peygamber'in hem gece ibadetine hem de eşleriyle olan ilişkisine değinilmektedir. Ebû Hureyre (r.a) hasta olduğunda onunla Farsça konuştuğunu ve şifa için namazı tavsiye ettiğini ifade eden rivayet, Hz. Peygamber'in başka bir dille konuştuğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisiyle ilgili açılan birden fazla başlıkta birçok bilgi verilmektedir, burada ahlaki boyutla alakalı olarak Hz. Peygamber'in hayâsına vurgu yapılmaktadır.

Begavî'nin *el-Envar fî şemâli'n-nebiyyi'l-muhtar*'ında Tirmizî'den farklı olarak, Ebu'ş-Şeyh'e benzer şekilde birçok başlık ele alınmıştır. Yaslanma ile ilgili bölümde, Hz. Peygamber'in Ramazan Bayramı'nda Hz. Bilal'e (r.a) yaslanarak kadınlara nasihat ettiği ve onların da sadaka verdiklerini ifade eden rivayette, Hz. Peygamber'in kadınların dini eğitimleriyle özel olarak ilgilendiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisiyle ilgili birçok başlık açılmış, düğün yemekleri için özel bir bâb hazırlanmıştır. Hapsırma konusunda Hz. Peygamber'in hapsırırken yüzünü örttüğü, sesini alçalttığı ifade edilmekte ve hapsıran kişiye yapılan dua metnine yer verilmektedir. Farklı dilde konuşma bâbında Farsça ve Habeşçe birer kelime geçmektedir. Abdestle ilgili bölümlerden sonra ele alınan hacet giderme bâbında, o esnada Hz. Peygamber'in yüzüğü çıkardığı bilgisi verilmekte, hacet öncesi ve sonrası okunan dua metinleri ve istinca gibi günlük hayatın detayları düzenlenmektedir. Hasta ziyaretinin üçüncü günden sonra yapılması kaidesi ise, toplumsal hayat hakkında düzenleme yapmaktadır.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* eserinde oturma ile ilgili bölümdeki kelimelerin açıklamalarına yer verilmiştir. Dayanma konusundaki Hz. Peygamber'in yaslanarak yemek yemediği bilgisinden sonra yaslanarak yememenin sağlık açısından yararları zikredilmiştir. Konuşma bâbındaki Hz. Peygamber'in sürekli hüzünlü olduğu ifadesi, güler yüzlü olması ve hüzünden isti'azede bulunmasıyla birlikte değerlendirilerek bazı açıklamalara yer verilmiştir. Eşleriyle olan gece sohbeti bölümünde yer alan Ümmü Zer' hadisinin merfu ya da mevkuf olup olmadığı tartışılmış, bu hadisin ezberlenmesi teşvik edilmiş, hadisten çıkarılan dersler ifade edilmiştir.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinde, uyku bölümünde Hz. Peygamber'in uyku miktarı olarak geceye oranla yarısı, altıda biri gibi ifadelerle aktarılmıştır. Gece namazından sonra az bir miktar uyuyup sabah namazı için kalktığında abdest almadığını ifade eden rivayetle ilgili açıklamalarda, uykunun abdesti bozmaması Hz. Peygamber'in hasâislerinden biri şeklinde belirtilmiştir.

4. HZ. PEYGAMBER'İN YEME VE İÇMESİYLE İLGİLİ OLANLAR

Hz. Peygamber'in yeme şekli, ekmeği, katığı, yediği meyveler, içmesi ve geçim tarzı ile ilgili bâblar bu bölüm altında değerlendirilmiştir.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde yeme şekli, ekmek, katık, ellerin yıkanması, yemekte yapılan dua, içme şekli, içecekler, içme kabı gibi birçok başlık kullanılmıştır. Bu bölümlerde Hz. Peygamber'in üç parmakla yemesi, oturarak veya ayakta su içmesi gibi fiziksel bilgi verilmiş, ekmek, et, hurma, bazı meyveler şeklinde besin maddeleri sıralanmıştır. Hz. Peygamber'in ve ehl-i beytin yiyecek sıkıntısını vurgulayan ilgili ifadeler, üst üste birkaç gün yemek bulunmaması o dönemdeki sıkıntıları göstermektedir. Geçim tarzı bölümünde, Sahabenin sonraki dönemlerdeki bolluk anlatılarak geçmişini özledikleri ifade edilmiştir. Bu rivayetlerin, bolluk ve darlık anlardaki tavır hakkında yol gösterici olduğu görülmektedir. Evde yiyecek olmayınca oruca niyet ibadetle, hediye edilen meyveye ganimetten gelen altınla karşılık vermek cömertlikle, suyu içtikten sonra sağ taraftakine verme suyun dağıtımıyla, yemekten önce ve sonra elleri yıkama temizlikle ilgili bilgi ihtiva etmektedir.

Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* eserinde yemek sofrası, et, helva, yaş ve kuru hurma, süt, nebiz, tatlı su, sirke, iki şeyin birlikte yenmesi, yemekten önce el yıkama, su kabı, su dağıtma, oturarak ve ayakta içme gibi her ayrıntı için ayrı bir konu başlığı kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in hoşlanmadığı bir yiyecek olduğunda hiçbir şey söylemeden sadece yemeği terk ettiği ifade edilmiş, bu şekilde nimetin ta'zim edilmesi vurgulanmıştır. İçeceklerle ilgili verilen bilgiler arasında nebizin bekletilmeden içilmesi, içme suyunda titizlik gösterilmesi yer almaktadır.

Begavî'nin *el-Envar fî şemâili'n-nebiyyi'l-muhtar*'ında yeme şekli, hurma ve meyve, yemek ve katık, içmek, içecekler, tatlı su, içme kabı, yemekte yapılan dualar gibi daha genel başlıklar kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkisi konusunda da değerlendirilebilecek olan düğün yemeği ve ziyafet konusu için ayrı bir bölüm açılması eserin farklılıkları arasındadır. Yeme konusunda besmele ile başlamanın bereket vesilesi olması, Hz. Peygamber başlamadan yemeğe başlanmaması gibi konularla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ekmeğin nasıl yapıldığının anlatıldığı rivayet yiyecek kültürüne ışık tutmaktadır. Hz. Peygamber'in bitkiler hakkındaki bilgisini her peygamberin çobanlık yaptığı ifadesiyle çobanlık yapmaya bağlaması dikkat çeken konular arasındadır. Ölü bulunan deniz canlıların yenmesiyle ilgili rivayet fihhi bir konuya değinmektedir. İçmeyle ilgili bölümlerde, abdest konusuna ve suyu dağıtan kişinin son içmesi gibi su dağıtma konusuna işaret edildiği görülmektedir.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* adlı eserinde, sade bir sofrada yemek yenmesi ve günde iki öğün üst üste ekme ve etin yenmediği bilgilerine yer verilmiştir. Yemekte az konuşulması ifadesi dikkat çeken bilgiler arasındadır. İçme konusunda ise, suyu üç nefeste içmenin mide için daha kolay olduğu açıklaması yapılmıştır.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinde yeme ve içme konularındaki rivayetler ışığında selef ulemasının, yeme konusunda dikkatli olunması, az yemenin gerekliliği şeklinde görüşlerine yer verilmiştir. Yemeyle ilgili olarak, Hz. Peygamber ve sahabenin yiyeceklerinin azlığı gibi durumların anlatıldığı geçim tarzı bölümünün iki defa ele alınmasının sebeplerine değinilmiş, açıklamalar yapılmıştır.

5. HZ. PEYGAMBER'İN İBADET HAYATIYLA İLGİLİ OLANLAR

H. Peygamber'in abdesti, kuşluk namazı, nafile namazları evde kılması, gece namazı, sabah namazından sonra mescidde beklemesi, cenaze namazı, orucu, itikâfi, haccı, kıraati gibi bâblar bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde kuşluk namazı, nafile namazları evde kılması, ibadet, oruç ve kıraati bölümleri yer almaktadır. H. Peygamber'in kıraatinin nasıl olduğu, çok ibadet ettiği, farz namazların mescidde nafile namazların evde kılması, hangi günlerde oruç tuttuğu, Kur'ân-ı Kerim okurken ve namaz kılarken ağlaması bu bölümde yer alan bilgiler arasındadır. Bunların yanında ibadetin sebebi olarak "şükür" kavramına vurgu yapılmakta, ibadette az olsa bile devamlılığın gerekliliği ifade edilmektedir.

Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* eserinde namaz ve kıraatle ilgili birden fazla başlık kullanılmıştır. Bu bâbların birkaçı, gece namazı, sabah namazından sonra mescidde bekleme, kıyamın uzun olması, Kur'ân-ı Kerim okuma miktarı şeklinde sıralanabilir. Gece ibadetiyle alakalı bölümde, uykuya değinilmekte, H. Peygamber'in uyanınca misvak kullandığı bilgisi verilmekte, abdestle ilgili ifadeler yer verilmektedir. H. Peygamber'in namazda yeri ıslatacak kadar çok ağladığı dikkat çeken bilgiler arasındadır. Bu bölümlerde, namazda hangi âyetlerin okunduğu, kıraatin miktarı gibi ifadelerin yanında ibadette aşırıya gitmeme vurgusu yer almaktadır.

Begavî'nin *el-Envar fi şemâili'n-nebiyyi'l-muhtar*'ı ibadetle ilgili en çok bölümün yer aldığı eserdir. Değerlendirilen eserler içinde, hac ve itikâf için bâb açılan tek kitaptır. H. Peygamber'in abdest alması, namazdan sonra oturması, gece namazı, gece namazında kıraati, gündüz kıldığı nafile namazlar, sehv secdesi, yolculuk ve korku namazı, yağmur duası, dua ve tevbe, cenaze namazı, orucu burada yer alan başlıklar arasında sayılabilir. Bu başlıklar altında namaz ve gusul abdestiyle ilgili açıklamalar, namazda okunan dua metinleri, dualarda isti'aze, istiğfar, tesbih, tehليل gibi metinler yer almaktadır. H. Peygamber'in namazdan sonra neler yaptığı, gecenin bir kısmını uykuya bir kısmını ibadete ayırdığı, Ramazan ayının son on gününde itikâfa girdiği, oruçluyken hacamat yaptırdığı gibi konular işlenmektedir. Sehv secdesiyle ilgili bölümde H. Peygamber'in bir beşer gibi namazda hata yapılabileceği görülmektedir. H. Peygamber'in, farz olmayan namazları farz kılınır düşüncesiyle sürekli kılmadığı, namaz bölümünde değinilen konular arasındadır. H. Peygamber'in visal orucu tuttuğu halde insanları bundan men etmesi, bazı

durumların Hz. Peygamber'e özel olduğu bilgisini pekiştirmektedir. Bununla ilgili olarak, ibadetlerde güç yetirebilecek kadar şeklinde yapılan vurguya bu eserde de rastlanılmaktadır. Hacla ilgili bölümde Hz. Peygamber'in bir hac, dört umre yaptığı ifade edilmiş, uzunca yer alan rivayette birçok bilgiye yer verilmiştir. Bayramlar bâbında Ramazan Bayramı'nda ilk önce yemek sonra namaz, Kurban Bayramı'nda önce namaz sonra yemek şeklinde detay bilgi verilmektedir. Toplumda yaygın olan Kurban Bayramı'nda namazdan sonra hatta kurban eti hazır olana kadar yemeyi geciktirmenin bu uygulamayla ilgili olduğu görülmektedir.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* eserinde, bu başlıkla ilgili konular hakkında bilgi bulunmakla birlikte ayrı bir bâb kullanılmamıştır.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinde ibadetin uyku bölümünü takip etmesinin sebebi genelde gece ibadetiyle ilgili rivayetlerin bulunması şeklinde açıklanmaktadır. İbadette, “şükür” kavramına vurgu yapılmaktadır. Hz. Peygamber'in çok ibadet ettiğiyle ilgili rivayetlerden sonra ibadette beşer imkânları ölçüsünde mübalağa edilmesinin beklenen bir durum olduğu şeklinde açıklama yapılmıştır.

6. HZ. PEYGAMBER'İN AHLAKIYLA İLGİLİ OLANLAR

Hz. Peygamber'in en güzel ahlaka sahip olması, tevazuu, hayâsı, cömertliği, cesareti, sabrı, affediciliği, yumuşak huyluluğu, ümmetine olan şefkati, zühdü, Allah korkusu gibi bâblar bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Tirmizî'nin *Şemâil*'inde ahlak, tevazu ve hayâ şeklinde üç bâb bulunmaktadır. Ahlakla ilgil genel başlıkta cömertlik, sabır, alçak gönüllülük, yumuşak huyluluk gibi konulara değinilmiştir. Tevazu bölümünde, Hıristiyanların Hz. İsa (as) hakkındaki yanlış inançlarına değinilerek, Hz. Peygamber'i “kul-peygamber” şeklinde algılama gerekliliği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in evde iken evdeki işlerle ilgilenmesi, ayırım gözetmeden herkesin davetine icabet etmesi bu bölümde değinilen konular arasındadır. Hayâ ile ilgili bölümde ise, Hz. Peygamber'in bir genç kızdan daha çok hayâ sahibi olduğu ifade edilmiştir.

Ebu’ş-Şeyh’in *Ahlâku’n-Nebî ve Âdâbuhû* eseri Hz. Peygamber’in ahlakının güzelliği konusuyla başlamaktadır. Cömertlik, yumuşak huyluluk, affedicilik, cesaret, ümmetine şefkati, zühdü ayrı başlıklar altında işlenmektedir. Ahlakın güzelliği bölümünde Hz. Peygamber’in ahlakının birçok yönüyle ilgili örnek olaylara yer verilmiş, yumuşak huyluluk bâbında günah olmadıkça en kolayı tercih etmesi, cömertlik bâbında bir şey istendiğinde asla hayır demediği ifade edilmiştir.

Begavî’nin *el-Envar fi şemâili’n-nebiyyi’l-muhtar*’ında sabır, yumuşak huyluluk, şefkat, cömertlik, tevazu, zühd, Allah korkusu gibi konular hakkında müstakil bâblar içinde birçok örnek verilmiştir. Konuların genişçe ele alındığı bu eserde, şefkat konusunda Hz. Peygamber’in ağlayan bebek sesi duyduğunda anneyi düşünüp namazı kısa kıldırması örneği zikredilebilir. Sabır konusundaki bölümde, müşriklerin ezaları karşısındaki tavırla ilgili rivayetlerde nübüvvetin tebliğ yönüne vurgu yapıldığı görülmektedir.

Suyuti’nin *Zehru’l-hamâil*’inde, ibadet hayatıyla ilgili bölümde olduğu gibi, bu başlık altında değerlendirilebilecek bir bâb mevcut değildir.

Heytemî’nin *Eşrafü’l-vesâil ilâ fehmi’ş-Şemâil* eserinde, tevazu ile ilgili örnek niteliğindeki ek rivayetlere yer verilmiştir. Hıristiyanların Hz. İsa (as) hakkındaki inançlarıyla ilgili hadiste, Hıristiyanların tahrifine değinilmiş, Hz. Peygamber’i algılamada “kul-peygamber” kavramlarına dikkat çekilmiştir.

7. HZ. PEYGAMBER’İN KOMUTANLIĞI VE SAVAŞ ALETLERİYLE İLGİLİ OLANLAR

Hz. Peygamber’in kılıcı, zırhı, miğferi, yayı, sancak ve bayrağı, at, katır, deve gibi binek hayvanları, Ashabı sefere uğurlaması, sefere çıkarken tercih ettiği zaman, seferden dönünce neler yaptığı, savaş parolaları gibi bâblar bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Tirmizî’nin *Şemâil*’inde kılıç, zırh ve miğferle ilgili olmak üzere üç başlık kullanılmıştır. Kılıcın üzerinde altın ve gümüş bulunduğu gibi şekilsel betimleme bulunmaktadır. Rivayetlerde Uhud Savaşı’ndaki zor durum hatırlatılmakta, Mekke Fethi gününe değinilmektedir.

Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* eserinde Hz. Peygamber'in oku, yayı, kılıcı, miğferi, zırhı, seferle ilgili bâblar, savaşlarda kullanılan parolalar gibi birçok başlığa yer verilmiştir. Binekler için kullanılan başlıklarda birçok bilgi verilmekte, kılıç ve miğfer bölümünde bunlara verilen özel isimlere değinilmektedir. Savaşlarda kullanılan parolalar verilmekte, bayrak ve sancanın kimler tarafından taşındığı ifade edilmektedir. Sefer konusunda, yolculuğa çıkmak için hangi günün tercih edildiğiyle ilgili rivayetlere ve Ashab'ın Tebük Seferi'ne uğurlanmasına değinen hadislere yer verilmiştir. Yay ve mızrak bâbında, bunları namazda sütire edinilmesi bilgisi, hem namaz konusuna hem sefer durumuna işaret etmektedir.

Begavî'nin *el-Envar fî şemâili'n-nebiyyi'l-muhtar*'ında Hz. Peygamber'in mızrağı, oku, kılıcı, bayrak ve sancak, çadır, harp parolaları, binek hayvanları, sefere gitme ve seferden dönme gibi birçok konuyla ilgili bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerde Bedir, Uhud ve Mekke Fethi gibi olaylara değinilmekte, parolalar için açılan bâbda birkaç parolaya yer verilmektedir. Hz. Peygamber'in seferden dönmesi konusunda, duha vaktinde döndüğü, eve gelmeden mescidde iki rekât namaz kıldığı verilen bilgiler arasındadır. Çadırla ilgili bölümde, ganimetlerin taksimi konusuna değinilmektedir. Bu bölümlerde, şirk koşmayan kimsenin cennete gireceği şeklinde nebevi müjdeye yer verilmektedir.

Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* eserinde Hz. Peygamber'in kılıç ve zırhı bu başlık altında değerlendirilebilir. Bu bölümlerle ilgili kelime açıklamalarına yer verilmiş, kılıcın kabzasının gümüş olması gibi görsel tasvirler yapılmıştır.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinde harp silahlarıyla ilgili ilk olarak kılıç konusunun tercih edilme sebebi hakkında, kılıcın daha kullanışlı, kullanımının daha kolay olduğu şeklinde açıklama yapmıştır. Kılıçta bulunduğu ifade edilen altın ve gümüşe dikkat çekilerek bunların kullanımına yönelik fikhi görüşlere yer verilmiştir. Ayrıca, her birine özel isim verilen sekiz kılıca değinilmektedir.

8. DİĞER KONULAR

Hz. Peygamber'in isimleri, hacamat olması, yaşı, vefatı, mirası, çadırı; hasâisi, mirac, mucizeler, gaybden haber verme, vahyin başlangıcı gibi nübüvvetle ilgili bölümler;

ümmetin fazileti, sünnetin ihyası, Hz. Peygamber’i rüyada görme gibi bâblar yedi başlığa dâhil edilmemiş, tasnif edilmeden son olarak sıralanmıştır.

Tirmizî’nin *Şemâil*’inde isimler, hacamat, yaş, vefat, miras, rüyada görme konularına yer verilmiştir. İsimler konusunda Hz. Peygamber’in son peygamber olması, rahmet peygamberi olması gibi kavramlar geçmektedir. Hz. Peygamber’in hacamatı ayın hangi zamanlarında vücudun hangi bölgesinden yaptırdığı bilgisine ve hacamat eden kimseye ücret verilip verilemeyeceği fihhi sorusuna değinilmiştir. Hz. Peygamber’in altmış üç yaşında vefat ettiği, Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer’in (r.a) de aynı yaşta vefat ettiği ifade edilmiştir. Vefat günü, halife seçimi ve mirasla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Merfu bir rivayette, Müslümanların Hz. Peygamber’in vefatından duyduğu ayrılık acısı ifade edilmektedir. Bu eserlerin yazılma sebebi, zikri geçen ayrılık acısını mümkün olduğu kadar çok bilgiye sahip olarak azaltma çabası şeklinde düşünülebilir. Benzer şekilde rüya ile ilgili bölümde, Müslümanların Hz. Peygamber’i görme arzusunun ifade edildiği söyleNebilir. Son iki rivayet ise, hadis öğrenme gerekliliğine ve bu konuda titizlik gösterilmesine vurgu yapmaktadır.

Ebu’ş-Şeyh’in *Ahlâku’n-Nebî ve Âdâbuhû* eserinde hacamat, çadır ve hediyeleşme bölümleri bulunmaktadır. Hacamat bâbında kanın gömüldüğü bilgisi verilmektedir. Çadır bölümünde ise, Hz. Peygamber’in vahy alırken nasıl görüldüğü aktarılmıştır. Ayrıca, Sahabenin bu konudaki merakı ve ilgisi göze çarpmaktadır. Hediye bölümünde Hz. Peygamber’in hediye kabul ettiği, hediye edeni taltif ettiği, genelde gelen hediyeleri orada bulunan kimselere de verdiği ifade edilmektedir.

Begavî’nin *el-Envar fi şemâili’n-nebiyyi’l-muhtar*’ında, isimler, vefat, yaş, miras, vasiyet, hacamat, rüyada görme, peygamber olarak önceden seçilmiş olmak, vahyin başlangıcı, mirac, gaybden haber vermek, Ashabın ve Tabiinin fazileti, ümmetin fazilete, sünnetin ihyası gibi pek çok başlık bulunmaktadır. Nübüvvetle ilgili başlıkların sayıca en fazla olduğu eser, Begavî’nin kitabıdır. İsimler konusunda Hz. Peygamber’in isimlerinin kullanılabilceği, künyesinin kullanılamayacağı konusuna değinilmiştir. Hacamat bölümünde bıyık kısaltma, cuma günü tırnak kesme gibi bedenle ilgili bazı ameliyelere yer verilmiştir. Vefat ile ilgili bölüm Hz. Peygamber’in vasiyet yazdırmak istemesi konusuna da değinmektedir. Nübüvvetle ilgili bölümlerde Hz. Peygamber’in seçilmiş bir soydan

gelmesi ifade edilmekte, yeryüzünün mescid kılınması, ganimetin helal olması gibi hasâise, değinilmekte, az yemeğin çok sayıda kişiye yetmesi gibi mucize örnekleri verilmektedir. Vahy ve kıyametle ilgili konular da burada zikredilmelidir. Sünnete bağlılık için ayrı bir bölüm kullanılmıştır. Ümmetin faziletiyle ilgili bâb ise, Hz. Peygamber'in Müslümanlar için kullandığı "kardeşler" ifadesine yer vermektedir. Son olarak rüya bölümünde rüyanın nübüvvetin parçası olduğuna değinilmektedir. Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* adlı eserinde, yer alan bütün bâblar arasında tasnif dışı kalan herhangi bir başlık bulunmamaktadır.

Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinde rüya ile ilgili bölümde rüyada görme nasıl anlaşılabilir, rüyanın nübüvvetin parçası olması hangi anlamlara gelir soruları çerçevesinde geniş açıklamalar yapılmıştır. Son iki rivayette sünneti öğrenme teşvik edilmekte ve bu konuda titiz davranılması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

SONUÇ

İslam dinin tebliğcisi olan Hz. Peygamber'e iman ve itaatin Müslümanlara farz kılınmış olmasının yanı sıra hızla büyüyen İslam toplumu için, hiç şüphesiz Hz. Peygamber en güzel örnek olarak gösterilmiştir. Bu dine tabi olan inananlar, devam etmekte olan vahyi ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını çok yakından ve ehemmiyetle takip ediyorlardı. Bu gayret, dinin tam olarak anlaşılabilmesi için gerekli olduğu gibi, sonraki nesillere aktarılabilmesi için de çok önemliydi. Özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müminler O'nun (s.a.v) söz, fiil, takrir gibi bütün uygulamalarını, yaratılış özelliklerini ve ahlakını kayıt altına almaya çalışmışlardır. Bunlar içersinde, Hz. Peygamber'in fiziki özellikleriyle tanıtılmasını, yeme-içme, giyim-kuşam gibi günlük hayat ve ibadet hayatı yönleriyle de İslam toplumuna en güzel örnek olarak sunmayı hedefleyen 'şemâil literatürü' ortaya çıkmıştır.

Kitâbü's-Salat, Kitâbü'z-Zühd gibi müstakil konulara ayrılmış çalışmalar daha önceki dönemde yazılmış olmakla birlikte tasnifin altın çağı kabul edilen hicri III. asırda, kütüb-i sitte imamlarından Tirmizî'nin "*eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*" adlı kitabı "şemâil" tabirinin kullanıldığı ilk eser olarak bilinmektedir. Bu eserde, Hz. Peygamber'in boyu, yüz şekli, saç şekli gibi fiziki özellikleri; elbiseleri, mestleri gibi giyim-kuşamı; oturması, yürümesi gibi tavır ve davranışları; yiyecek ve içecekler gibi yeme-içme konusu; tevazu, hayâ gibi ahlaki özellikleri; namaz, oruç gibi ibadet hayatı; savaş aletleri, vefatı, mirası, hacamat olması gibi daha çok beşeri yönüne vurgu yapan konular yer almaktadır.

Bu çalışmada değerlendirilen, vefatı h. 1000 yılına kadar olan müellifler tarafından, telif edilmiş, başlığında "şemâil" kelimesi bulunsun veya bulunmasın Hz. Peygamber'in beşeri yönünü ön plana çıkaran eserlerde, yukarıda sıralanan konuların çoğunluğuna yer verildiği görülmektedir. Bazı eserlerde bu konuların kapsamı değişmektedir, bazılarında ise, muhtevaya yeni konular eklendiği tesbit edilmiştir. Bu durumun, ilmî gelişmenin neticelerinden olduğu muhakkaktır. Örneğin, Ebu's-Şeyh'in *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû* adlı eserinde ahlaki konularla, Begavî'nin *el-Envar fî şemâilü'n-nebiyyi'l-muhtar* adlı

eserinde ise, ibadet hayatıyla ilgili konularla alakalı daha fazla sayıda başlık kullanılmış ve bu alanlarla ilgili daha çok malumat verilmiştir. Diğer eserlerden farklı olarak, Begavî'nin *el-Envar fî şemâilî'n-Nebîyyi'l-muhtar* adlı eserinde vahyin başlangıcı, mirac, mucizeler gibi Hz. Peygamber'in nübüvvet yönüne değinen konulara, diğer eserlere göre daha çok yer verilmekte, bu durum bâb başlıkları üzerinden de esere yansıtılmaktadır. Tirmizî'nin "eş-Şemâilü'l-Muhammediyye" adlı eseri esas alınarak hazırlanan Suyuti'nin *Zehru'l-hamâil* eserinde bâb başlıkları azalmakta, ancak yapılan değerlendirmelerle detay bilgiler artmaktadır. Aynı şekilde, Tirmizî'ye dayalı Heytemî'nin *Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil* eserinin ise, başlıklar Tirmizî'nin eserindekilerle birebir örtüşse de konu derinliği ve verilen usul bilgileri açısından büyük bir zenginliğe sahip olduğu muhakkaktır.

Son günlerde de Hz. Peygamber'i konu edinen birçok çalışma bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in beşeri yönünü ele alan daha kapsamlı kitaplar yanında, Hz. Peygamber'in tebessümüne, öfkelerine, O'nu (s.a.v.) rüyada görme gibi belli başlı konulara hasredilmiş eserler de hazırlanmaktadır. Bu tür eserlerde, günlük hayatın birçok alanında model oluşturma amacı ve daha da önemlisi Hz. Peygamber'i bütün yönleriyle anlamaya çalışma gayreti görülmektedir. Büyük bir ilmi birikimin gerektiği şemâil türü çalışmaların daha çok Hz. Peygamber'in beşeri yönünü ele almakla birlikte nübüvvetle ilgili birçok konuya değindiği görülmektedir. Bu eserlerde, sağlıklı bir "peygamber" algısını doğru bir şekilde oluşturma gayesi güdüldüğü düşünülebilir.

Başlangıçtan günümüze Hz. Peygamber'i tanıma ihtiyacı ve model alma gayreti birçok eserin telif edilmesine sebep olmuştur. Bu kitapların daha iyi anlaşılabilmesi ve güvenilirliklerinin değerlendirilebilmesi için birçok eser hazırlanmıştır. Bu kadar mühim bir konu için ciddi ve titiz ilmî çalışmalar gerektiği muhakkaktır. İnsanların daha iyi ve daha doğru bilgi sahibi olmaları gereken bu konu, üzerinde çok sayıda eser yazılmasına rağmen, önemine binâen daha titiz ve daha fazla sayıda çalışmayı gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- AHATLI, Erdinç, **Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği**, Değişim Yay, İstanbul, 2002.
- AYDINLI, Abdullah, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, 1. b., Hadisevi Yayınları, İstanbul, 2006.
- BAYRAKTAR, İbrahim, **Hazreti Peygamber'in Şemâili**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.
- EL-BEGAVÎ, el-Hüseyin b. Mes'ud, **el-Envâr fî şemâ'ili'n-nebiyyi'l-muhtar**, I-II, thk. İbrahim el-Yakubi, Darü'l-beydâ'i, Beyrut, 1989.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh İsmail b. İbrahim, **el-Cami'u's-Sahih**, Daru's-selam, Riyad, 1999.
- CEBECİ, Lütfullah, "İmâm-ı Tirmizî", **Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, s.4, Ankara, 1980, ss.287-311.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, 5. b., İFAV Yay, İstanbul, 2003.
- EBU'Ş-ŞEYH, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyan Ensari İsbehani, **Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbuhû**, thk. Salih b. Muhammed Veneyyan, I-IV, Dârü'l-müslim, Riyad, 1998.
- ES-SALİH, Subhi, **Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları**, çev. M. Yaşar Kandemir, 7. b., İFAV Yay, İstanbul, 2007.
- FAYDA, Mustafa, "Siyer ve Megazi", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII (devam ediyor), C. XXXVII, İstanbul, 2009, ss.319-326.
- GÜNGÖR, Mevlüt, "Begavî", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), C.V, İstanbul, 1992, s.340-341.
- EI-HAMEVÎ, Ebû Abdullâh Şihabüddin Yakut b. Abdullâh Yakut, **Mucemu'l-Buldan**, yay. Ferdinand Wüstenfeld, I-VI, Mektebetü'l-Esedi, Tahran, 1965.
- EL-HEYTEMÎ, Ahmed b. Hacer, **Eşrafü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil**, thk. Ebu'l-Fevâriz Ahmed b. Ferid Münziri, Dârü'l-kütübü'l-'ilmiyye, Beyrut, 1998.
- İBN MANZUR, Ebü'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, **Lisânü'l-Arab**, I-XV, Dârü Sâdır, Beyrut, ts.
- KANDEMİR, Yaşar, "Hadis", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), XV, İstanbul 1997, ss.27-64.

- KANDEMİR, Yaşar, “Şemâil”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), XXXVIII, İstanbul, 2010, ss.497-500.
- KÂTİP ÇELEBİ, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, **Keşfü’z-zünun an esâmi’l-kütüb ve’l-fünun**, haz. M. Şerafettin Yaltkaya- Kilisli Rıfat Bilge, I-II, MEB Yay, Ankara, 1971.
- KETTANİ, Ebû Abdullah Muhammed b. Cafer b. İdris, **er-Risaletü’l-mustatrefe li-beyâni meşhuri kütübî’s-sünne**, Dârü kütübü’l-ilmiyye, Beyrut, h.1400.
- KOÇYİĞİT, Talât, **Hadis Tarihi**, 4. b., TDV Yay, Ankara, 2006.
- Malik b. Enes, **el-Muvatta**, I-II, el-Mektebetü’t-tevfikiyye, y.y, ts..
- MUSTAFA, İbrahim ve diğ, **Mu’cemü’l-Vasit**, I-II, 5. b., Müessesetu’s-sadık li’t-tabaati ve’n-neşri, Tahran, ts.
- MÜSLİM, Ebu’l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b el-Haccac, **Sahih-i Müslim**, nşr. Muhammed Fuat Abdülbâki, I-IV, Dârü İhyâi’l-kütübü’l-arabiyye, Kahire, 1955-1956.
- ÖZ, Şaban, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Ankara, 2006.
- ÖZKAN, Halit, “Süyûti”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXVIII(devam ediyor), C.XXXVIII, İstanbul, 2010, s.188-198.
- SEZGİN, M. Fuat, **Geschichte des Arabischen Schrifttums**, I-II, çev. Mahmud Fehmi Hicâzi-Fehmi Ebu’l-Fadl, Kahire, 1977.
- SUYUTİ, Ebu’l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, **Zehru’l-hamâil ‘ale’s-Şemâil**, thk. Mustafa ‘Âşur, Mektebetü’l-Kur’ân, Kahire, 1988.
- ŞA‘BAN Zekiyüddin, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, 7. b., TDV Yay, Ankara, 2005.
- ŞENER, İbrahim- Alim YILDIZ, **Türk İslam Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.
- ŞEŞEN, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İsar Vakfı Yay, İstanbul, 1998.
- TİRMİZİ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, **Sünenü’t-Tirmizî**, Daru’l-kütübü’l-ilmiyye, Beyrut, 1971.
- TİRMİZİ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, **eş-Şemâilü’n-nebeviyye ve’l-hasailü’l-Mustafaviyye**, thk. Fevvaz Ahmed Zümerli, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabi, Beyrut, 1996.
- YARDIM, Ali, “Şemâil Nev‘inin Doğuşu ve Tirmizî’nin *Kitâbü’s-Şemâil*’i”, **D.E.İ.F.D**, S.1, İzmir, 1983, ss. 349-409.

YARDIM, Ali, **Peygamberimiz'in Şemâili**, 8. b., Damla Yay, İstanbul 2009.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b Osman, **Siyeru a'lâmi'n-nübela**, I-XXIII, thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b Osman, **Tezkiretü'l-huffaz**, I-II,III-IV, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1956.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Rukiye		OĞUZAY
Doğum Yeri ve Yılı	Balıkesir		1987
Bildiği Yabancı Diller	Arapça orta		
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise,	2000	2004	Gönen İmam Hatip Lise,si
Lisans	2004	2008	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2008		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	rukiye-caliskan@hotmail.com		
	Tarih	05/08/2011	
	İmza	Rukiye OĞUZAY	
	Adı Soyadı		